

PLASTİK SANATLARDA İKON OLARAK BÖCEK

Yıldız ÇİÇEKLİ

**Yüksek Lisans Tezi
Resim Ana Sanat Dalı
2023
(Her hakkı saklıdır)**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
RESİM ANASANAT DALI

PLASTİK SANATLARDA İKON OLARAK BÖCEK
(In Plastic Arts Insect As Icon)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yıldız ÇİÇEKLİ

Danışman: Doç. Muhammet TATAR

Erzurum
Ağustos 2023

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Yıldız ÇİÇEKLİ tarafından hazırlanan “PLASTİK SANATLARDA İKON OLARAK BÖCEK” başlıklı çalışması 07/12/2023 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Resim Ana Sanat Dalı, Resim Sanat Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Yedek Jüri Üyesi : Doç. Evren KAVUKCU Aslı Islak İmzalıdır

Danışman: Doç. Dr. Muhammet TATAR Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi: Dr.Öğr.Üyesi Alpaslan AKPINAR Aslı Islak İmzalıdır

Enstitü Yönetim Kurulunun
..../.../.... tarih ve sayılı
kararı.

Bu tezin Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim YönetmeliĐi’nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

Prof. Dr. Ahmet Selim DOĞAN
Enstitü Müdürü
Aslı Islak İmzalıdır

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “PLASTİK SANATLARDA İKON OLARAK BÖCEK” başlıklı çalışmanın tarafımdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını ve yararlandığım eserleri kaynakçada gösterdiğimi beyan ederim.

07/12/ 2023

Yıldız ÇİÇEKLİ
Aslı Islak İmzalıdır

☐ Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun/.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ Enstitü Yönetim Kurulunun/.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir

TEŞEKKÜR

Bitirme tezim ve akademik eğitimim sırasında bilgi ve deneyimleriyle bana destek olan değerli danışman hocam Doç. Dr. Muhammet TATAR' a şükranlarımı sunarım. Her konu da desteğini ve sevgisini benden esirgemeyen her daim yanımda olan çok kıymetli annem, babam ve kardeşlerime de çok teşekkür ederim.

Yıldız ÇİÇEKLİ

ÖZ

SANATTA YETERLİLİK TEZİ

PLASTİK SANATLARDA İKON OLARAK BÖCEK

Yıldız ÇİÇEKLİ

Ağustos 2023, 92 sayfa

Jüri: Doç. Evren KAVUKCU

Doç. Dr. Muhammet TATAR

Dr. Öğr. Üyesi Alpaslan AKPINAR

Çalışma temel olarak plastik sanatlarda antik dönemlerden bu yana böcek kavramına yaklaşımı ve sanat nesnesi olarak böceğin kullanımına odaklanmaktadır. Birinci bölümde, imge, sembol, simge, ikon, ikona gibi temel kavramlar ve birbirleri arasındaki ayrımlar ve benzerlikler üzerinde durulmuştur. Entomolojinin böceğe yaklaşımı, Antik Mısır'da böcek sembolü, ilk böcek görüntüleri ve bunların anlam dünyası üzerine araştırmalar görsel kültürün ilk örnekleri olarak ortaya konulmuştur. Kronolojik olarak farklı din ve kültürelde böcek ikonun yeri ve önemi üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, 'Erken Dönem Sanatında Böcek' ve alt başlıkları oluşturulmuş, Jan Van Kessel' in Resimlerinde İkon Olarak Böcek Formu, Kessel'in böcek eserlerinde ideolojik, maddi ve sanatsal dönüşümler incelenmiş, erken dönem sanatlarında böcek, tarihsel öneme sahip sanatçıların eserlerinde böcek imgesini kullanmaları ve bunu hangi düşünce yapısıyla ele aldıkları konusunda değerlendirmeler yapılmıştır. 'Sanatçıların Böcek İmgesini İfade Biçimleri' adlı üçüncü bölümde, Marcel Duchamp, Salvador Dali, Jennifer Angus, Yüksel Arslan, Mümtaz Yener, Rafael Gomez Barros, Catherine Chalmers, Ergin İnan, Jan Fabre, Damien Hirst, Louise Bourgeois'in böcek imgelerinin kullanıldığı eserleri incelenip analiz edilerek, yapmış oldukları çalışmaları hangi düşünce yapılarıyla ele aldıkları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İkon, imge, simge, böcek, sanat, entomoloji.

ABSTRACT

PROFICIENCY IN ART THESIS

INSECT AS ICON IN PLASTIC ARTS

Yıldız ÇİÇEKLİ

August 2023, 92 pages

Jury: Assoc. Evren KAVUKCU

Assoc. Dr. Muhammet TATAR

Dr. Lecturer Member Alpaslan AKPINAR

The study focuses on the approach to the concept of insects in plastic arts since ancient times and the use of insects as art objects. In the first part, basic concepts such as image, symbol, symbol, icon, and the differences and similarities between each other are emphasized. Research on entomology's approach to insects, the insect symbol in Ancient Egypt, the first insect images, and their world of meaning have been put forward as the first examples of visual culture. Chronologically, the place and importance of the insect icon in different religions and cultures are emphasized. In the second chapter, 'Insect in Early Period Art' and its subheadings were created, the Insect Form as an Icon in Jan Van Kessel's Paintings, the ideological, material, and artistic transformations in Kessel's insect works were examined, the insect in early period art, the insect image in the works of historically important artists. Evaluations were made about their use and the mindset with which they handled it. In the third section titled 'Artists' Ways of Expressing the Insect Image', works by Marcel Duchamp, Salvador Dali, Jennifer Angus, Yüksel Arslan, Mümtaz Yener, Rafael Gomez Barros, Catherine Chalmers, Ergin İnan, Jan Fabre, Damien Hirst, Louise Bourgeois, using insect images are discussed. were examined and analyzed, and the mindsets with which they handled their work were examined.

Keywords: Icon, image, symbol, insect, art, entomology.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	i
ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
Giriş	1
Araştırmanın Amacı	4
Araştırmanın Yöntemi.....	4
Araştırmanın Bulguları.....	4
Araştırmanın Sonucu.....	5
İKİNCİ BÖLÜM	6
GENEL KAVRAMLAR	6
İmge.....	6
Sembol	7
Simge	8
Simge Sembol Arasındaki Fark	8
İkon	9
İkon ve İkona Arasındaki Fark.....	18
İkona.....	19
Entomoloji.....	22
Mısırdaki Böcek İkonu.....	24
Farklı Din ve Kültürel İnanışlarda Böcek İkonu.....	31
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	32
20. YÜZYIL ÖNCESİNDE SANATTA BÖCEK İKONU	32
Erken Dönem Sanatında Böcek	32
Jan Van Kessel’ in Resimlerinde İkon Olarak Böcek Formu	38
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	41
SANATÇILARIN BÖCEK İMGESİNİ İFADE BİÇİMLERİ.....	41
Marcel Duchamp’ın Eserlerinde Böcek Formu (1887-1968)	41
Salvador Dali’ nin Eserlerinde Böcek Formu (1904-1989).....	43

Jennifer Angus’ un Eserlerinde Böcek Formu (1961)	45
Yüksel Arslan’ nın Eserlerinde Böcek Formu (1933-2017)	47
Mümtaz Yener’ in Eserlerinde Böcek Formu	49
Rafael Gomezbarros’ un Eserlerinde Böcek Formu	50
Catherine Chalmers’ in Eserlerinde Böcek Formu	54
Ergin İnan’ın Eserlerinde Böcek Formu	56
Jan Fabre’ in Eserlerinde Böcek Formu	60
Damien Hirst’ ın Eserlerinde Böcek Formu	64
Louise Bourgeois Eserlerinde Böcek Formu	67
SONUÇ.....	69
KAYNAKÇA	72
ÖZGEÇMİŞ.....	80

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.	<i>Boğalar Salonu, M.Ö.17,000-15,000, Dordogne'daki Lascaux Mağarası</i>	6
Şekil 2.	<i>Mumya Sandukası Üzerinde Artemidorus'un Portresi, II. yy. Ahşap Tahta Üzerine Boya, British Müzesi, Londra.</i>	11
Şekil 3.	<i>Sakallı Bir Adamın Mumya Portresi, 2. yy. Ahşap Tahta Üzerine Boya</i>	12
Şekil 4.	<i>Meryem ve Çocuk İsa, (Rus İkonu), XVIII. yy, Mozaik.</i>	12
Şekil 5.	<i>Pantokrator İsa, Sina, VI.yy, Pano Üzeri Ankastik</i>	13
Şekil 6.	<i>İki Azizle Birlikte Meryem Ana, Sina, VI. Yüzyıl, Ahşap Üzerine Çinili</i>	14
Şekil 7.	<i>Ortodoksluğun Zaferi, XV.yy, Ahşap Panel Üzerine Boya</i>	15
Şekil 8.	<i>Azize Eudokia, , 10. Yüzyıl, Mermer Üzerine Renkli Taş Kakma</i>	15
Şekil 9.	<i>Çocuklu Meryem, 12. Yüzyıl, Ahşap Üzerine Tempera</i>	16
Şekil 10.	<i>Vladimir Meryemi Eleousa, 12. Yüzyıl, Tempera</i>	17
Şekil 11.	<i>İlahiyatçı Aziz İoannes (Yahya), 14. Yüzyıl, Küçük Taşlarla İşleme</i>	18
Şekil 12.	<i>İsa İkonu,(15.yüzyıl), Ahşap Üzerine Tempera</i>	20
Şekil 13.	<i>İsa ve annesi Meryem'i betimleyen bir ikon,15.yüzyıl, Tempera.</i>	22
Şekil 14.	<i>Pantokrator İsa ikonu, (13.yüzyıl), Mozaik</i>	22
Şekil 15.	<i>Böcek koleksiyonu, Melbourne Müzesi, Avustralya, ...</i>	23
Şekil 16.	<i>Kuratör John Marris, Entomoloji Araştırma Koleksiyonu</i>	23
Şekil 17.	<i>Güneşle Birlikte Tasvir Edilen Bok Böceği, MÖ 31. Yüzyıl, Fresk</i>	24
Şekil 18.	<i>Antik Mısır, Güneş Tanrısı Khepri</i>	25
Şekil 19.	<i>Bok böceğinin başıyla tasvir edilen Mısır Tanrıları, MÖ.31. yüzyıl, MS 4. Yüzyıl, Fresk</i>	26
Şekil 20.	<i>Eski Mısır'ın Sembolleri, MÖ 2500 Civarı, Balarısı ve Su Kamışı, Nisu Piramidi</i> .	27
Şekil 21.	<i>Tanrıça Artemis'in Eteğindeki Arı Figürleri (Efes, MÖ VI.yüzyıl)</i>	28
Şekil 22.	<i>Mısır, MÖ.1153-1147, IV. Ramses Mezarından Detay</i>	29
Şekil 23.	<i>Mısır, Khepri Skarabeus, (Kaos sularının tanrısı Nun)</i>	30
Şekil 24.	<i>Tutankhamun'un göğüs takısı, MÖ 1336-1327, altın, gümüş ve meteorik cam</i>	30
Şekil 25.	<i>Albrecht Dürer, Çok Sayıdaki Hayvanıyla Bakire, 16. Yüzyıl, Suluboya Resim.</i>	33
Şekil 26.	<i>Albrecht Dürer, Geyik Böceği, 16. Yüzyıl, Kağıt Üzerine Sulu boya ve Guaj boya.</i>	34
Şekil 27.	<i>Hieronymus Bosch, Meleklerin Savaşı, 16. Yüzyıl, Panel Üzerine Yağlıboya.</i>	35
Şekil 28.	<i>Pieter Bruegel, Asi Meleklerin Düşüşü, 17. Yüzyıl, Meşe Ağacı Üzerine Yağlı Boya</i>	36

Şekil 29. <i>Georg Flegel, Natürmort, Ekmek ve Tatlılar, 17. Yüzyıl, Kayın Ağacı Üzerine Yağlıboya.</i>	37
Şekil 30. <i>Jan Van Kessel, Dört Kita, 17.yüzyıl, Tuval Üzerine Yağlıboya.</i>	39
Şekil 31. <i>Jan van Kessel, Örümcek ve Böcekler, 17.yüzyıl, Bakır Zemin Üzerine Yağlıboya.</i>	39
Şekil 32. <i>Jan van Kessel, Kelebekler, Güveler, Örümcekler ve Böcekler, 17.yüzyıl, Bakır Zemin Üzerine Yağlıboya</i>	40
Şekil 33. <i>Jan van Kessel, Bir mayıs böceği, böcek, odun biti ve diğer böcekler, Auricula dalı, 17.yüzyıl, Bakır Üzerine Yağlıboya</i>	40
Şekil 34. <i>Jan van Kessel, Haşarat, 17.yüzyıl, Bakır Üzerine Yağlıboya</i>	40
Şekil 35. <i>Marcel Duchamp, 1959, Torture-morte Ölüm İşkencesi Ahşap Üzerine, Boyalı Alçı ve sinek heykeli.</i>	42
Şekil 36. <i>Andrea Mantegna, 1480, Ölü İsa'ya Ağıt, Tuval Üzerine Tampera</i>	42
Şekil 37. <i>Marcel Duchamp, 1959, Sculpture-morte (Ölü Heykel).</i>	43
Şekil 38. <i>Salvador Dali, (1930), The Font Tablosundan Detay, Ahşap Üzerine Yağlı Boya.</i>	43
Şekil 39. <i>Salvador Dali, 1931, Bellegin Azmi, Yağlı Boya.</i>	44
Şekil 40. <i>Salvador Dalí, 1929, Büyük Mastürbatör, Tuval Üzerine Yağlı Boya.</i>	45
Şekil 41. <i>Jennifer Angus, 2016, Gece Yarısı Bahçesinde, Enstalasyon.</i>	46
Şekil 42. <i>Jennifer Angus, 2015, Gece Yarısı Bahçesinde, Enstalasyon.</i>	47
Şekil 43. <i>Yüksel Arslan, Arture 186, Tuval Üzerine Yağlı Boya.</i>	48
Şekil 44. <i>Yüksel Arslan, Arture 183, Karışık Teknik.</i>	49
Şekil 45. <i>Yüksel Arslan, 1999, Arture 531, [...] gördüm [...] Kâğıt Üzerine Karışık Teknik.</i>	49
Şekil 46. <i>Mümtaz Yener, Karıncalar Geliyor, Duralit Üzerine Yağlı Boya</i>	50
Şekil 47. <i>Gomez Barros, 2015, Patronus, Seramik, Akrilik, Ahşap, Demir Değişken Boyutlar.</i>	52
Şekil 48. <i>Gomez Barros 2014, , Casa Tomada,5 Grup Heykel, Enstalasyon.</i>	53
Şekil 49. <i>Gomez Barros, 2010, Fiberglas Karıncalar, Enstalasyon.</i>	53
Şekil 50. <i>Gomez Barros, Karınca, 2006-2007,Heykel, Enstalasyon.</i>	54
Şekil 51. <i>Chalmers, 2022, Büyüklüğün Yapıcıları, Enstalasyon, Duvar Üzerine Kalem ve Kağıt.</i>	55
Şekil 52. <i>Chalmers, 2022 - 2023, Yerleştirme Çekimleri.</i>	56
Şekil 53. <i>Chalmers, Amerikan Hamamböceği, Heykel</i>	56
Şekil 54. <i>Ergin İnan, 2006, Ağustos böceği, Karton Üzerine Serigrafı.</i>	58
Şekil 55. <i>Ergin İnan, 2001, Arı, Ahşap üzerinde Yağlı Boya.</i>	59
Şekil 56. <i>Ergin İnan, 1989, Mevlana'ya Resim, Gravür</i>	59

Şekil 57. <i>Ergin İnan, 2001, Kompozisyon, Tuval Üzerinde Karışık Teknik</i>	60
Şekil 58. <i>Jan Fabre, 2002, Heaven of Delight (Sarayda Böcek Var!), Enstalasyon</i>	62
Şekil 59. <i>Jan Fabre, 1958, Beekeeper, Heykel</i>	63
Şekil 60. <i>Jan Fabre, 2008, Self Portrait As the Biggest Worm of the World, Otoportre</i>	64
Şekil 61. <i>Damien Hirst, 2009, Limbo, Kolaj, ...</i>	65
Şekil 62. <i>Damien Hirst, 2001, In and out of love, Tual üzerine gerçek kelebekler ve boya ...</i>	66
Şekil 63. <i>Damien Hirst, 2006, I Am Become Death, Shatterer of Worls, (Ben Dünyanın Ölüm Yiyeni Oldum), Tual üzerine gerçek kelebekler</i>	67
Şekil 64. <i>Louise Bourgeois, 1999, Maman (Örümcek) Çelik ve Mermer Heykel</i>	68

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş

İmge, simge ve sembol: sanat ve anlam bağlamında incelenen kavramlar insan doğasının karmaşıklığı, düşünsel dünyamızın zenginliğini besleyen birçok kavramı beraberinde getirir. Bu kavramlardan bazıları, zihinsel tasarımlarımızı, duysal algılarımızı ve toplumsal ilişkilerimizi şekillendiren temel unsurları oluşturur. İmge, sembol ve simge, bu önemli kavramlardan bazılarıdır. Sanatın ve iletişimin temel bileşenlerinden olan bu kavramları, özellikle sanatın dönüşümü ve toplumsal bağlamdaki rolü bağlamında ele almayı amaçlamaktadır. İmge, insanın içsel dünyasında var olan, zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi arzulanan şeyleri temsil eden bir kavram olarak öne çıkar. İmge sadece görsel değil, aynı zamanda duysal algılara dayalıdır. Sembol, bir düşünceyi temsil eden gözle görülür bir işaret olarak öne çıkar. İnsanlar arasında anlaşılabilir bir dilin temelini oluşturarak iletişimi kolaylaştırır. Ancak, sembolizmin derinliği, bir sembolün neyi temsil ettiğini anlamamanın ötesine geçer. Simge, belirli bir şeyi temsil eden iletişim ögesidir ve genellikle sanatın en soyut ve kişisel yönlerini yansıtır. Sanatta simge kavramı, sanatçının bireysel yorumu ve yaratıcılığına odaklanarak, izleyiciye derin anlam katma potansiyelini barındırır. İmge, sembol ve simge kavramlarının sanat ve iletişim bağlamında nasıl bir rol oynadığını anlamak için disiplinler arası bir yaklaşım benimsemektedir. İnsanın düşünsel evrimini anlamak ve sanatın bu evrimdeki etkilerini değerlendirmek, kültürel bağlamda anlamın nasıl inşa edildiğini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Hristiyan sanatının önemli bir yönü olan ikonlar, tarihsel bir derinliğe, kültürlere özgü bir anlam yelpazesine ve dini bir sembolizme sahiptir. Kelime anlamıyla "simge" veya "resim" olarak çevrilebilen "ikon," başlangıcını Doğu Ortodoks geleneğinden alırken, günümüzde bilgisayar teknolojisi ve pop kültürle de ilişkilendirilmiştir. Bu çalışma, ikonların kökenlerini, evrimini ve kültürel çeşitliliğini ele alarak, hem Hristiyan dünyasındaki dini önemini hem de modern çağda farklı bağlamlarda nasıl anlam kazandığı incelenmiştir. Ayrıca, ikonların sadece dini bir bağlamda değil, aynı zamanda modern toplumlarda nasıl birer sembol haline geldiğini ve popüler kültürdeki yansımaları ele alınmaktadır. Bilgisayar ikonlarından, popüler kültür ikonlarına, günümüzdeki ikon kullanımının geniş yelpazesini incelendiğinde, ikon kavramının evrensel bir anlam taşıdığı görülmektedir. Çalışma ikonların hem geçmişteki hem de günümüzdeki rolünü anlamak için dini, kültürel ve sanatsal bağlamları bir araya getirerek,

ikonların taşıdığı zengin anlam dünyasını ortaya koymaktadır. Entomoloji, biyolojinin önemli bir alt dalı olarak, özellikle böceklerin incelenmesine odaklanmaktadır. Böcekler, dünya üzerindeki biyolojik çeşitliliğin büyük bir bölümünü oluşturur ve ekosistemlerin sürdürülebilirliğinde kilit bir rol oynarlar. Mısır sanatında sıkça rastlanan bok böceği ikonografisi, Mısır mitolojisi ve dini inançlarıyla derinlemesine bağlantılıdır. Bok böceği, dışkı yuvarlama eylemi ve doğa döngüsü ile ilişkilendirilerek ölüm ve yeniden doğuş sembollerini taşır. Özellikle Mısır tanrılarında Ra'nın güneş yolculuğuyla ilişkilendirilen bok böceği, Mısır tarihinde popüler bir tılsım olarak önem kazanmıştır. Böcekler, birçok medeniyetin inanç sistemlerinde sembolik öneme sahiptir. Aztekler, Mayalar ve Mısır medeniyetlerinde tanrılaştırılan böcekler, doğa olaylarının yorumlanmasında rol oynamış ve genellikle yaratıcılık, doğurganlık ve yenilenme sembolleri olarak kabul edilmiştir. Aynı zamanda, şamanlar için trans hallerinde önemli araçlar olarak görülen böcekler, ruhsal deneyimlerde ve ruhlar arası iletişimde etkili figürler olarak öne çıkar. Böcekler hem entomologlar hem de sanatçılar için ilham kaynağı olmuştur. Antik Mısır'dan başlayarak, antik Yunan'da süs eşyalarına, Orta Çağ'da resimli el yazmalarına kadar birçok kültürde böcek ikonlarına rastlamak mümkündür. Bu ikonlar, zaman içinde farklı anlamlar kazanmış ve sanatsal eserlerin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Belçikalı ressam Jan Van Kessel'in "Dünyanın Dört Parçası" adlı dizisi, 1660'larda yaptığı kabine resimleriyle dünyanın farklı bölgelerini tasvir eder, özellikle kelebekler, böcekler ve nadir hayvanlara odaklanmıştır. Erken dönem sanatında, resimler ve natürmortlarda görülen böcek figürleri, zengin anlamlar içermektedir. İncil ve diğer dini metinlerden esinlenerek yapılan eserlerde, böcekler genellikle hayatın kısıtlılığı ve ruhun üstünlüğü gibi temaları simgeliyordu. Hristiyan ikonografisinde, geyik böceği Hz. İsa'yı temsil ederken, arı Anneyi veya Meryem'i, arı kovani ise kiliseyi simgeliyordu. Resmin gerçekçi tasviri, tasvir edilen kişinin ölümünü sembolize ederken, böceklerin kullanımı hem natürmortlarda hem de dini eserlerde sıkça rastlanan bir motif halini almıştı. Rönesans sanatının önde gelen isimleri, özellikle Leonardo da Vinci ve Albert Dürer, böcekleri detaylı çizimlerle eserlerine yansıtarak dönemin düşünsel özelliklerini yansıtmışlardır.

Marcel Duchamp'ın "Torture Morte" adlı eserin tek ayağın üstünde on üç sinek bulunan bir kompozisyonudur. Duchamp, heykel sanatındaki başarısını Mantegna ile kurduğu bu diyalogunda on üç sineği kullanarak ölüm, şeytan ve günahla ilişkilendirilen sembollerle yaşam ve ölüm diyalektiğini vurgular. Ayrıca, "Sculpture-Morte" adlı başka bir eserinde meyve, sebze ve bir böcek kullanarak, Arcimboldo'nun portrelerine göndermede bulunur ve ölü bir heykel sunar. Duchamp, bu eserlerinde hazır nesnelerin anlamlarını sanat tarihinden gelen imgeler ve kelimelerin anlamındaki değişimlerle birleştirerek ölüm-yaşam arasındaki ilişkiyi

vurgulamaktadır. Sanat tarihinde öne çıkan isimlerden Salvador Dalí'nin eserlerinde sıkça rastlanan böcek ikonografisi, sanat dünyasında önemli bir sembolizmi barındırmaktadır. Bu bağlamda, özellikle "Belleğin Azmi" adlı resmi, Dalí'nin dönemindeki sanat anlayışını yansıtarak yumuşaklık ve sertlik arasındaki dengeyi incelemekte ve sanatçının Freudçu evrenine bir gönderme sunmaktadır. Aynı zamanda, bu eserin 1929 tarihli "Bir Endülüs'ün Köpeği" adlı filminde kullanılan imgelerle bir bağlantısı bulunmaktadır. Karıncaların ve saatlerin erimesi, Dalí'nin kendi tasviri ve sembolizmi ile bütünleşirken, bu motiflerin ölüm, kadın üreme organları ve çalışkanlık gibi farklı anlamlar taşıdığı görülmektedir. Jennifer Angus, böcekleri sanat eserlerinde dekoratif unsurlar olarak kullanarak, özellikle Altın Üçgen bölgesinde keşfettiği renkli mücevher böceklerinden ilham alarak eşsiz bir sanat pratiği oluşturmuştur. Böceklerin desenlerini kullanarak duvarlarda çeşitli şekiller yaratan Angus, izleyicilerinde merak uyandırmayı ve böceklerin imajını iyileştirmeyi amaçlamıştır. Bu çalışmalarıyla, doğanın önemine ve insanların çevreleriyle uyum içinde olmalarının gerekliliğine dikkat çekmektedir. Yüksel Arslan, doğal boyalar kullanarak başladığı resim serüveninde, özellikle cinsellik ve kapitalizm eleştirilerine odaklanarak kendine özgü bir üslup geliştirmiştir. Mezar taşları arasında geçen çocukluk yılları, Arslan'ın hayvanlarla güçlü bir bağ kurmasına neden olmuş, özellikle sinekler resimlerinde kapitalizmin hastalıklı yayılışının sembolü olarak ortaya çıkmıştır. Yeniler Grubu sanatçısı Mümtaz Yener'in küçük parçaların birleşmesi ve büyük bir güç oluşturması felsefesini benimseyerek karınca ve makinaları konu alan tablolar üretmiştir. "Karıncalar Geliyor" adlı eserinde, kahverengi tonlarda resmedilen karıncaların büyük kafaları, tablonun ana odak noktasını oluşturur. Karıncaların izleyiciye doğru ilerlemesi ve sadece kafalarının görünmesi, eserde hikayesel bir atmosfer yaratmaktadır. Yener'in eserleri, işçi sınıfının ve mücadelesinin sembollerini içermesi bakımından incelendiğinde, karıncaların toplumun bu dinamiklerini yansıttığı söylenebilir. Kolombiyalı sanatçı Rafael Gomez Barros'un eserleri, Kolombiya'nın siyasi durumu ve şiddet tarihine yönelik eleştirel bir bakış sunarak toplumsal meseleleri sorgulamayı ve meydan okumayı hedeflemektedir. Gomez Barros'un karıncaları, yaşam ve ölüm arasındaki ince çizgiyi vurgulayarak, Kolombiya'daki yerinden edilmiş insanların durumunu ve silahlı çatışmaların etkilerini sembolize etmektedir. Sanatçının eserlerinde detaylara verdiği önem, toplumsal göçlerin temel nedenlerini ve bu süreçte ortaya çıkan zorlukları anlamamıza katkı sağlamaktadır. Karıncaların simgesel anlamı, çalışmanın odak noktasını oluşturarak toplumsal sorunları görselleştirmekte ve izleyiciyi düşünmeye davet etmektedir.

New Yorklu sanatçı Catherine Chalmers Kosta Rika'daki yaprak kesici karınca kolonilerini gözlemleyerek, doğayla bağı ve insanların dünya ile etkileşimlerini sanat

aracılığıyla keşfetmiştir. Yaprak kesici karıncalar, Chalmers'ın eserlerinde insanlığın çeşitli yönlerini temsil eden metaforlar olarak işlenmiştir. Chalmers'ın çalışmaları, karıncalar aracılığıyla insanların doğayla çelişkili ilişkilerini yansıtarak izleyiciyi düşünmeye çağırmaktadır. Aynı zamanda, böcekler ve türleri hakkındaki önyargıları sorgulayarak, insanların böcekler dünyasıyla ilişkisini ve böceklerin doğasını araştırmaktadır. Ergin İnan eserlerini doğu-batı sentezinde, kaligrafi, portreler ve böcekler gibi çeşitli imgeleri resimlerinde bir araya getirir. Özellikle böcekler, sanatçının eserlerinde öne çıkan bir tema olup, bu konuyla olan ilişkisi bir mektup yazma sürecine dayanır. İnan eserlerinde soyut insan düşüncelerini irdeleyen bir sanatçı olarak öne çıkar. Geleneksel hat sanatı ve çeşitli böcek imajlarını kullanarak yazıyı ve nesneleri bir araya getirir. Jan Fabre, bronz ve mücevher böceği kanat kasalarını kullanarak tablo benzeri heykelleriyle öne çıkar. Sanatçı, eserlerinde hayvan iskeletleri, peluş hayvanlar ve kan gibi unsurları kullanarak insanlarla hayvanlar arasındaki ilişkiyi keşfeder. Damien Hirst, kelebek motifini kullanarak ölüm ve yaşamın kırılganlığını ifade eder. "Entomology" serisi, binlerce böceğin geometrik desenlerle düzenlenmesiyle oluşan eserleriyle dikkat çeker. Louise Bourgeois, "Maman" isimli dev örümcek heykeliyle annesini temsil eder. Sanatçının varoluşçu düşüncelerini yansıtan eserleri, aile deneyimleri ve kişisel çatışmalar üzerine odaklanır.

Araştırmanın Amacı

Doğal döngü içerisinde önemli bir paya sahip olan böcekler, insan hayatında da sürekli farklı zamanlarda farklı rastlantısallıklarla ortaya çıkarlar. Bu nedenle edebiyat, roman, şiir, film ve oyun, eğlence ve müzik, el sanatları ve mücevherler, tarih, din ve resim gibi birçok alanda farklı şekillerde ele alınan böceklerin özellikle resim sanatında nasıl değerlendirildiğine yoğunlaşılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

“Plastik Sanatlarda İkon Olarak Böcek” başlıklı tez konusu kapsamında, nitel bir analiz bağlamında literatür taraması yapılarak tez konusu ile ilgili makaleler, tezler, kitaplar, söyleşiler, sanatçı katalogları, röportajlar ve internet ortamında araştırmalar yapılmıştır. Elde edilen veriler ışığında, resimlerden oluşan sanatsal uygulama alanları incelenmiştir.

Araştırmanın Bulguları

İnsanlara iğrenç ve tiksindirici gelen böceklerden yola çıkarak araştırılmaya başlanan böcek imajı, tarihsel süreç incelendiğinde geçmişinin çok eskiye dayandığı görülmektedir. Böceklerin kutsallaştırıp, tanrısal birer ikon haline gelmesi, özellikle sanatçıların neden böcek

imgesi üzerine yoğunlaşp eserlerinde kullandıkları konusuna odaklanılmıştır. Resimlerinde böcek imgesini kullanan sanatçıların eserleri incelenmiştir.

Araştırmanın Sonucu

Eser üretme noktasında, duyularla algılanan ya da bilinçaltında yer alan biçimlerin önemli bir yere sahip olduğu görölmektedir. Günümüze ulaşan antik eserler tarandığında ilk olarak Mısır Uygarlığı'nın geniş bir şekilde böceklere yer veren sanat eserleri ortaya koyduğu görölmüştür. Ancak hemen hemen bütün medeniyetler de inanış biçimlerine göre farklı türlerin farklı şekillerde kullanımına rastlamaktayız. Geçmişten bu yana böcek figürünün tercih sebepleri arasında; gizemli ya da kutsal kabul edilmeleri, insan hayatında işgal ettikleri yer ve ayrıca doğayı keşfetme gibi nedenleri olduğu söylenilebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

GENEL KAVRAMLAR

İmge

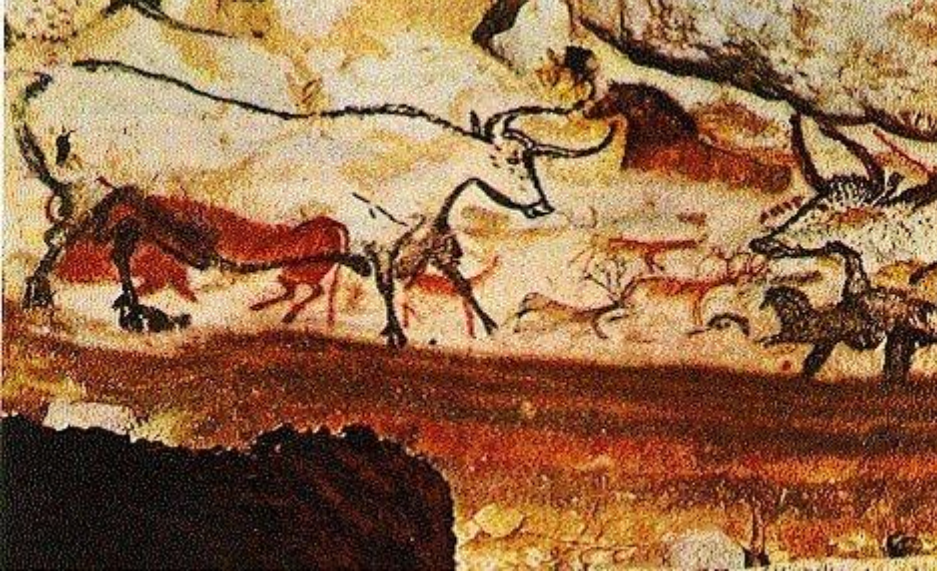
İmge, insan doğasında var olan ve insana özgü bir yaratımla ortaya çıkan bir kavramdır. Türk Dil Kurumu Sözlüğünde

1. İsim: Zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şey; hayal.
2. İsim: Genel görünüş; imaj,
3. İsim: Ruh bilimi Duyu organlarının dıştan algıladığı bir nesnenin bilince yansıyan benzeri; hayal, imaj.
4. İsim: Ruh bilimi Duyularla algılanan, bir uyaran söz konusu olmaksızın bilinçte beliren nesneler ve olaylar; düş, hayal, imaj.” olarak sözlük karşılığı verilen İmge sözcüğü birincil olarak zihinde tasarlanan “şeyler” için kullanılır. (TDK,2022)

Her ne kadar ikinci madde de genel görünüş için de imge kelimesi kullanılsa da imge görünür olmaya başladığında, özellikle görsel olarak, imge durumundan sıyrılarak imaj durumuna dönüşmektedir.

Şekil 1

Boğalar Salonu, M.Ö.17,000-15,000, Dordogne'daki Lascaux Mağarası

(Beytor, 2023)

Tarihsel süreçlerde imge görselleştirmelerinin ilk örnekleri olarak, mağara duvarlarına ve kayalara kazınan hayvan betimlemeleri gösterilebilir. İlkel sanatlarda bu betimlemelerin zorunluluğun gerekçelerinden üretildiği ve büyüsel inançların etkisiyle de varlığını hissettirdiği

görülür. İlkel insanın yapmış olduğu resimlerde imge ve gerçek olanın belirsiz olarak ele alındığı görülmektedir. Arkaik dönemde Mezopotamya, Mısır ve Antik Yunan sanatlarında betimlenen hayvan imgeleri daha da formsallaştırılarak oldukça gerçekçi esaslara dayandırılmıştır. Bu hususa şöyle dikkat çekilebilir; “Ne var ki, bu yerkürede yalnızca iki kez, Eski Yunan’da ve Rönesans Avrupası’nda, sanatçılar sistematik olarak, birkaç kuşak boyunca, imgelerini görülür dünyaya adım adım yaklaştırmaya ve gözü aldatabilecek benzerliklere ulaşmaya çalışmışlardır” (Gombrich, 2015, s.11).

Sembol

Sembol, bir düşünceyi, fikri veya nesneyi temsil eden, bir kavramı veya düşünceyi ifade eden, görünür anlamlı bir işaret demektir. Bir anlam, niteliği, soyutlamayı, nesneyi belirtmek veya ifade etmek için kullanılan kavram, bir kelime, işaret, sembol, ortak bir sözleşme, anlaşma, düzenleme veya gelenek tarafından atıfta bulunulan geleneksel bir işaret veya belirli bir nesne, bir süreç veya işlemi anlatmaya yarayan şeyi anlatır (Sağlam, 2018, ss.130-132). “En temel anlamı ile bir simge yoluyla bir kavramın uzlaşımsal olarak betimlenmesidir; bir düşüncenin, nesnenin, niteliğin, niceliğin vb. ruhsal ve düşünbilimsel açıdan betimlenmesi simgesel anlam taşıyan yapay bir belirtidir. Tüm simgeler doğaları itibarıyla kavramsal olup, sözel, görsel ya da sayısal olabilirler.” (wikipedia, Erişim Tarihi:29.08.2023).

Görünmeyen bir realiteyi ruh ile ilâhî arasındaki medyum tarafından somut bir algı ve görünür bir ortamla anlamamıza yardımcı olan bir ifadedir, bir iletişim unsurudur. Bu bağlamda felsefede sembollere dayalı anlatım biçimine "sembolizm" adı verilir. Sembolizm, sembole ve içerdiği anlama bağlı olarak dolaylı ya da doğrudan bir benzerliğe sahiptir ve inanç olgularını ya da yorumlarını açıklamak için kullanılan bir semboller sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır. “Bir düşünce, fikir ya da nesnenin yerini tutan, bir kavramı veya bir düşünceyi belirten gözle görülür ve anlamı bilinir işaret demektir. Bir anlam, nitelik, soyutlama ya da nesneyi göstermek, ifade etmek için kullanılan sözcük, işaret ya da mimik olarak sembol, kendisine ortak bir sözleşme, anlaşma, uzlaşma ya da gelenek aracılığıyla belli bir anlam aktarılan uzlaşımsal işareti, belirli bir nesne, süreç veya işlemi ima etmeye yarayan şeyi tanımlar.” (Cevizci, 2000, s.840). İnsan hayatının her anı sembollerle kuşatılmıştır. Bireyi etkilemede oldukça güçlü bir etkiye sahip olan dinî sembol toplumu etkilemede de önemli bir güce sahiptir. Dinî bir sembolün en önemli işlevi kutsala işaret etmesi görünmeyen bir hakikati açığa çıkarmasıdır. En önemli fonksiyonu olarak kabul edilen kutsal anlatma, gizli bir anlamı açığa çıkarma işlevi başka işlevlere de kaynaklık etmekte farklı fonksiyonların ortaya çıkmasını sağlamaktadır

Dinî sembolde görünmeyen soyut hakikat görünen veya işitilen somut bir sembolle açığa çıkmaktadır. Dinî sembol, hem “Kutsal”ı açığa çıkarmakta hem de dindar birey için Kutsalla iletişime geçmede katkı sağlamaktadır. Bu durum sembolün dikkati belli bir noktaya toplaması ve yoğunlaştırmasına dayandırılabilirdiği gibi dinî coşkuyu artırması ile de açıklanabilir. Bunlar, sembolün daha çok bireysel işlevleridir. Bu işlevlere hayatı anlamlandırması eklenebilir. Dinî sembol bireye bir gaye kazandırmaktadır. Birey kendi hayatının bir amacı ve anlamı olduğuna inandığı vakit daha dengeli hareket edebilmektedir. Sembolün aidiyet duygusu oluşturmaya ve bunun üzerinden bireye kimlik kazandırması, onun hem bireysel hem de toplumsal olarak bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Kızıl, 2018, ss.30-38).

Simge

Simge, “Belirli bir insan, nesne, gurup ya da düşünceyi veya bunların birleşimi temsil eden, ya da bunların yerine geçen iletişim ögesidir. Osmanlıcası remiz, alamet, bir başka deyişle, bir nesnenin imajı olan veya soyut bir şeyi göz önüne seren bir nesne veya canlıdır. Örneğin köpek sadakatin, terazi adaletin simgesidir.” (Atar, 1996, ss.10-16).

Sanatta simge kavramı söz konusu olduğunda, sanatçı nesneyi kendi iradesine göre yeniden inşa eder. Yorumlarken belirtilen nesneyi parantez içine alarak biçimlendirip öteki nesnelerden ayırır. Bir nesne, kavram, olay ve içerik, sanatçının özellikle ilgilendiği özel bir anın onu diğer nesnelerden ayırt etmesi ile farklı ve anlamlı kılınır. Simge aslında bir başka şeyi ifade eden kişisel bir işarettir. Simge, aynı zaman da bir tür yakıştırma, benzetme olarak da tanımlanabilir. En önemli unsur ise simge’nin iletmek istediği mesajdır. Öznenin simge içinde gizlediği anlam, her bir hayali unsur incelenerek ortaya çıkarılabilir. Semboller sadece açık ve net değil, kapalı ve örtülüdürler. Simge, gerçekliğe ilişkin, yoğun duygu ve anlam ilişkilendirmeleriyle anlamlandıran bir nesne, bir biçimdir. Bu biçim, bilmecesi öğelerle, görünmezliğin, gizemin kendisi haline dönüşmüş olabilir. ‘Bir simgenin özel anlamı, ancak kullanıldığı olay ve kişinin tecrübesi ışığında anlaşılabilir.’ (Fromm, 2017, s. 28). Kişisel bağlam, yorumda egemen unsur olduğunda simgenin bireysel açıdan değerlendirilmesi ve yorumlanması gerekir. Örneğin, güneşin doğuşu, doğanın somut ve sürekli olarak kendini yenileyişini temsil ederken; bireysel yaklaşımda benzer bir şekilde düzenli olan başka bir süreci temsil edebilir (Okan, 2020, ss.42- 43) .

Simge Sembol Arasındaki Fark

Hem semboller hem de simgeler farklı şeyleri temsil eder, ancak simge durduğu ürünün resimsel temsidir, oysa sembol temsil ettiği şeye benzemez. Bir sembol, ürünleri veya fikirleri

temsil eder, ancak simge yalnızca görünen öğeleri temsil eder. Simgeler nesnelerin grafiksel temsiliyle sınırlıdır ve bunların neyi temsil ettiği kolaylıkla anlaşılabilir. Öte yandan, bir sembolün ne anlama geldiğini öğrenmek gerekir çünkü temsil ettiği şeye benzememektedir. (Between, 2023-08-30).

İkon

İkon, Fransızca kökenli bir kelimedir. Sembol anlamında da kullanılır. İkon kelimesi aynı zamanda Hristiyanlık ta kutsal sayılan kişilerin resimlerini de ifade eder. Türk Dil Kurumu'na göre "ikon" kelimesinin anlamı, bilgisayarda kullanılan bir programı simgeleyen resim olarak da ifade edilmektedir (Sabah, 2021). İkon (bilgisayar), Dizüstü bilgisayardaki bir belge, dizini veya çalıştırma temsili olan bir resim. İkon (din), Hristiyan Ortodoks dini içerikli resimlerdir (Wikipedia, 2016).

İkonlar (Yunanca benzerlik veya imaj), Doğu Ortodoks geleneğinden kaynaklanan Hristiyan sanatının en eski biçimlerinden biridir. Bunlar genellikle İsa'yı, Meryem Ana'yı veya azizleri tasvir eden küçük adanmışlık panolarıdır. Doğu Ortodoks Kilisesi'nin (Yunan, Rus, Ukraynalı, Türk vb.) müritleri arasında her evde bulunan ve kilisenin önemli bir dekoratif unsuru olarak kabul edilen ve ayinle ilgili özel bir hürmet gören boyalı ikonlardır. Aslında, Ortodoks kiliselerinin iç mekânları tamamen bu tür dini resimlerle kaplıydı.

Bugün, ünlülere sıklıkla kültürel ikonlar, pop ikonları ve moda ikonları diyoruz. Simgeler, bilgisayarınızın, cep telefonunuzun veya tabletinizin tüm ekranını dolduran dosya ve uygulamaları açmak için tıkladığınız küçük resimlerdir. İkon kelimesi, ikonun sadece görüntü anlamına geldiği Yunanca eikon kelimesinden gelir. Bizanslıların Bizans İmparatorluğu'nda ve Bizans Ortodoks inancını paylaşan diğer ülkelerde, "kutsal simgeler" kutsal kişilerin veya olayların görüntüleri idi (Freeman, 2020).

Ortodoks kültüründe ikonlar duvarlara veya ahşap tahtalara yapılır. İsa, Meryem, azizler, melekler ve kutsal olayların temsidir. İkonlar çoğunlukla ahşap üzerine yapılmakla birlikte mermer, metal ve fildişi gibi farklı plakalarda da bulunabilir. İki, üç ve dört parçadan oluşanlara "Dipticon", "Trypticon" ve "Quadriptycon", yuvarlak olanlara "Crypeus" adı verilir. Katolik dünyasında ikonların yeri, öğretim ve imgelerle algılanırken, Ortodoks dünyasında bu nesneler kutsal kabul edilmektedir. Simgenin rolü, eğitim veya öğretim için değil, ibadet için bir araç olarak hizmet etmektir. Amaç, bu tablonun temsil ettiği kutsallığa tapınma sırasında kutsal sayılan ikonalarla bütünleşerek ulaşmaktır. Bu tablonun temsil ettiği gerçeğin, dini hayatta büyük önem taşıyan bu ikonlar sayesinde gerçekleştiği söylenmektedir. İkonların ilahi lütuf ile dolu olduğuna inanılır ve tapanların Cennet Krallığı ile buluştuğu

yerlerdir. İkonlar Katolik kültüründe önemli bir rol oynarken, Ortodoks Kilisesi'nde ikonlar görsel bir uygulama biçimidir (Sanatın Yolculuğu, 2018).

Bugün ikonlar en çok ahşap paneller üzerine yapılan resimlerle ilişkilendirilir, ancak Bizans'ta mermer, fildişi, mozaik, değerli taşlar, değerli metaller, emayeler veya fresklerle boyanmışlardır. İlk ikon ressamaları, pigmentleri birbirine bağlamak ve yüzeylere uygulanmasını kolaylaştırmak için bir bağlayıcı olarak sıcak balmumu kullandılar. Renk kullanma eğilimindeydiler. Bu boyama yöntemi daha sonra yerini yumurta sarısı kullanılan tempera boyama yöntemine bırakmıştır (Sanat Eğitimi Ansiklopedisi, 2022). İkonalar Ahşap oyma, mozaik, metal, döküm taş, kumaş üzerine işlemeli, fresk işlerinde yapılmış, kâğıt veya metal üzerine basılmış şekildedir.

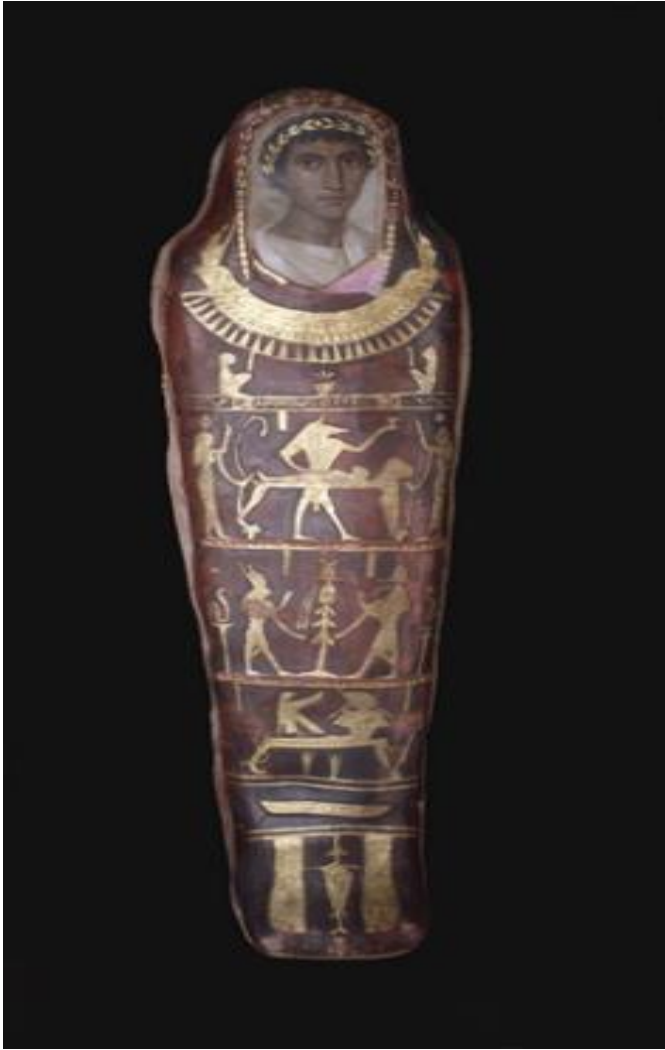
İkonların kökenleri 313'te Roma'nın Hristiyanlığı serbest bırakmasından sonra ortaya çıktığı erken Hristiyan sanatı dönemine kadar izlenebilir. Aslında, neredeyse bir asır, sadece İncil'deki figürler ikon biçiminde tasvir edilmiştir. İsa ve Meryem'in ilk tasvirleri, sonraki stilize versiyonlardan çok daha gerçekçiydi. Bundan sonra, Mesih'in evrensel bir imajının ortaya çıkması birkaç yüzyıl aldı. En yaygın portre stillerinden ikisi, İsa'yı kısa, ince saçlı tasvir eden bir formu içerir. Başka bir resim, saçları ortadan ayrılmış sakallı bir İsa'yı tasvir eder. Roma'nın düşüşüyle birlikte odak, ikonların ve türlerinin Bizans sanatının, mozaiklerinin ve dini mimarisinin bir özelliği haline geldiği Konstantinopolis'e kaydı (Sanat Eğitimi Ansiklopedisi, 2022). Bizans İmparatorluğu'nun temelleri MS 330 yılında Konstantinopolis'in kurulmasıyla atılmış ve 1453 yılına kadar hüküm sürmüştür. Eski Bizans sanatı, Roma ve Yunan kültürünün, Hristiyan doktrinlerinin ve Doğu'nun rafine zevklerinin bir karışımıydı. Bu gelişim ve değişim çizgisi, 4. ve 5. yüzyıl yani kendi yeni sanatsal sentezini yaratırken ulaştığı çağdır. Yüzyıllar boyunca Bizanslılar, Hristiyan resminin öncüleriydi. Bu rol Bizans'a birkaç faktörün bir araya gelmesiyle verildi. Bizans resmi, antik çağın tek mirası, antik sanat ve teknolojinin doğal devamıydı. Bizans tüm bunları kendi yaratıcılığıyla geliştirdi, kendi tarzını yarattı. Wearable Icon tamamen Bizans ürünüdür. İkonlar varlıkları boyunca bazı sabit özelliklerini korumuşlardır (Atar, 1996).

Hristiyanlık, Suriye, Filistin, Mısır, Anadolu daha sonraları Roma ve Roma tarafından yönetilen bölgelerinde yayıldı. Elbette Hristiyanlar yaşadıkları ülkelerin kültür ve sanatlarından etkilenmişlerdir. Diğer şeylerin yanı sıra bunlar, pagan Mısır ve Roma toplumunun sanatını da içerir. İkon sanatını referans olarak portre geleneği ile ilişkilendirme eğilimi vardır. Mısır'da bulunan mezar resimleri, MS 13'teki Greko-Romen geleneğinin devamını temsil eder ve aynı zamanda ikonografik sanatın çıkış noktalarından biri olarak kabul edilir. Sina Dağı'ndaki bir manastırda bulunan erken (6.-7. yüzyıl) bir ikona, bu tür resmin

sınırlarının, tekniğinin ve mizahının açıkça görülmeye başladığı bir örnek olarak görülüyor. Hristiyanlığın beşiği olarak kabul edilen Suriye ve Filistin bölgeleri, muhtemelen bu sanatın ilk büyük gelişiminin yeridir (Tansug, 1995). Mısırlılar ölüleri mumyaladıktan sonra mumyaların saklandığı tabutların üzerine -bir Antik Yunan geleneği olan- ölülerin gerçek portrelerini yerleştirdiler. Böylece onu bir sonraki nesle tanıtmak ve hatırasını yaşatmak istediler (Yılmaz, 1994, s. 91).

Şekil 2

Mumya Sandukası Üzerinde Artemidorus' un Portresi, II. yy. Ahşap Tahta Üzerine Boya, British Müzesi, Londra.

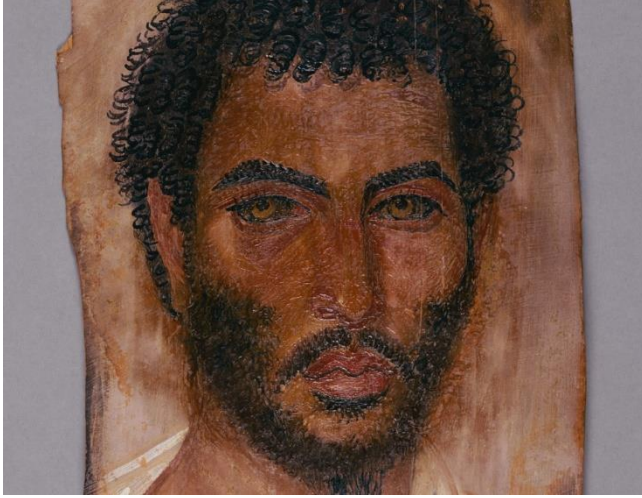

(Ekici, 2013.)

“Sakallı Bir Adamın Mumya Portresi” Mısır'ın merkezindeki Bayyuit Manastırı'nda yapılan kazılarda bulundu ve şu anda Berlin Müzesi'nde olan 6. Yüzyıl da bu manastırın başrahibi İbrahim'in gerçek yüzünü gösteren bir ikon keşfedildi. Gözleri iri iri açılmış İbrahim'in bu balmumu ikonası (Şekil 3), Mısır cenaze resimlerine çok benzer ve devamı gibi görünmektedir (Başegmez, 1989, s. 9).

Şekil 1

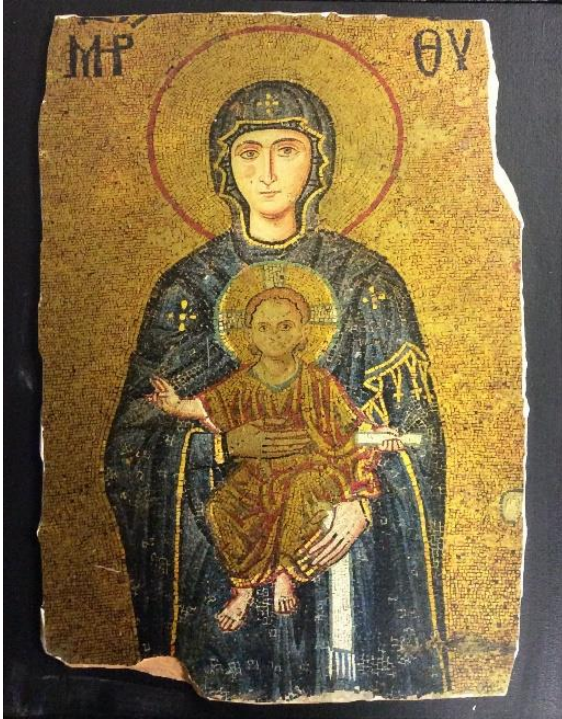
Sakallı Bir Adamın Mumya Portresi, 2. yy. Ahşap Tahta Üzerine Boya

(Medievalpoc, 2018.)

Şekil 2

Meryem ve Çocuk İsa, (Rus İkonu), XVIII. yy, Mozaik.

(Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2023.)

İkon kelimesi eski çağlardan beri kullanılmaktadır. Bizans sanatındaki ilk ikonalar, İsa, Meryem, peygamberler ve azizler gibi kutsal kitaplarda tapılan insanları ve onların yaşamlarındaki önemli anları anmak için yapılmıştır. Babalar tarafından formüle edilen öğretilere göre ikonlar, kavranabilir dünyanın cisimleşmiş temsilleridir. Bu nedenle gerçek dünyanın bir yansımasıdır ve orijinal görüntüye, yani ilk modele benzediği için özel bir öneme sahiptir. Bu, ikonayı Bizans ressamı için tercih edilen bir arketip yapar. Geleneğe uymak

ressamın görevidir. Teknik konular hakkında sahneler, azizler ve bilgilendirici metinler sayesinde örnek notlar oluşturmak kolaydır. Evangelist Luka, Meryem Ana ikonasını çizen ilk ressamdı. Daha sonraki bazı el yazmaları ve Bizans sonrası ressamlar, Luke'u Meryem Ana'nın bir ikonunu çizerken tasvir ettiler. Meryem Ana'nın bu tür ikonuna hodegetria (lider) denir. Simge, Ayasofya'nın doğusunda, Mangana Sarayı yakınında, aynı adı taşıyan manastırda tutuldu. Bilinen ilk ikonlardan biri olan Meryem Ana ve Çocuk (Şekil 4), Sina Manastırı'ndan 6. yüzyıla ait bir ikona ve şu anda Kiev Müzesi'nde bulunan Luka'nın orijinal Meryem ikonasına yakın bir örnek gösteriliyor (Atar, 1996).

Yine ilk ikona örnekleri arasında değerlendirilen *Pantokrator İsa* ve *İki Azizle Birlikte Meryem Ana* ikonaları Sina Manastırı'nda muhafaza edilmektedir (Şekil 5,6) ve Mısır'ın Fayyum şehrinin cenaze portrelerinde hem teknik (ancostish) hem de üslup açısından antik çağın izlerini göstermektedir. Ünlü bir örnek, 6. yüzyılda Sina Manastırı'nın kurulması için İmparator Justinianus tarafından Konstantinopolis'ten gönderilen Maliye Bakanı (İsa, Her Şeyin Efendisi) ikonudur (Res.5). İsa'nın yüzünde ciddi, melankolik bir ifade var, gözleri iri iri açılmış ve bakışlarına dikkat ettiğini görebiliyorsunuz. Bu tasarımın yüksek teknik seviyesine hayran kaldım. Gördüğümüz bu İsa ikonası, başkentin sanatsal becerisinin yüksek kalitesini yansıtıyor. Konstantinopolis'in en ünlü ikonlarından biri, Büyük Saray'ın girişindeki bronz Halke Kapısı'nın üzerinde duran Halkeite adı verilen İsa ikonu tarzında yapılmış bir ikondur. Hora Kilisesi'nin (Kariye Müzesi) 14. yüzyıldan kalma mozağinin içinde, Kalki alfabesiyle yazılmış başka bir İsa tasviri vardır.(Chatzidakis, 2004).

Şekil 3

Pantokrator İsa, Sina, VI.yy, Pano Üzeri Ankastik

(Mc Clanan, VI. yy.)

Şekil 4

İki Azizle Birlikte Meryem Ana, Sina, VI. Yüzyıl, Ahşap Üzerine Çinili

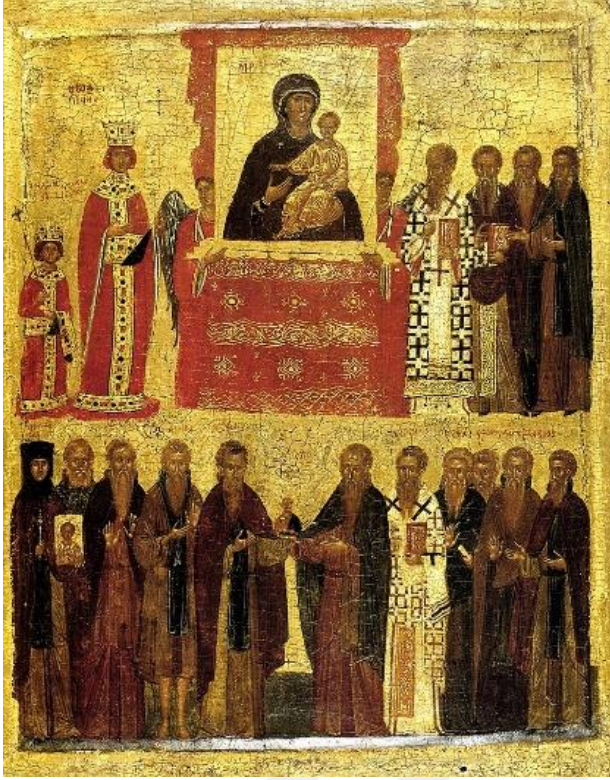

(Allen, W. 2018.)

Bu dönemden sonra ikon sanatı büyük bir genişleme yaşadı. Bu dönemde birkaç kez meydana gelen sanat dilinin yenilenmesi, bir yandan ikonografik formülün zenginleşmesiyle, diğer yandan altı yüzyıllık sanat geleneğine dayanan yeni üslupların ortaya çıkmasıyla birleşir. Bu ilginç akım, 6. yüzyıldan kalma bir Meryem Ana ikonası (Resim 6) ve Ayasofya Müzesi'nde bulunan aynı konulu 9. yüzyıldan kalma bir heykelle ilişkilidir. 19. yüzyıla ait anıtsal mozaik eserlerle karşılaştırılarak izleri takip edilebilir. İmparator Justinian tarafından Sina Manastırı'nın kuruluşu için gönderilen ikona, Meryem'i bir tahtta oturmuş, kucağında bebek İsa ile iki aziz ve iki melek ile çevrili olarak tasvir ediyor. 9. yüzyıldan itibaren, tahtta oturan Meryem'in 6. yüzyıla ait ikonografisi, kilisenin apsisinin yarım kubbesini düzenli olarak süsleyen ana tema haline geldi. Ünlü bir örnek, Ayasofya'nın apsis yarım kubbesindeki 867 tarihli mozaiktir. Kucağında çocuğuyla burada oturan Meryem'de de aynı tavır görülüyor. Ancak başka bir mozaik tarzı daha hacimli ve klasik görünüyor. Nadir güzelliği antik çağın idealini anımsatan Meryem'in yüzü ile 6. yüzyıldan kalma Sina heykeli karşılaştırıldığında, benzerlik şaşırtıcıdır (Chatzidakis, 2004).

Şekil 5

Ortodoksluğun Zaferi, XV.yy, Ahşap Panel Üzerine Boya

(Wikipedia, 2023.)

Şekil 8

Azize Eudokia, , 10. Yüzyıl, Mermer Üzerine Renkli Taş Kakma

(Chatzidakis, N. 2004.)

Daha az değerli ama aynı derecede önemli simgelerden biri, taş ve renkli mermer kakmalı Aziz Eudocia'nın 10. yüzyıl simgesidir. Bu ikona 1929 yılında Lips Manastırı'nda (Fenari İsa Camii) bulunmuş ve şu anda İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir (resim 8). Bizans yapılarında nadiren görülen bu azizden ilk kez 10. yüzyılda Konstantinopolis'in Synaxarion'unda bahsedilmiştir. İkon, simetrik vücut oranları ve iyi çizilmiş yüzüyle dua pozisyonunda zariftir. İmparatoriçe gibi giyinmiş. Kenarı renkli ve incili taşlarla süslenmiş loros ve papendulias adı verilen pendentifli bir tacı vardır (Chatzidakis, 2004).

Şekil 9

Çocuklu Meryem, 12. Yüzyıl, Ahşap Üzerine Tempera

(Chatzidakis, N. 2004.)

Şekil 10

Vladimir Meryemi Eleousa, 12. Yüzyıl, Tempera

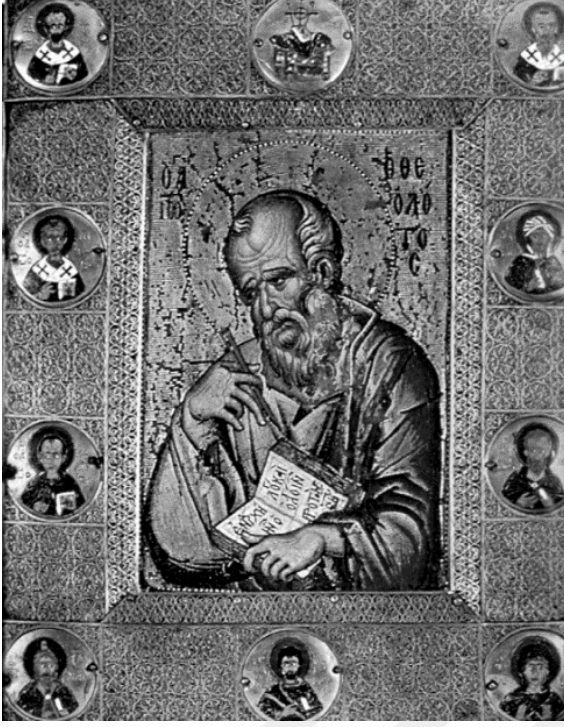
(Eyice, S. 2020.)

Eudokia isminin 9. ve 10. yüzyıllarda saray mensupları arasında çok popüler olduğu bilinmektedir. Bunlardan üçü İmparator VI Leon yakın bir akrabaydı. Bu olağanüstü ikonun ikamet ettiği Konstantin Dudakları Manastırı'nın kurucusu Kral VI Leon'un ailesiyle yakından ilgili bir kişiydi. 16 Konstantinopolis atölyelerinde yapılan ikonalar arasında mozaik ikonalar da bulunmaktadır. Kullanılan malzemenin boyutuna göre iki çeşidi vardır. Büyük olanlar paryetal tekniğiyle, küçük olanlar toplu iğne başı kadar küçük mozaik parçalarından yapıldığı için takı gibi küçük zanaat teknikleriyle yapılmıştır. Büyük mozaik ikonaların iki değerli örneği, İmparator Ioannes Komnenos (1118-1143) tarafından yaptırılan Panma Christos Kilisesi'ne (Fethiye Camii) ait olduğu söylenen Fener Patrikhanesi'nde korunmaktadır. (Şekil11). Sol kolunda bir çocuk olan Meriem'in donuk olarak nitelendirilebilecek ciddi bir tavrı vardır. Koyu mavi maphorion'u görebilirsiniz. Aziz Ioannes Prodromos dimdik ayakta ve vakur bir yüze sahip. Sol alt köşede daha küçük gösterilir.

10. ve 12. yüzyıllar arası Konstantinopolis atölyelerinden çıkmış değerli sıradışı eserleri gördük. Bununla beraber Bizans ikonalarının büyük bir çoğunluğu her düzeyde Bizanslı sanatçılar tarafından yüzyıllar boyu sıkça kullanılmış, daha ucuz bir teknik olan, *tempera* tekniğiyle boyanmış ikonlardır. Konstantinopolis'in en iyi atölyelerinde 9. ve 12. yüzyıllar arasında bu teknikle incelikle işlenerek hazırlanmış ikonalar Sina Manastırı'nda korunmaktadır (Chatzidakis, 2004).

Şekil 11

İlahiyatçı Aziz İoannes (Yahya), 14. Yüzyıl, Küçük Taşlarla İşleme

(Chatzidakis, N. 2004.)

İkon ve İkona Arasındaki Fark

İkon simge demektir. Bilgisayarlarda nesneleri ifade etmeye yarayan küçük resimlerdir. Ayrıca günümüz Türkçe' sinde popüler kültürün sıkça kullandığı bir ifadedir. Ör: pop müziğin ikonu Michael Jackson. İkona Ortodokslarda Hz. İsa, Meryem ya da azizlerin tahta üzerine mumlu ve yumurtalı boyalarla yapılmış dinsel resimlerine verilen ad (Nedir,2023,30 Ağustos)

İkon ve ikona terimleri, genellikle grafik tasarımda ve kullanıcı ara yüzünde karşımıza çıkan terimlerdir. İşlevsel olarak birbirlerine benzese de bazı farklılıklara sahiptirler. İkon, genellikle küçük bir sembol veya resim şeklinde ifade edilen nesnelerdir. İkonlar, bir şeyi temsil etmek veya belirli bir işlevi simgelerken kullanılırlar. Örnek olarak, bir kalp ikonu, bir beğeni veya sevgiyi ifade edebilir. İkonlar sıklıkla kullanıcı ara yüzlerinde menülerde, düğmelerde, simgelerde ve hatta mobil uygulama veya web sitesi ikonlarında görülebilir. İkona ise genellikle daha karmaşık veya detaylı bir şekil veya simge denilebilir. İkona, genellikle kullanıcıya daha fazla bilgi sağlamak veya bir mesajı temsil etmek için daha fazla ayrıntılı bir şekilde tasarlanır. Örnek olarak, bir navigasyon ikonu bir harita veya yön gösteren bir ok şeklinde olabilir. İkonlar, daha geniş bir kullanıcı ara yüzünde veya grafik tasarımında kullanılabilir ve farklı boyut ve ayrıntı seviyelerine sahip olabilir. Kısacası, ikonlar daha basit ve soyut öğelerken, ikonalar daha

karmaşık ve detaylıdır. İkonlar genellikle sembolik bir anlamı ifade ederken, ikonalar daha spesifik bir anlamı veya mesajı temsil etmek için kullanılır.

İkona

Bir önceki başlıkta ele alınan “ikon” kelimesi genel bir temsiliyeti vurgularken “ikona” kelimesi özellikle Hristiyan inancının kutsal kişilerine dair dini temsiliyeti işaret eder. İkona, Yunanca, "açıklama" anlamına gelen "eikon" kelimesinden gelir. Eikon kelimesi Anadolu Yunancasında "Eikona" olarak değişime uğrar ve "Ikona" olarak okunur. Bu kelime aynı zamanda "benzeyen" anlamına gelen "ei-ke-in" kelimesiyle de ilişkilidir. İkonalar, ortodoks kültürde, İsa'yı, Meryem'i, azizleri, melekleri ve kutsal olayları tasvir eden duvarlara ve tahta levhalara boyanmış tasvirlerdir. İkonlar çoğunlukla ahşap üzerine yapılmasına rağmen mermer, metal ve fildişi gibi farklı plakalarda da bulunabilir. Katolik dünyasında ikonların yeri, öğretim ve imgelerle öğretim olarak algılanırken, Ortodoks dünyasında bu nesneler kutsal kabul edilmektedir.

Kökleri Bizans'a kadar uzanan, Hristiyan inanç ve gelenekleriyle uyum içinde olan kutsal bir kişi veya olayın temsili olarak 'ikona' tanımlıyoruz. Başlangıçta çok estetik olarak idealize edilmeyen ikonalar, geleneğin güçlenmesi ve diğer toplumlara yayılmasıyla estetize edilmiş, hem bir sanat alanı hem de din kültürünün değişmez bir parçası haline gelmiştir. Bizans, mozaiklerde, fresklerde ve el yazmalarında kendi kimliğini, incelikli ve zarif bir üslupla yansıtır.

Amaç, bu resmin temsil ettiği kutsallığı, tapınma sırasında kutsal sayılan ikonalarla bütünleştirerek gerçekleştirmektir. Bu tablonun temsil ettiği gerçeğin, dini hayatta büyük önem taşıyan bu ikonalar sayesinde gerçekleştiği söylenmektedir. Simgelerin Tanrı'nın lütfuyla aşılandığına ve Cennetin Krallığı ile ibadet edenler için bir buluşma noktası olarak hizmet ettiğine inanılıyor. İkonalar Katolik kültüründe önemli bir rol oynar, ancak Ortodoks Kilisesi'nde simgeler görsel bir uygulama biçimidir. Kilise manevi açıdan ne kadar önemliyse ikonalar da o kadar önemlidir. Doğu Kilisesi'nde ikonalar, sanattan ayinlere kadar yaşamda önemli bir rol oynamıştır. Özetle, Ortodoks dünyasında ikonlar olmasaydı, Ortodoks ibadeti ve yaşamı tamamen farklı bir değer sistemi olarak görünürdü.

Şekil 12

İsa İkonu, (15.yüzyıl), Ahşap Üzerine Tempera

(Wikipedia, 2023.)

İkonalar Ortodoks dünyasında yaygındır. Uygulama alanları kiliseler, manastırlar, şehit mezarları, dükkânlar, okullar, askeri alaylar ve konutlardır. Dindar Hristiyanlar günlük hayatlarında da yanlarında küçük ikonalar taşırlar. İkonaları iki ana gruba ayırabiliriz. İlk grup olan "ikonlara tapınma", Ortodoksluk hakkında detaylı bilgiye sahip olmayanlar için anlaşılması zor bir ikona türüdür. İkinci grupta ise "tanımlayıcı ve didaktik semboller" yer almaktadır.

Gelenek, ilk yapay ikonların yaratılmasını, yalnızca bir bilim adamı ve doktor değil, aynı zamanda Tanrı'nın Annesinin ilk resimlerini çizen sanatçı Havari ve Evangelist Luke ile ilişkilendirir. İkonografinin klasik anavatanı Bizans'tır. Buradan Hristiyan inancıyla birlikte ikona resmi Balkanlar'a oradan da Ruthenia'ya yayılmıştır. Bizans sanat kültürünün etkisi altında Paleo-Ruthen kültürü de dâhil olmak üzere diğer etnik kültürler ortaya çıktı ve Bulgaristan, Makedonya, Sırbistan, Ruthenia, Gürcistan, Suriye, Filistin ve Mısır gibi tüm Ortodoks ülkelerin ikonografisi de gelişti. İtalyan kültürü, özellikle Venedik, Bizans'tan etkilenmiştir. 6.-7. Yüzyıllar önce, en eski ikonalar olan "Pantocrator Christ (Yüce)", "Havari Peter", "Bakire ve Çocuk" eski döşeme tekniklerini korumuştur (Mum, boya bağlayıcıydı). Bu, Mısır Helenistik sanatının bir şaheseri olan Fayum'un bir portresini bir araya getiriyor. .

Hristiyan heykeli, bir ayrılık mührü ve ondan altın arka plana sahip büyük bir gözü miras alır (Artive, 2018).

Hristiyanlığın ilk zamanlarında sanatsal olarak ifade edilebilecek özel bir tarz yoktu. Hristiyanlığın Roma zulmünden kurtulduğu ve devlet dini olarak kabul edilmediği bir dönemde ilk Hristiyan sanatçıların yer altı mezarlarında resim yaptığını görüyoruz. Bu dönemde yer altı mezarları, yaşayan Hristiyanlar tarafından ölümlere saygılarını sunmak için ziyaret edilen yer altı mezarlarıydı ve erken Hristiyan sanatının tam başlangıç noktasıydı. Hristiyan inançlarının özgürce ifade edilemediği bir zamanda, Hristiyanlar bunu yapmayı tercih ettiler çünkü inançlarını anlatmak için sembolik dil kullanma riskini aldılar.

Bizans İmparatoru Konstantin (306-337) İstanbul'u başkent yaptıktan sonra, Roma'nın Hristiyan âlemi üzerindeki siyasi ve dini etkisi azaldı. Böylece İmparator Konstantin'in himayesindeki bir Doğu dini olan Hristiyanlık, Doğu Roma İmparatorluğu'nun kontrolündeki topraklarda hızla yayılmaya başladı. İmparatorluk coğrafi olarak yayılmış olduğundan, Ortodoks Kilisesi eski zamanlara kadar yayıldı. Mümin sayısındaki artış yeni ihtiyaçları da beraberinde getirdi. Hristiyanlığın ilk günlerinde Hristiyan sanatçıları tarafından kullanılan sembolik temsiller, eski halkı doğrudan temsil ettiğinden, yeni din değiştirenlere yabancı hale geldi. Böylece 4. ve 5. yüzyıllarda kutsal kitaplarda kaydedilen kutsal olaylar, daha okunaklı açıklamalar olarak kiliselerin duvarlarında yer almaya başladı. Ayrıca bu dönemlerde pagan inançlarının devam etmesi ve çağdaş ikonaların ortaya çıkması, eski ikon inançlarının etkisinde kalan yeni doğan Hristiyanlar arasında farklı bir ikon algısına yol açmıştır.

Roma İmparatorluğu'nun devlet dini haline geldikten sonra kilise gelirlerindeki artış, onun kurumu olan Hertz Kilisesi'ni sekteye uğratmış ve bu durum, özünde İsa tarafından dini bir din olarak kabul edilen "heterodoks" fikirlerin oluşmasına yol açmıştır. İddia edilen öğretilerin doğru olduğunu iddia eden hareket.

İncil yazarı Luka'un ilk Meryem ikonunu yarattığına inanılıyor. Efsaneye göre Luka, Pentekost'tan sonra Meryem'in üç heykelini ortaya çıkardı. Bunlardan ikisi Meryem'i ve sonuncusu tek başına bebek İsa'yı tasvir ediyor. Rusya'daki kiliselerin birçoğunun 21'i Athos Dağı'nda ve 7'si Roma'da bulunan Luka tarafından verildiğine inanılıyor. Tedkos adlı ikon, Meryem'i bebek İsa'yı kucağında tutarken tasvir ediyor. Bu ikonun bazı versiyonları, Meryem Ana'yı kollarını iki yana açmış, boynunda bebek İsa ve madalyonla tasvir etmektedir.

Şekil 13

İsa ve annesi Meryem'i betimleyen bir ikon, 15.yüzyıl, Tempera.

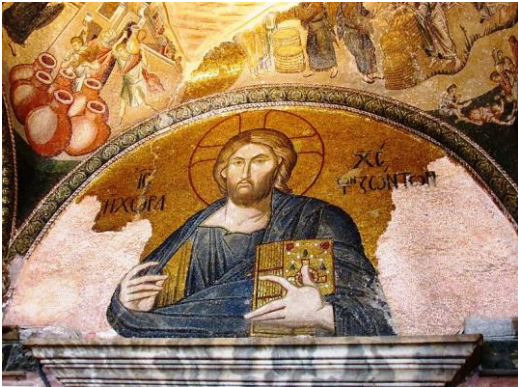

(Wikipedia, 2023.)

İsa ikonasının birçok varyasyonda temsil edildiğini görüyoruz. Pantokrator (Evrenin Yaratıcısı), İsa'nın ikonunda. Sağ elinde kutsanmış ve sol elinde İncil'i tutan İsa, evrenin hükümdarı gibi görünüyor. Mesih'in Tutkusu simgesi çarmıhta eğilen İsa'yı tasvir ediyor. Çocuk İsa İkonu (Emmanuel: "Tanrı bizimledir"), Çocuk İsa'yı tasvir eden bir ikondur.

Şekil 14

Pantokrator İsa ikonu, (13.yüzyıl), Mozaik

(Wikipedia, 2020)

Entomoloji

Entomoloji Yunanca "krenat" anlamına gelen entomon kelimesinden türetilmiştir ve böceklerin parçalı vücut yapısını ifade eder. Örümcekler, polipodlar ve kabuklular gibi diğer eklem bacaklı gruplarından hayvanların incelenmesini içerir ve diğer birçok zooloji alanı gibi, takson temelli bir kategoridir. Başka bir deyişle böceklerin incelenmesine odaklanan bilimsel

etmek için kimyasal, biyolojik, kültürel ve sıhhi stratejileri birleştiren entegre haşere yönetimi yaklaşımları geliştirilmiştir. Böcek araştırmasının faydaları, haşere kontrol uygulamaları ve genetik araştırmalardaki ilerlemeleri içerir. Böcekler ayrıca biyokimya, çevre ve ekoloji çalışmalarında da önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin Entomolojik araştırmalar da yusufçuklar tarafından haşere kontrolün sağlandığı ve diğer böceklerin avcıları olarak peygamber develerinin ekosistemdeki böceklerin birçokönemli işlev gördüğünü ortaya koymuştur. Nehirlerde ve diğer tatlı su habitatlarında yaşayan mayıs, caddis ve taş sinekleri gibi böcekler, su kalitesinin biyoindikatörü olarak işlev görmektedirler. Böcekler ayrıca adli entomologlar tarafından vakaların aydınlatılmasında çok önemli bir işleve sahiptirler.

Mısırdaki Böcek İkonu

Bok böceği (skarabeus), Mısır sanatı ve ikonografisinde sıkça karşılaşılan bir böcek imgesidir. Bok böcekleri, içine yumurtladıkları dışkıları yuvarlayarak yumurtalarını bıraktıkları ve top haline geldikleri için tanrılarla ilişkilendirilirlerdi. Dışkı, yumurtadan çıkan yavrular için yiyecek görevi görür ve böylece ölümden yaşam doğardı. Bu güneştopunu göğeyi yuvarladığına, onu yeraltı dünyasına yolculuğunda koruduğuna ve ertesi gün şafağa doğru ittiğine inanılan tanrı Khepri ile yakından ilişkililiydi. Ra üstün güneş tanrısı olduğunda, Khepri bu görevi yardımcı olarak sürdürdü. Bok böceği, (MÖ 2181-2040) popüler bir tılsım haline geldi ve Mısır tarihi boyunca Hristiyanlığın gelişine kadar popüleritesini sürdürdü.

Şekil 17

Güneşle Birlikte Tasvir Edilen Bok Böceği, MÖ 31. Yüzyıl, Fresk

(Nihir, 2022)

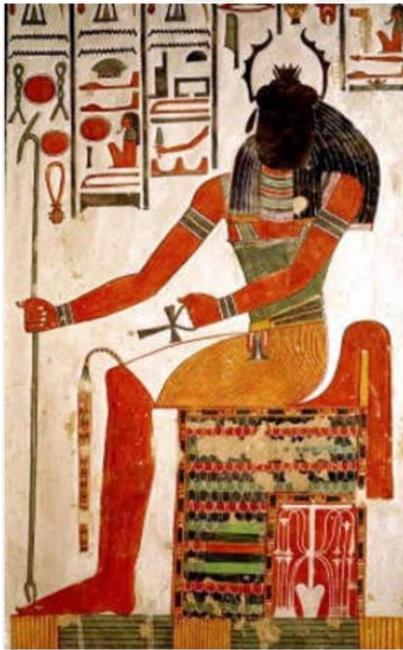
Tarım ve hayvancılık topluluklarından oluşan Mısır uygarlığı Nil Vadisi'ne yerleşmiştir. İnsan, hayvan ve bitki varlığını tek ve bütün bir unsur olarak kabul eden bir anlayışa sahiptir.

Doğanın kutsallığını tanrılarla özdeşleştirmek, onların gözlem güçlerini geliştirmelerini sağladı. Küçük arılar, süs böcekleri ve inek gübresi topları yuvarlayan böcekler fark ettiler. Bok böceğinin keskin, iyi tasarlanmış başucu ve düz ön ayakları, gübre parçacıklarını keser ve kısa sürede onları zengin toprağa dönüştürür. Daha sonra cilalamak için ön pençelerini ve koltuk başlığını kullanırlar. Bu damlaları yuvarlarlar ve güvenli bir yere taşırlar (Demirsoy, 2003, ss. 572-573).

Mısırlılar için kutsal olan Scarabeus Sacer, yeniden doğuşun, güneşin ve yaşamın sembolüdür. Böcek larvaları gübre topağına yuvarladıktan sonra, larvaların pupa haline geldiği aşamaya geçiş güneş rejenerasyonu ile ilişkilendirilir. Gün doğumunu yaşamla ve gün batımını ölümle bir tutan Mısırlılar, batan güneşin dünya yüzeyinden doğuya doğru hareket ederken bir bok böceği gibi değiştiğine inanıyorlardı. Dini öneme sahip en ünlü böcek olan Mısır bok böceği, yüzyıllardır Mısır'ın kültürel yaşamı üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuştur ve Mısır'ı ziyaret eden tüm turistler için hala önemli bir semboldür. Bu böcek güneş tanrısı Khepri'nin bir tezahürü veya sembolü olarak kabul edildi ve böcek, güneşin gökler arasındaki hareketini sembolize etti (Morris, 2004, s.188).

Şekil 18

Antik Mısır, Güneş Tanrısı Khepri

(Zengin Sözlük, 2017)

Bu böcek, güneş tanrısı Ra'nın dünyevi görüntüsüdür. Ra'yı her gün yükselten tanrı Khepri'dir. Khepri kelimenin tam anlamıyla "uyan" anlamına gelir. Khepri, sağ elinde bir asa, solunda sonsuzluğun anahtarı ve kafasında bir bok böceği tutan papirüs ve duvar resimlerinde görünür. Bazı resimlerde başı temsil eden böceğin arkasında güneşi temsil eden sarı bir daire

vardır. Gövde önden, bacaklar ise Mısır resminin biçimsel özelliklerini yansıtan profilden gösterilmiştir. Yeniden doğuşun sembolü bok böceği olarak temsil edilen tanrı Khepri, Yeni Krallık'ta ve sonrasında daha büyük bir sembolik rol oynamaya başlar.

Ölümü reddetmenin önemli bir göstergesi olan böceğin pupa aşamasının bir yansıması da mumyalarda bulunur. Pupa aşaması, larvadan sonraki ikinci gelişim sürecidir ve böcek bu süreçte hareketsizdir. Mumyaların bu evrenin taklitleri olduğu düşünülüyor. Bu geçici durumun, tıpkı pupa evresi gibi, cesedi koruduğuna ve onu öbür dünya için dönüştürdüğüne inanırlar. Mumyalama, ölünün ahirette çürümemesi için yapılır ve iç organları çıkarılmadan önce ceset üç gün bekletilir (İren, 2017, s.13).

Şekil 19

Bok böceğinin başıyla tasvir edilen Mısır Tanrıları, MÖ.31. yüzyıl, MS 4. Yüzyıl, Fresk

(Nihir, 2022)

Bok böceği bir tür muskadır. Sadece yeniden doğuşu sembolize etmekle kalmaz, aynı zamanda kutsal mahkemelerde ölümlerin ruhlarına tanık olurlar. Boyutları 3-10 cm arasında değişir ama Firavun'un muskası daha büyüktür. Bu tılsımların arkasında kil veya bazalt gibi kolay şekillendirilebilen malzemelerden yapılmış Mısır Ölüler Kitabı'ndan bir yazıt vardır. "Bu belgenin orijinal Mısır adı aslında 'günü terk edenler' anlamına geliyor." (Brooksbank, 2020, s. 18).

Ayrıca mumyanın boynuna altın teller veya zincirlerle çeşitli renklerde bok böcekleri asılır. Kutsal bir anlam taşımasının yanı sıra, arkasında uğurlu dualar bulunan mühürler ve tılsımlar gibi rahipler ve devlet görevlileri tarafından günlük hayatta bir süs olarak da kullanılmıştır. Ra'nın Gözyaşları, özellikle de arı, Mısır sanatından sembolizm alan bir başka böcektir. Bok böcekleri gibi, arılar da tanrı Ra ile ilişkilendirilir. Arı, güneş tanrısı Ra'nın

Mısırlılara bir hediyesi olarak kabul edilir. Çünkü tanrı Ra'nın gözyaşları yere damladığında arıların ortaya çıktığına inanılıyor (Kritsky, 2015, ss.17-18).

Büyük bir gözlemci olan Mısırlılar, arıların güneş tanrısı Ra'nın gözyaşlarından yaratıldığına inanıyorlardı. Onun gözyaşından çıkan arıları yağmura ve arıların toprağı canlandırmasıyla ilişkilendirmişlerdi. Bu, yağmurdan sonra güneşte kovandan çıkan bir arının hikâyesidir. Yağmurların toprağı yeşertmesi, çiçeklerin açması, arıların bitkilerden topladıkları polenlerden bal yapmaları, toprağın bereketini ve arıların üretkenliğini gösterir. Ayrıca arıların tanrı Ra ile ilişkilendirilmelerinin en önemli nedeni, arının yaşamının doğrudan güneşle ilgili olmasıdır. Güneş, arının Kuzey Yıldızıdır. Bal arıları güneşin konumuna göre yön değiştirirler. Güneş doğduğunda yuvalarından çıkarlar ve güneş battığında yuvalarına dönerler.

Mısırlılar da dâhil olmak üzere birçok eski halk, ruhların arı şeklinde olduğuna ve arıların ilahi kökenli olduğuna inanıyordu. Mısır'ın arının kutsallığına olan inancı, şüphesiz onu tanrıların kralı Firavun'a uygun bir sembol haline getirdi. Yine de birçok bilim insanı, arının kraliyet sembolü olarak seçilmesinde toplumsal düzenin rol oynadığına inanıyor (Hunter, 2004, s.14).

Şekil 20

Eski Mısır'ın Sembolleri, MÖ 2500 Civarı, Balarısı ve Su Kamışı, Nisu Piramidi

(Özcan, S. 2013)

Şekil 21

Tanrıça Artemis'in Eteğindeki Arı Figürleri (Efes, MÖ VI.yüzyıl)

(Özcan, S. 2013)

Eski uygarlıklara bakılacak olursa, onların bugünün aksine karmaşık bir doğa anlayışına sahip olduklarını, onu anlayıp yorumladıklarını görebiliriz. Doğanın mükemmelliği. Hayvanları, bitkileri ve coğrafi unsurları birleştirmek büyük bir güç olarak görülmüş ve çok tanrılı inançlara sahip toplumlar, doğa güçlerini tanrılarla eşitlemişlerdir. Kültürel entomoloji ise hayvan sembolizminin sadece böceklerle ilgili kısmına odaklanır. Kültürü ve böcekleri oluşturan tüm olgular üzerinden doğa ve insan arasındaki ilişkiyi araştırır ve açıklar. Böcekler araştırmanın merkezidir. Coğrafi ve tarihsel farklılıkları dikkate alarak din, edebiyat, resim, heykel, müzik gibi çeşitli alanlarda böceklerin günlük yaşamdaki yerini inceliyoruz. Bunu yaparken böceklerin doğadaki görevlerini ve davranış özelliklerini de dikkate alıyor, böcek davranışlarının sembolizm üzerindeki etkisini örneklerle değerlendiriyor. Eski Mısırlılar, doğayı anlama çabası olarak böceklere tapıyorlardı ve her gün doğumunu, kabuklu böceklerin gömdüğü gübre toplarından yeni böceklerin ortaya çıkmasıyla ilişkilendiriyorlardı. Tanrı Ra'nın gözyaşlarından yapılan arılar da Mısır kültürünün önemli bir parçasıdır. Arıcılık yaygındı, bal yiyecek ve ilaç olarak tüketildi ve tanrılara adak olarak sunuldu. Bu, arıcılar tarafından yapılan arı kovanlarında, duvar resimlerinde, süs eşyalarında ve bok böceği şeklindeki mühürlerde arıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böcek şekilleri, yaşam döngüsünü anlamak için dini unsurlardır ve duvar resimlerinde biçimsel ifade veren değerli sembollerdir. Böcekler gündelik nesnelerde bulunur, iyi şans getirir ve takan kişiyi kötülüklerden korur. Çekirge, sinek ve kelebek gibi böceklerin, özellikle de arıların

sembolizmi, Mısır yaşamında önemli yaratıklar olduğunu gösterir. Böceklerin yaşamlarında çok değerli canlılar olduğu Mısır sanatındaki kutsal varlıkları ile doğrulanmaktadır.

Şekil 22

Mısır, MÖ.1153-1147, IV. Ramses Mezarından Detay

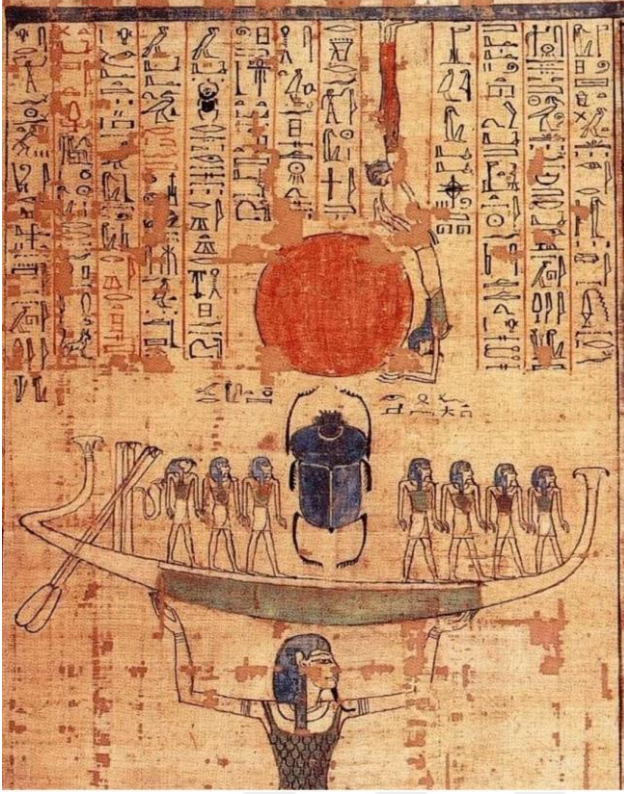
(Alamy, 2022)

Üstte (şekil 22), Mısır - Yeni Krallığın 20. hanedanının 3.firavunu; MÖ.1153'ten 1147'ye kadar hüküm süren 4.Ramses'in mezarında işlenmiş scarabe'ı görüyoruz. Ra gibi adaletin hükümdarı manasına gelen, tahtının adı Heqamaatra'dır (Avan, 2 Nisan).

Anhai'nin Ölüleri Kitabı'ndan Mısır tanrısı Nun, zamanın başlangıcında güneş teknesini kaldırıyor. Hiyerogliflerde Nun adı gökyüzü, su ve oturan tanrının belirleyicilerini içerir; bunun nedeni belki de Mısırlıların onu güneşi ve diğer tanrıları sudan kaldıran tanrı olarak anlamalarıdır. Bu hikâye, Tanrı'nın suların ortasına bir genişlik yerleştirdiği yaratılışın ikinci günüyle ilgili İncil'deki anlatımın bir benzeri olarak görülür. (Yaratılış 1:6-8).

Şekil 23

Mısır, Khepri Skarabeus, (Kaos sularının tanrısı Nun)

(Antik Mısır Wiki, 2006)

Şekil 24

Tutankhamun'un göğüs takısı, MÖ 1336-1327, altın, gümüş ve meteorik cam

(Wikipedia, 2007)

(Şekil 24)' de Tutankhamun'un göğüs takısı, altın, değerli taşlar, emayeler ve cam macunlarından yapılmıştır. "Libya çölünden gelen cam" dan yapılmış, 18x28 mm ölçülerinde,

Güneş'in yeniden doğuşunun simgesi olan bok böceğinin detayı, Mısır'daki Kahire Müzesinde yer almaktadır (Ipazia,2017).

Farklı Din ve Kültürel İnanışlarda Böcek İkonu

Birçok medeniyetin inanç dünyasında böceklerin önemli bir yeri vardır. Aztekler, Mayalar ve Mısır gibi medeniyetlerde çok tanrılı inançların ortak bir özelliği olarak böcekler tanrılaştırılmış, tanrı ve tanrıçalarla eşleştirilerek doğa olaylarının yorumlanmasında yardımcı bir unsur olarak kullanılmıştır. Özellikle pupa dönemlerinde geçirdikleri değişimler, yenilenme ile bir varoluşu simgelemektedir. Böceklerin farklı kültürler üzerindeki etkisi dine dayalı olsa da gelenler yaşam süreleri estetik semboller olarak da önem taşırlar (İren,2021, s.5).

Bununla beraber Ağustos böcekleri ve Bok böcekleri yeniden doğuşun, yeniden dirilişin ve ölümsüz bir hayatın sembolü olarak görülmüşlerdir. Japon mitolojisinde örümcekler, tanrıların cennette boyun eğdirerek baskı yaptığı şeytanın sembolü olarak görülmektedir (Waida, 1987).

Şamanlar her şeyden önce, kendilerine özel yöntemlerle ruhlarının bedenden ayrılarak gökyüzüne yükseldiği ve yeraltına indiği "aşkınlık" (trans) ustalarıdır. Tüm şamanların derin sezgileri ve geniş hayal güçleri vardır. Derin bir coşkuya kapılarak gök katmanlarını ve yeraltı dünyasını dolaştıklarını bu ruhsal seyahat esnasında ruhların yaşamını gördüklerine ve tüm gizli alemleri gezdiklerine inanılır. Şamanların kendinden geçme sırasında ruhları kontrol altına alır ve ölümlerle, doğa ruhlarıyla (cinler, periler) ve şeytanlarla ilişkiler kurarlar. Bu sayede şaman ruhla ve ilahi dünyayla doğrudan ve somut ilişkilere girer ve çok fazla ruha sahip olur. Hayvan şeklinde düşünülen ruhlar arasında büyük böcekler önemli bir yer tutar (Pişkin, 2003).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

20. YÜZYIL ÖNCESİNDE SANATTA BÖCEK İKONU

Böcekler sadece entomologlar için değerli değil, aynı zamanda sanatçılar için de önemli bir ilham kaynağı olmuştur. İnsanlar sanat eseri yapmaya başladığında, böcekler iki ve üç boyutlu sanat eserlerinde kendilerine yer bulmaya başladılar. Eski Mısır'da tanrılaştırılan bok böceği ve Ra'nın gözyaşlarından çıkan arı gibi çeşitli bağlamlarda kullanılan böcek türleri, antik Yunan'da süs eşyası olarak kullanılan ağustos böcekleri her kültürün farklı bir şekilde ortaya çıkan böcek algısına işaret eder. "İnsan-böcek ilişkisinin en eski kanıtı, 20.000 yıl önce Cro-Magnon halkı tarafından bizon kemiğine oyulmuş bir mağara çekirgesinin çizimidir."(Klein, 2007).

Antik çağda değil, özellikle 14. yüzyıldan itibaren görsel sanatlarda böcek morfolojisi çeşitlidir ve aynı zamanda coğrafi ve tarihsel çeşitlilik gösterir. Örneğin geyik böceği uzak doğuda zamanla daha da önem kazanmış ve iyi ile kötünün sembolü haline gelmiştir. Rönesans tabloları, doğa bilimleri baskıları ve entomoloji kitapları gibi sanat eserlerinde böceklerin yerini gösteren çeşitli farklı örnekleridir (Artun, 2013).

"Böceğin görüntüleri ilk olarak 14. yüzyılın sonlarında ve 15. yüzyılın başlarında Avrupa bahçelerinden getirilen Uluslararası Gotik resimli el yazmalarında ortaya çıktı. 16 ve 17. yüzyılda İskandinav resimlerinde görülür. Bu bağlamlarda, kötülüğün sembolü olarak olumsuz çağrışımlar taşır. Bu genellikle kuzey kültürleriyle ilgili fikirlerden kaynaklanır. Görünüşe göre böceğin çeneye benzer ısırma organlarında parlayan közler var ve tehlikeli bir yangın yayılımı kaynağı olarak kabul ediliyor." (Impelluso, 2004).

Erken Dönem Sanatında Böcek

16. yüzyılda, İncil ve diğer dini metinlerdeki sahneleri tasvir eden resimlerde ve natürmortlarda böcek şekilleri anlam açısından zengindir. Bu metinlerde böcekler genellikle hayatın kısıtlılığından ve ruhun üstünlüğünden söz ederler. Böcekler ayrıca güzel şekilleri ve renkleri için de değerlidir. Hristiyan ikonografisinde böceklerin anlamı çeşitlidir, örneğin bu çağdaki geyik böceği Hz. İsa olarak kabul edilir. Arı, Anneyi veya Meryem'i, arı kovanı ise Kilise'yi simgelemektedir. Uğur Böceği Meryem Ana'nın bir diğer simgesidir. Salyangoz kabuğunun sarmal yapısı ve kelebeğin metamorfik yapısı İsa'nın dirilişi ile ilişkilendirilir. "Hristiyan sembolizminde, özellikle Romanesk dönemde arı, sıkı çalışmanın simgesidir." (Cirlot, s.24).

Resmin gerçekçi tasviri, tasvir edilen kişinin ölümünü temsil etmektedir. Kelebekler, yusufçuklar ve arılar gibi böcekler ressamın tarafından hem natürmortlarda hem de kutsal yazılarda kullanılmıştır. Entomoloji kaynakları için basılmış böceklerin detaylı çizimlerinin olduğu metal gravürler de yer almaktadır. Çok yönlülüğüyle Rönesans insanının temel özelliklerini yansıtan Leonardo da Vinci, insan anatomisi ve birçok hayvan çiziminin yanı sıra bir uzun anten böcek motifleri ve yusufçuk deseni de bulunmaktadır. Dürer, 1503 yılında bitirmediği suluboya *The Madonna with Many Animals*'da 20'den fazla hayvan listeledi. Köpekler, baykuşlar, küçük çiftlik hayvanları ve bazı böcekler bulunmaktadır (Turedi, 2022).

Şekil 65

Albrecht Dürer, Çok Sayıdaki Hayvanıyla Bakire, 16. Yüzyıl, Suluboya Resim.

(Wikimedia Commons, 2012)

Dürer'in 1505 tarihli geyik böceği tablosu hem dini hem de bilimsel öneme sahiptir. Geyik böceği Alman resminin önemli sembollerinden biridir. Aslında bu denklik, geyiğin yılanlarla savaşıma ve onları yenme yeteneği ile ilgilidir. Çünkü şeytanı simgeleyen yılanı yenen geyik aslında İsa'ydı. Ayrıca Hristiyanlıkta diğer haşereler gibi geyik böceği pupa evresinden sonra hareket etmeden büyür ve İsa'nın dirilişi ile ilişkilendirilir.

Geyik böceğinin doğal tasviri, 16. yüzyıl başında entomoloji ve bilimsel kitaplarda yer alan görselleştirmeler, aşağıdaki böcek fotoğraflarında da kullanılmıştır. "Sanatta böceklerin gerçekçi betimlemenin tarihi en azından Albrecht Dürer'in Geyik Böceği (1505) isimli resmine kadar gitmektedir." (Klein, 2007).

Şekil 26

Albrecht Dürer, Geyik Böceği, 16. Yüzyıl, Kağıt Üzerine Sulu boya ve Guaj boya.

(Wikimedia Commons, 2016)

Hieronymus Bosch ve Pieter Bruegel'in resimlerinde böceklerin kullanımının ortak yanı, tek bir form olarak görünmemeleridir. Kanatlı ve zırhlı altı ayaklı insanları bir araya getiren kalabalık bir kompozisyon içinde görülmektedir. Büyük şehirlerden uzakta, ortaçağ geleneklerinin canlandığı, sihirbazların ve simyacıların yaşadığı, cadıların katledildiği bir bölgede yaşamını sürdüren hayalperest biri olan Bosch'un Heywein Triptych'inin sol bölümünde dünyayı kötülüğün kapladığını görüyoruz. “Adem’in Kandırılışı, Havva’nın Yaratılması’nı izliyoruz. Altta ise, ikisi de cennetten kovuluyorlar. Üstte tiksindirici böcek sürüleri gibi cennetten kovulan başkaldıracı meleklerin gökten düştüğünü görebiliyoruz.”(Gombrich, s.275).

Sanatçı, 1482 tarihli “Son Yargı” adlı tablosunda da melekleri ve iblisleri Haywain Triptiği’ne benzer şekilde tasvir etmiştir. Gökten düşen altı bacaklı melez meleklerin çoğu, kanat yapılarında sineklere veya helikopter böceklerine benzer. Buradaki yaratığın kanatlarının rastgele seçilmediği açıktır. Çünkü bu iki resimdeki asi melekler ve iblisler, sineklerin ve helikopter böceklerinin kanatlarıyla betimlenmiştir. Çünkü bu böcekler, Hristiyan inancında iblislerle ilişkilendirilir.

Şekil 27

Hieronymus Bosch, Meleklerin Savaşı, 16. Yüzyıl, Panel Üzerine Yağlıboya.

(Wordpress,2020)

Yaşlı Pieter Brueghel'in 1562 tarihli, ağırlıklı olarak köy yaşamından sahneleri tasvir eden "Asi Meleğin Düşüşü" adlı eserinde ise böceklere dair parçalar somut olarak karşımıza çıkar. "Merkezdeki figürler kıyasıya bir mücadele içindedirler. Korkunç bir canavarla savaşa tutuşmuş neşeli bir seraptır. İşin sonunda çirkin arkadaşlar bir sıra oluşturmışlardır. Şişirilmiş kurbağalar, domuzlar, kurtlar, kertenkele böcek kanatları" sırtı dönük duran figürde çelenk olarak da bilinen kırlangıç kelebeğin kanatları açıkça görülmektedir. Öte yandan ekranın sağ üst köşesine çapraz olarak yerleştirilen form ise bir böcek kızı andırıyor. Bruegel ayrıca mağara duvarlarından buluşan arı toplayıcılarını eski uygarlıkların sanatı aracılığıyla tasvir eder. Bu sahnenin tasviri önemlidir, çünkü bu, arı toplamanın ilk resimlerine bir göndermedir, aynı zamanda kumaş, o zamanlar tatlandırıcı olarak kullanılan en değerli kumaştı. Arı Koleksiyoncusu'nun görüntüsü kâğıt üzerine kahverengi mürekkeple çizilmiş olup, desende arı kovanı yer almaktadır ancak arı figürüne rastlanmamıştır. Desendeki figürler bulanık ve yüz­süz­dür. Brueghel'in figürlerin yüzlerindeki belirsizliği, onun Rönesans natüralist portresine karşı olduğunu gösteriyor (Scott, s.116).

Şekil 28

Pieter Bruegel, *Asi Meleklerin Düşüşü*, 17. Yüzyıl, Meşe Ağacı Üzerine Yağlı Boya

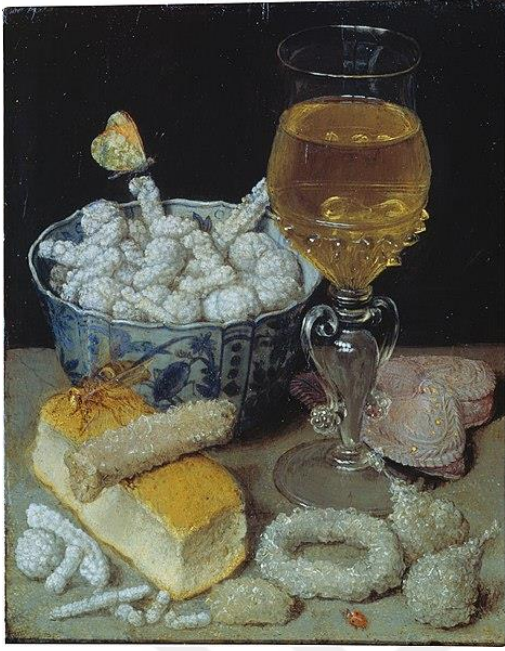
(Wikimedia Commons, 2012)

Alman ressam Lucas Cranach'ın Venüs ve Eros'un Arı Kovanı adlı tablosunda Eros bir arı kovanı tutar. Boyalı kovandan çıkan arıları inciten Eros'un yaşama sevinciyle karışan acının ifadesi Thomas Moore'un şiirinde de karşımıza çıkar. İnsanları oklarla avlayan kanatlı bir çocuk olan Eros'un kendisi gibi dikenli ve kanatlı bir arı tarafından yaralanması ironiktir.

Dönemin en yaygın resim tarzı olan natürmortta böceklerin çeşitli sembolik anlamları vardır. Natürmorttaki bu semboller, yaşam ve ölüm, iyi ve kötü kavramlarını ortaya koymaktadır. Her böceğin bazen farklı olan kendi anlamı vardır. Örneğin, İsa ile özdeşleştirilen geyiğin olumlu çağrışımı sonraki dönemde değişerek olumsuz bir çağrışıma dönüşmüştür. Bir geyiğin bu olumsuz çağrışımına bir örnek, İtalya'daki Brixelles Manastırı Kütüphanesi'ndeki "Bir Geyik İki Putti'ye Saldırır" başlıklı kitaptan bir örnektir. Aynı zamanda tanrılar tarafından cezalandırılan ve geyik böceğine dönüşen Serambas'ın efsanevi hikâyesini anlatır. "Mitolojide geyik böceğine dönüşen iki karakter Serambas ve Terambas vardır. Hikâyeleri hemen hemen aynıdır. Cerambus, Teselya'da Oslis Dağı'nda koyun sürüsüne bakan bir çobandır. Harika bir ses, olağanüstü bir yeteneğe sahip. Zurna çaldığı için periler onu ziyaret etmeyi ve melodilerini dinlemeyi çok severdi fakat bir gün çoban tanrılarla kavga etti. Tanrı çobanı odun yiyen bir geyik böceğine dönüştürdü. Ağaç kabuğu yiyor." (*Impelluso*, s.339).

Şekil 29

Georg Flegel, *Natürmort, Ekmek ve Tatlılar*, 17. Yüzyıl, Kayın Ağacı Üzerine Yağlıboya.

(Wikimedia Commons, 2021)

Kötülüğün sembolleri olarak sinekler ve yusufçuklar olumsuz çağrışımlar yaratır. İncil’de Beelzebub yani sineklerin tanrısından iblis olarak bahsedilişi, sineğin resimdeki olumsuz anlamının temelini oluşturur. Sineklerin kralı olarak kabul edilen yusufçuk, olumsuz bir semboldür ve şeytanın imajını kişileştirir. Sinekler genellikle kötülük ve günahla ilişkilendirilmesinin nedenlerinden biri de veba yaymalarıdır. Ayrıca “resmedilen sinek, gerçek sineğin resimdeki yerine konma olasılığına karşın koruma görevi üstlenir. Aslında, ünlü bir ortaçağ tıbbi atasözü; “smila smili bus currantur” a dayanarak, bir böceğin çizilmiş bir görselinin gerçek böcekleri uzak tutacağına inanılırdı. Natürmorttaki iyi ve kötü arasındaki çatışma kanatlarını açmış kelebek, bir tırtılın kanatlı bir böceğe dönüşmesini temsil etmekte, koza çağından yeniden doğuşu simgelemektedir. "Bazen kelekler genç yaşta ölen insanların portreleri ve dirilişin sembolleri olarak da kullanılmışlardır." Kelebekler, özellikle beyaz kelekler, nazik, güzellikleri ve saf beyazlıkları nedeniyle ruhun sembolleri olarak kullanılırlardı (Impelluso, s.336).

Resimlerde çekirge, iblisin geniş tarım alanlarını yağmalayan yıkıcı gücünün bir simgesidir. Ruhun dünyadan cennete yükselişinin bir işareti olarak uçan böceklerin resmi, resimde alışılmadık bir durumdur. Bunlar ölüm korkusunun ifadeleridir. Bu böceklerin anlamı, resmin kendi içinde üretilen anlam birliği korunurken yeniden düzenlenmiştir.

16. yüzyılın Alman ressamı Georg Fregel'in natürmortunda geyik böcekleri, kelekler, çekirgeler, tırtıllar, sinekler, arılar ve uğur böcekleri bulunur. Hollandalı sanatçı Balthazar van

der Ast'ın natürmort resimlerinde kelebekler, arılar, meyve ve çiçeklerin etrafında uçuşan yusufçuklar ve nesnenin dayandığı yüzeyde çekirgeler yer alıyor. 17. yüzyılda Rachel Ruysch'ın çiçeği Giovanni Garzoni'nin ise meyve natürmortlarının yanı sıra çekirge, arı ve kelebek gibi böcekleri de görüyoruz. Bütün bu ressamaların eserlerinde böceklerin sembolizmi Hristiyan İkonografisinin izlerini yansıtır. Böceklerin sembolik anlamları dışında resmedilmesinin başlıca nedenler arasında ressamaların hünerlerini gösterme çabasıdır. 18. yüzyıla gelindiğinde natürmortlarda canlı bir şekilde tasvir edilen böcek geleneği devam etmektedir; ancak Paulus Theodorus van Brussel'in natürmortlarında ise kelebekler küçük ayrıntı olarak görülmektedir. James McNeil Whistler'ın resimlerinde imza detayına dönüşmüştür. Böcekler genellikle meyveler, çiçekler ve kafataslarıyla birlikte masaya konur ve ölümü hatırlatan "memento mori" mesajını içerir. Bu resimlerin bir diğer ortak özelliği de, sakin doğa temasında böceklerin canlı bir öğe olarak kullanılmasıdır. Bu karşıtlık, özellikle Vanitas'ın ölümü çağrıştıran resimlerinde canlı böceklerle vurgulanır. Jan van Kessel'in bir tablosu gibi. 18. yüzyıl böcek bilimci ve ressamı Maria Sibylla Merian'ın resimleri estetik değere sahiptir. Böceklerin gerçekçiliğinin yanı sıra entomolojik değeri de önemlidir. Rönesans ile birlikte böcek resimleri entomolojik açıdan önem kazandı aynı zamanda bilim ve sanat arasındaki etkileşimi de artmıştır (İren, ss.39-40).

Jan Van Kessel' in Resimlerinde İkon Olarak Böcek Formu

Belçikalı ressam Jan van Kessel'in kabine resimleri, aynı nadire kabinelerinde olduğu gibi çok çeşitli nesneleri içinde barındırır. Böcekler, sürüngenler ve diğer hayvanlar ile birlikte egzotik eşyalar resimlerin öznesidir. 1660'larda yaptığı Dünyanın Dört Parçası dizisi hem içerik hem de biçim açısından birçok varyasyona sahiptir. "Asya", "Avrupa", "Afrika" ve "Amerika" olarak adlandırılan bölgeler, dünyanın dört farklı bölgesini ifade etmektedir. Her bölüm, ortada 16 küçük parça ile çevrili büyük bir parça ile bir görüntü oluşturur. Görseldeki nesneler, görselin temsil ettiği kıtanın özelliklerine göre değişiklik göstermektedir. Kelebekleri, böcekleri ve diğer böcekleri ve bölgeye özgü nadir kuşları ve hayvanları tasvir ediyor ve bu dört resmin her birinin merkezindeki diğer 16 resimden daha büyük. Kessel'in kulübesi gibi resimler ideolojik, maddi ve sanatsal dönüşümleri birleştirir (İren, 2017).

Şekil 30

Jan Van Kessel, Dört Kıta, 17.yüzyıl, Tuval Üzerine Yağlıboya.

(Picasa, 2012)

Kessel'in resimleri, dolap içinde üç boyutlu bir alanda birleştirilen iki boyutlu yüzey yansımalarıdır. Farklı Nesneleri bir araya getirmenin sübjektif sırası tuval ve kâğıt üzerinde değişir. Farklı büyüklükteki parçalar nadiren bir bütün oluşturur. Çalışma kabin tasarımının mantığını vurgular ve iki boyutlu bir yüzey üzerinde bir entomoloji kabini örneğini temsil eder. Entomolojik açıdan bakıldığında, böcekler ve yusufçuklar gibi böceklerin fiziksel özelliklerinin tam olarak temsil edilmesi önemlidir. Kessel'in sınıflandırma değeri böcek kompozisyonlarındaki bu gerçekçilik, böceklerin her birinin kendi takımında sırayla tasvir edildiği entomoloji kitap resimlerinde ve baskılarında yeni bir bilimsel anlam kazanmıştır. Gerçeğiyle aynı büyüklükte çeşitli böcekler düz bir yüzey üzerine dizilmiştir. Vanitas'ın natürmort resimlerinde yarattığı eserlerin yanı sıra uçan böcekleri hareket halinde tasvir etmektedir (İren, 2017).

Şekil 31

Jan van Kessel, Örümcek ve Böcekler, 17.yüzyıl, Bakır Zemin Üzerine Yağlıboya.

(Wikimedia Commons, 2010)

Şekil 32

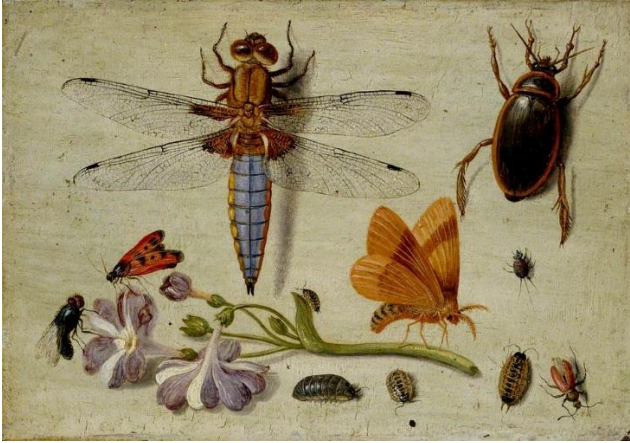
Jan van Kessel, Kelebekler, Güveler, Örümcekler ve Böcekler, 17.yüzyıl, Bakır Zemin Üzerine Yağlıboya

(Wikimedia Commons, 2018)

Şekil 33

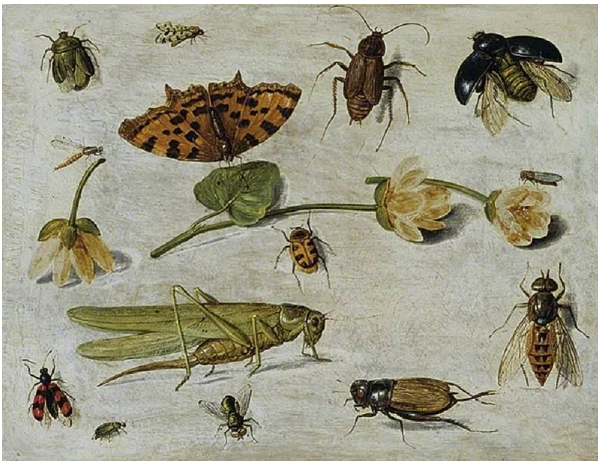
Jan van Kessel, Bir mayıs böceği, böcek, odun biti ve diğer böcekler, Auricula dalı, 17.yüzyıl, Bakır Üzerine Yağlıboya

(Wikimedia Commons, 2016)

Şekil 34

Jan van Kessel, Haşarat, 17.yüzyıl, Bakır Üzerine Yağlıboya

(Wikimedia Commons, 2020)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SANATÇILARIN BÖCEK İMGESİNİ İFADE BİÇİMLERİ

Marcel Duchamp'ın Eserlerinde Böcek Formu (1887-1968)

Marcel Duchamp'ın *Torture Morte* (1959) adlı eserinde yer alan haşereler, sineklerdir. Eser; Ahşap zemin üstüne yerleştirilmiş ve plasterden yapılmıştır. Tek ayağın üstünde on üç tane sinek görülmektedir. Cam çerçeve içerisinde sergilenen nesneler, gerçekçidir ve geleneksel natürmort resmine de atıfta bulunur. Duchamp burada sineklerin sürekli olarak ayak tabanına üşüşme hissini vermedeki amacı; Adrea Mantegna' nın "Ölü İsa" adlı tablosunda, izleyicinin dibinde duran İsa'nın ayaklarındaki işkence izlerine göndermede bulunur. "Torture- morte" yani "İşkence-ölü" kelimelerinin birleşimi hem "Ölü İsa" tablosuyla hem de natürmortla arasındaki bağı ifade eder., Duchamp nature-morte ve still life, teknikleri üzerinden heykeltıraş ve ressam arasındaki eski heyecanlı yarışı yeniden canlandırır. Ayağın üstüne gelen on üç sinek hem birer işkence sembolü olarak hem de natürmortlarda ölüm, şeytan ve günahla ilişkilendirilen birer simge olarak görülmektedir. Aynı zaman Duchamp, on üç sinekle, on üç havariye bir göndermede bulunmaktadır (Kuenzli, 1996, s.128).

Aynı yıllar içerisinde yapmış olduğu badem meyveleri ve sebzelerin yanı sıra bir böcekten oluşan "Sculpture-morte" ise Arcimbaldo portrelerinde meyve ve sebze gibi natürmort nesnelere yaptığı göndermeyle ölü bir heykel sunmaktadır. Duchamp, "Sculpture-morte" ve *Torture Morte* eserlerinde bulunan hazır nesnelerin, ifade etmeye çalıştığı anlamlarının ,imgelerin ve kelimelerin anlam değişiminin ortaya çıkardığı göndermelerle birlikte ölüm yaşam diyalektiğini vurgular. Ölü doğa resimlerinde çoğunlukla canlı olarak resmedilen sineklerin ve böceklerin varlığı da bu ikiliği destekleyen simgelerdir.

Şekil 35

Marcel Duchamp, 1959, *Torture-morte Ölüm İşkencesi Ahşap Üzerine, Boyalı Alçı ve sinek heykeli.*

(Marcel Duchamp and Catalonia)

Şekil 36

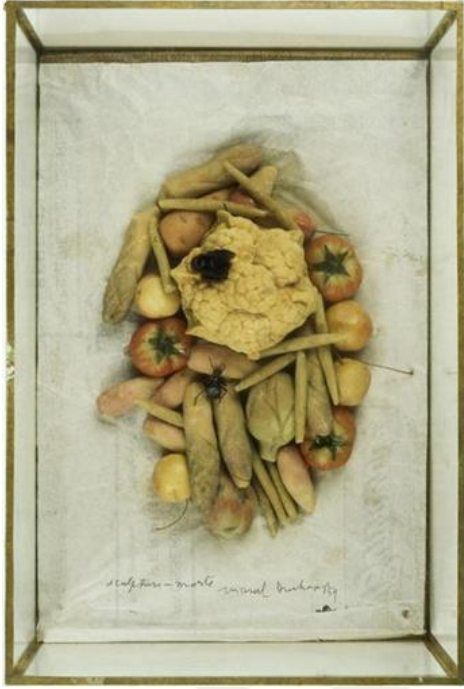
Andrea Mantegna, 1480, *Ölü İsa'ya Ağıt, Tuval Üzerine Tampera*

(Wikipedia, 2023)

Şekil 37

Marcel Duchamp, 1959, *Sculpture-morte* (Ölü Heykel).

(Marcel Duchamp And Catalonia)

Salvador Dali' nin Eserlerinde Böcek Formu (1904-1989)

Sürrealist sanatçı Salvador Dali; henüz beş yaşındayken uğur böceklerini kavanozlarda biriktirmiş. Bir gün kuzeni Dali'ye bir yarası vermiş ve onu da kavanoza kapatan Dali ertesi gün kavanozu ters bir şekilde ve etrafı karıncalarla çevrili bir halde bulmuştur. Etrafı karıncalarla çevrili olan yarasayı alıp ısırarak Salvador Dali karıncalardan iğrenmiş ve o günden beri karıncalar Dali için; ölümü ve çürümüşlüğü simgeler hale gelmiştir. Aynı zamanda Salvador Dali karıncaları vücutla ilgili cinsel çekicilikle de bağdaştırmış ve resimlerinde karıncaları oldukça fazla kullanmıştır (Kritsky, 2013, s. 31).

Şekil 38

Salvador Dali, (1930), *The Font Tablosundan Detay, Ahşap Üzerine Yağlı Boya.*

(American Entomologist, 2013)

(Şekil 36)’da Gerçeküstü olan ‘Belleğin Azmi’ resminde eriyen cep saatlerini konu almaktadır. Dali'nin o dönemlerdeki yumuşaklık ve sertlik anlayışına ışık tutmaktadır. Resim her ne kadar Dalí'nin sanat hayatındaki Freudçu evrenin bir benzeri olsa da, sanatçının bilimsel evreye geçişinden 14 yıl önce resmedilmiştir. Dali’nin bilimsel temelli eserler yapmaya başlaması 1945 dönemindeki atom bombasının kullanımına dayanmaktadır. Resmin ortasında "canavar" şeklindeki bir insan figürü görülmektedir. Salvador Dalí'nin birçok resminde kullandığı bu nesne, kendinin tasviri olarak da algılanmaktadır. Resmin sol alt kısmındaki turuncu saat karıncalarla kaplanmıştır. Dali karınca görüngesini, ölümü ve kadın üreme organlarını temsil etmek amacıyla da kullanmıştır. Diğer bir kaynağa göre karınca çalışkanlığı, sinek ölümü ve yumurta ise kadın üreme organlarını temsil etmektedir. (Wikipedia, 2022).

1929’da Dali ve Buñuel’in senaryosunu yazdığı ‘Bir Endülüs’ün Köpeği, filmi:İki sürrealist sanatçının düşlerinden yola çıkılarak oluşan bir filmidir. Dali, sinemaya meraklı bir arkadaşına rüyasında avucunun içinde yürüyen karıncalar gördüğünü anlatmış, Buñuel ise ressam olan arkadaşına rüyasında gökyüzündeki ayın bir jiletle ikiye bölünmüş bir şekilde gördüğünü anlatmıştır. Dali ve Buñuel’in birbirlerine anlattıkları rüyalardan oluşan filmin senaryosu, sanatçının eserleri kadar karmaşık ve yönetmenin diğer filmleri kadar anlaşılmalıdır. Filminde birbiri ardına sıralanan şu imgeler görülmektedir; Bulutun ayı kesmesi, bir kadının gözünün usturayla kesilmesi, sekiz yıl sonra, beyaz masa örtüleri, rahibe başlığı, başını kaldırırma vuran bir bisikletçi, yatağın üzerine insan silüet şeklinde yerleştirilen giysiler, avuç içinden çıkan karıncalar, üzerinde eşek leşleri çürüyen iki piyano, duvarda bir kuru kafa güvesi, çakıl taşı dolu sahilde sarılarak yürüyen bir çift, göğüslerine kadar kuma gömülü iki ceset (Subaşı,2022).

Şekil 39

Salvador Dali, 1931, Belleğin Azmi, Yağlı Boya.

(Wikipedia, 2022)

Şekil 40

Salvador Dalí, 1929, Büyük Mastürbatör, Tuval Üzerine Yağlı Boya.

(Pivada, 2023)

Jennifer Angus' un Eserlerinde Böcek Formu (1961)

Jennifer Angus, 80'lerde, Altın Üçgen' bölgesi olarak bilinen; Çin, Laos ve Myanmar'a yaptığı bir araştırma gezisinde, böceklerin dekoratif potansiyelini ilk olarak Karen kabilesinin yeşilimsi yanardöner mücevher böcekleriyle kaplı şalları gördüğü sırada keşfetti. Yıllar sonra, küratör Sarah Quinton'la yaşadığı sağlıksız iletişim anlaşmazlığından dolayı ;sanat kariyerinde tekstil tutkusuyla böceklerin güzelliğini bir araya getirmeye yönlendirmiştir. Ve sanat hayatında bir süre bu tarz eserler yapmıştır . Fakat sanatçı gelişen çağ ile birlikte sanat kariyerindeki olgunlaşma sonrasında hocasının kendisini yanlış anladığını ve bundan dolayı farklı bir yol ile eserlerini devam ettirdiğinin farkına varıyor...

Tecrübesinin kendisine kattığı olgunluk sonrasında kendi ifadeleri ile şu sözleri söylemektedir:"Beni yanlış anladı. Böceklerin üzerindeki desenle bir şeyler yapmak istemekten bahsediyordum. Ama bana, "Duvara desenler halinde böcek koymak gerçekten iyi bir fikir" dedi. "(Jao, 2011).

Angus; Böcekleri için desenler üretirken genellikle yeni fikirlerden ilham alır. Angus, tüm böceklerin fotoğraflarıyla çalışmalar yapmıştır. Eser hazırlarken öncelik olarak Photoshop'ta ölçeklendirmek için, bir kat planı yapar . Yaptıktan sonra titizliğe önem veren sanatçı her bir mandala, bal peteğine ve zikzak deseninin nereye gideceğini özenle düzenlemektedir. Deneyimli ekibiyle beraber her konuma bir iplik ızgarası yerleştirir. Viktorya döneminden kalma oturma odasında, bir böcek bilimsel harikalar diyarı setini 7-10 gün içinde kurar. Angus'un envanterinde, şu anda 30.000'den fazla böcek vardır. Bunların maliyeti 50 centten 25 dolara kadar değişip, farklı sergilerde tekrar kullanılır.

Bu böcekler, parmaklarımızın büyük eklemlerinden küçük eklemlerine kadar boyutları vardır. Angus'un envanterinde kelebek ve güve yoktur. Pembemsi mor kanatlı çekirgeler, elektrik mavisi bitler, puantiyeli bitler, yaprak taklitçileri ve dikenli çubuk böcekleri gibi daha sert böceklerle çalışır. Gösterilerindeki böceklerden bazılarını, enstalasyon eser üretimine başladığından beri kullanır. Ziyaretçilerinin düşündüklerinin aksine Angus, böceklerinin üzerini boyamaz. Ayrıca çalışmalarında, nesli tükenmekte olan böcek türlerini de kullanmaz (Jao, 2011).

1999'dan bu yana Angus, duvarda değişen desenler oluşturmak için, binlerce farklı böcek kullanır. Böylece tikslenme içgüdümüze kısa devre yapıp, yerini hayretle değiştirir. Angus'un eserleri Kuzey Amerika'da sanat müzelerinde ve bilim müzelerinde sergilenmiştir.

Angus:“ İşimin bir kısmı böceklerin, imajının rehabilitasyonudur. Sırasıyla meyve üreten çiçekleri toslatırmak için böceklere ihtiyacımız vardır. Ayırıştırma için de böceklere ihtiyacımız vardır. Böcekler olmadan var olabiliceğimizi düşünmüyorum.” demiştir.

Angus'un amacı :Merak uyandırmaktı ! “İnsanların bir odaya girip, Vay Canına! daha önce hiç böyle bir şey görmemiştim. Bu internet çağında artık çok fazla “Vay Canına” anımız yok.” İronik bir şekilde Angus'un böceklere uzun süredir aşına olması, izleyicilerine aşlamak istediği merak duygusunu kazandırdı. “O vay canına” “Artık bunu gerçekten yaşamıyorum, bu yüzden gerçekten başka başka insanlar aracılığıyla vekâleten yaşamak zorundayım. ” (Jao, 2011). Gibi düşüncelere sahipti.

Şekil 41

Jennifer Angus, 2016, Gece Yarıısı Bahçesinde, Enstalasyon.

(Smithsonian, 2023)

Şekil 42

Jennifer Angus, 2015, Gece Yarısı Bahçesinde, Enstalasyon.

(Inhabitat, 2011)

Yüksel Arslan' nın Eserlerinde Böcek Formu (1933-2017)

Ortaçağ minyatürlerinden Osmanlı uygarlığından yazılı olarak kalan dökümanlara gönderme yapan Yüksel Arslan (1933) da kendine özgü gerçeküstücü bir resim tekniği ile sınır tanımayan düş dünyasını resimlerine taşıyarak resime karşı bir "Resim" üretmekte, içsel ve eleştirel bir söylem peşindedir. "İlişki, davranış, sıkıntılarına övgü" adını verdiği bir dizi resim yaptıktan sonra doğal boyalarla gerçekleştirdiği toprak, bal, yumurta akı ve kemik iliği gibi malzemelerle "phallisme" dizilerini boyamış. 1961 de Paris'e yerleşmiştir. Estetiği kendi biçimlendirme mantığı ile açıklanabilen yapıtlarında Özgün bir sanatsal üslup içinde özgür bir işçilikle yapıtlarını gerçekleştirmekte, renkten önce çizgiye önem vererek, çarpıcı büyüleyici ve alaycı bir ruh hali içinde gerçeküstücü akım içinde bireysel gücü ve disiplinli çalışmaları ile ilginç değişik tasarımlarla cesur çizim fantazilerine ulaşmaktadır(Ersoy,1998).

Eyüp- Pierre Loti'de Mezar taşlarıyla dolu bir sokakta, dünyaya gelen Yüksel Arslan'ın böcekler dâhil tüm hayvanlarla olan kurduğu güçlü bağın sebebi bu bölgenin ona sunduğu imkânlardan kaynaklanmaktadır. Çocukluk döneminde kendince geliştirdiği en sevdiği oyun olan taşları, yerinden çıkararak dibindeki her cinsten böceği incelemektedir. Hatta eserlerinde ağırlıklı olarak ele aldığı cinsellik teması da onun küçüklüğündeki gözlemlerine dayanır (Arslan, 1996).

Psikoanaliz S.Freud çocukluk dönemi evrelerinin kişinin gelecek hayatındaki karakterin şekillenmesi üzere yazdığı makalelerinden yola çıkarak İlk çocukluk yıllarında çocuğun aldığı eğitimin, yaşamın ilerleyen dönemlerinde etkisini sanatçı Yüksel arslan yaptığı eserler ile göstermiştir.

Yüksel Arslan'ın eserlerinde sinekler ayrı bir öneme sahiptir. Dizanteri, kolera ve hepatit gibi hastalıkları bulaştıran bu çöpçül böcek, eserlerinde kapitalizmin hastalıklı yayılışının ifadesidir. Günlük yaşamımızda çöplerin, çürümüş hayvan leşlerinin etrafında

uçuşurken ve çoğunlukla konarken gördüğümüz bu böcekler, Yüksel Arslan'ın eserlerinde ABD bayrağının üzerine konmuş şekilde karşımıza çıkar.

Arture 183' te ise sineğin üstünde bir bayrak dikilidir. Amerika'nın sömürücü kimliği için karasinekler, Belçika'nın sömürü sistemini eleştiren Sammy Baloji'nin çalışmalarında olduğu gibi olumsuz eleştirinin göstergesidir. Arslan'ın 186 numaralı Arture'ünde dev bir karasinek, girişinde Amerika Birleşik Devletleri'nin sloganı "In God We Trust" yazan büyük bir yapının üzerinde durmaktadır. Bu yapı aynı zamanda çevresinde oturan, takım elbiseli, sinek oturanların toplantı masası durumundadır. Etrafta yığılan takım elbiseli, dolgun yüz şekilli ve takım elbiseli yüksek yaşam standardını yansıtıyor (Enuysal, 2010, s.126).

Devasa kırmızı gözlü karasinek, hem Amerika'nın endüstriyel sistemini simgeleyen binanın hem sinek-adamların toplantı masası üstünde yer alarak, endüstriyel siteminin asıl kimliğini oluşturmaktadır. Sineğin, mide bulandırıcı özelliklerinin yanı sıra sinek adamlarının, kırmızı gözleri ve uzun ağız- hortumları onların, birer kan emici olduğunu göstermektedir. Bu sistem, mide bulandırıcı bir anlayış olsada amaç; başkalarının kanlarını emerek ayakta kalmayı ifade etmektedir. Sinek insanların çevresindeki, aynı iş ilişkileriyle beslenen pişkin tiplerin hortumları ve kırmızı gözleri görünmese de onlar da bu sistemin bir parçasıdır (Enuysal, 2010, s.126).

Şekil 43

Yüksel Arslan, Arture 186, Tuval Üzerine Yağlı Boya.

(Tilki Sanat, 2023)

Şekil 44

Yüksel Arslan, Arture 183, Karışık Teknik.

(Batur, 2017)

Şekil 45

Yüksel Arslan, 1999, Arture 531, [...] gördüm [...] Kâğıt Üzerine Karışık Teknik.

(Artnet, 2017)

Mümtaz Yener' in Eserlerinde Böcek Formu

Toplumsal içerikli eleştirel eserleriyle tanınan Mümtaz Yener (1918-2007), 'Yeniler' grubu sanatçılarından biridir. Sanatçı eserlerinde toplumun farklı kesimlerindeki çelişkiyi ve sorunları dile getiren bu konuları bazen gerçekçi bazen de gerçeküstü bir üslupla işlemiştir. Sanatçı küçük parçaların bir araya gelerek bütünleşmesi ve bu bütünleşme sayesinde büyük bir güç oluşturması sanatçının ana felsefesi haline gelmiştir. Bu nedenlerden dolayı sanatçı, karınca

ve makinaları konu alan tablolar yapmıştır. Sanatçı Mümtaz Yener'in "Karıncalar Geliyor" (Resim 43) adlı çalışmasına bakıldığında tabloda yeşil ve kahverengi tonlarının hâkim olduğu görülmektedir. Tabloda ilk göze çarpan karıncaların kocaman kafalara sahip olmasıdır . Resimde karıncalar ağırlıklı olarak kahverengi resmedilirken gökyüzü yeşil tonlarında resmedilmiştir.

Eserin adından da anlaşılacağı gibi karıncalar ufuk çizgisi boyunca izleyiciye kadar ulaşmaktadır. Ayrıca karıncaların sadece kafalarının ve antenlerinin resimde yer alması karıncaların sadece belli bir yere (gözlemci tarafına) saldırıyor izlenimi vermektedir. Sanatçının bu eserinde de yine kalabalığın ana odak noktası olduğu gözlenmektedir. Bu kalabalık karınca grubu yeryüzünü kaplamış vaziyette resmedilmiştir. Bu tablo aynı zamanda hikayesel bir görüntü kazanmıştır. Tabloyu sanatçının yapmış olduğu diğer resimlerle de beraber düşünürsek, karıncaların toplumun işçi sınıfını ve mücadelesini yansıttığını da düşünebiliriz. Sanatçının eserleri işçi sınıfını ve mücadelesini anlattığı söylenilebilir(Onur, 2017, s.36).

Şekil 46

Mümtaz Yener, Karıncalar Geliyor, Duralit Üzerine Yağlı Boya

(Onur,2017)

Rafael Gomezbarros' un Eserlerinde Böcek Formu

Galerileri ve kamu binalarını devasa karıncalarla istila etmesiyle ünlenen Rafael Gomez Barros, memleketi Columbia'nın siyasi durumunu ve şiddet tarihini sorgulamayı ve meydan okumayı amaç edinmiştir. Birbirine bağlı iki insan kafatasının alçılarından yaptığı karıncalar, yaşam ve ölüm arasındaki ince perdeyi keskin bir şekilde akla getiriyor. Gomez Barros 'un

amacı, 'House Taken'daki (2010) Kolombiya Ulusal Kongresi gibi, gözden kaçanları görünür kılmak, dünyanın dört bir yanından sığınma arayan görünmez ama yaygın bir göçmen kitlesi oluşturan yerinden edilmiş milyonlarca insanın durumunu ele almaktır. Bu aynı zamanda, son elli yılın büyük bir bölümünde ülkeye kargaşa getiren silahlı çatışmanın nedenleri olarak yerinden edilmeye ve şiddetli ölümlere maruz kalan binlerce Kolombiyalıya bir övgüyü. Gomez Barros'un politik çalışmaları, Kolombiya tarihinin şiddetini ve genel olarak insanlık durumunun kırılganlığını, insan koşullanmasını ve bilginin toplumsal geçişini yansıtan (Şekil 44) 'Patronus' (2015) gibi eserlerle ele almaktadır (Artsy, 2011).

Rafael Gomezbarros İşlerini üretirken çok fazla detaya özen göstermiştir. Toplumsal göçlerin ana sebeplerinden biri olan; ülke içerisindeki iç problemlerden kaynaklanmaktadır. İnsanlar evlerini terk edip yeni yerlere yerleşiyor ve büyük kültürel değişimler, elbette ki yabancı düşmanlığı, ırkçılık gibi olumsuz tepkiler ortaya çıkıyor. Güvenlik olgusunda farklılıklar olduğunda ve çökmüş ekonomiler olduğunda bu derece büyük bir reddediş normaldir. 'Benim sormak istediğim soru şu: Bu karıştıktan kim sorumlu? Her şeyini kaybetmiş bir insanla yan yana yemek yiyen kim? Tam da bu sebeple çok güçlü bir enerjiye sahip ama basit bir unsur olan karıncayı seçtim. Sanatçı karıncaların girişken, çalışkan, yapıcı ama asla yıkıcı olmadıklarını ve ağırlıklarının yaklaşık 20 katını taşımakta. Bu sebeple, kültürüne yabancı bir ülkede çalışıp, memleketindeki ailesine yardım eden bireyler için iyi birer benzetme olduklarını düşündüm. Bu işimde kökünden sökülüş, kurbanlar ve failler bir arada temsil ediliyor çünkü karıncalar sergi için mekana geldiklerinde oradan kovuluyorlar mı, yoksa işgal mi ediyorlar bilinmiyor. Hayatta kalmak herkesin meselesi, sadece birkaç kişinin değil.' (Gomezbarros, 2019)

Elli santimetre uzunluğundaki karıncaları temsil eden yüzlerce heykelin enstalasyonları kamu binalarını ele geçiriyor. Santa Marta doğumlu sanatçı; bedenleri, ölümü çağırmaya çalışıyormuş gibi iki insan kafatası alçısının bir araya getirilmesiyle oluşuyor. Rafael Gómezbarros'un çalışmaları gözden kaçanı görünür kılıyor. Niyeti; görünmez ama yaygın göçmen kitlesini oluşturan milyonlarca yerinden edilmiş insanın kötü durumunu ele almaktır. Diaspora anlatısına gömülmüş, son elli yılın büyük bir bölümünde ülkede tahribata yol açan silahlı çatışmanın kayıpları olarak ülke içinde yerinden edilmeye ve şiddetli ölümlere maruz kalan binlerce Kolombiyalıya bir övgü veriyor. Genellikle ağır iş gücü ve karmaşık bir sosyal organizasyonla ilişkilendirilen karıncalar, ulusal anıtları ele geçirme kapasitesini kazanmış kaybolmuş, hayalet benzeri figürlerin hayaletlerine dönüştürülür. Gómezbarros daha önce karınca lejyonunu Quinta de San Pedro Alejandrino (Simón Bolívar'ın son günlerini geçirdiği hacienda) ve Barranquilla'nın gümrük binası gibi tarihi binalara konumlandırılmıştı. Bogota'da,

bin polyester döküm yaratığın bulunduğu bir ticari galeriyi işgal etti ve Ulusal Kongre'nin taş cephesini kapladı; bu, on yıllardır şiddetli bir statükoyu destekleyen ulusal güvenlik politikalarını ele almak için en anlamlı girişimiydi. Casa Tomada (Şekil 45) adlı eser, Arjantinli yazar Julio Cortázar'ın, büyük bir konağın sakinlerinin yalnızca sessiz seslerle duyurulan zor varlıklar tarafından istila edildiği kısa bir hikayesine çok özel bir gönderme yapıyor. Bu kamusal sanat müdahaleleri bağlamında, metafor izleyiciye Cortázar'ın vefatından kısa bir süre önce ilan ettiği şeyi hatırlatır: Bir ülke ölümlerini gömmediği sürece, her zaman tavan arasındaki hayaletler olarak hatırlanacaktır (Saatchigallery, 2013).

Kolombiyalı sanatçı Rafael Gómez Barros (2010'da) (Şekil 46) Kongre'yi 1.300 karıncayla kapladı. Cortázar'ın hikayesi Kolombiya bağlamına uyarlandı. Gómez Barros'a göre karıncaların hem mitik, hem politik hem de sosyal olarak sonsuz sayıda sembolik yorumu vardır. Baş ve karın, insan kafatasları şeklindedir, çeşitli malzemelerden yapılmış bir göğüs tarafından tutulurlar: kumaş, gazlı bez, kurdeleler, ipler, halat, tel ve tıbbi ve ev içi kullanım için diğer malzemeler...Bacaklar chamizos tarafından önerilmektedir. Hem kafatasları hem de barakalar ölümü, kuraklığı ve teslimiyeti simgeliyor (Maria Elena Roldán Morán).

Şekil 47

Gomez Barros, 2015, Patronus, Seramik, Akrilik, Ahşap, Demir Değişken Boyutlar.

(Gomez Barros, 2015)

Şekil 48

Gomez Barros 2014, , *Casa Tomada*,5 Grup Heykel, Enstalasyon.

(Artsy,2011)

Şekil 49

Gomez Barros, 2010, *Fiberglas Karıncalar*, Enstalasyon.

(Commons, 2022)

Şekil 50

Gomez Barros, Karınca, 2006-2007, Heykel, Enstalasyon.

(Bolivarcı, 2018)

Catherine Chalmers' in Eserlerinde Böcek Formu

Sanat ve bilimin kesiştiği noktada çalışan New Yorklu sanatçı Catherine Chalmers, insanların dünya ile olan düşmanca ilişkileriyle yüzleşen disiplinli bir uygulama inşa etmiştir. Chalmers'ın son çalışmalarını, Kosta Rika'daki Osa Yarımadası'ndaki yaprak kesici karınca kolonilerini gözlemlemesinden ve bunlarla olan ilişkisinden ilham alan sanatçı, karınca enstalasyonlarını iki özel alanda sergiliyor. On yıllık bir süre zarfında Chalmers, bir düzineden fazla yaprak kesici karınca kolonisinin kaderini, filme almak, fotoğraflamak ve izlemek için her yıl Kosta Rika yarımadasındaki aynı noktaya geri gitmiştir. Chalmers, deneyler kurmak, veri toplamak ve teorileri test etmek için bilimin araçlarını kullanan bir alan biyoloğundan farklı olarak, doğayla olan bağlantısını keşfetmek ve genişletmek için sanat yapma araçlarını kullanmaktadır. Chalmers için, yaprak kesici karıncalar insanlığın dünyadaki yaşamı için metaforlardır, çiftçilik yaparlar, iletişim kurarlar ve işbirliği yaparlar; Ayrıca sömürgeleştirir, savaşır ve yok ederler.

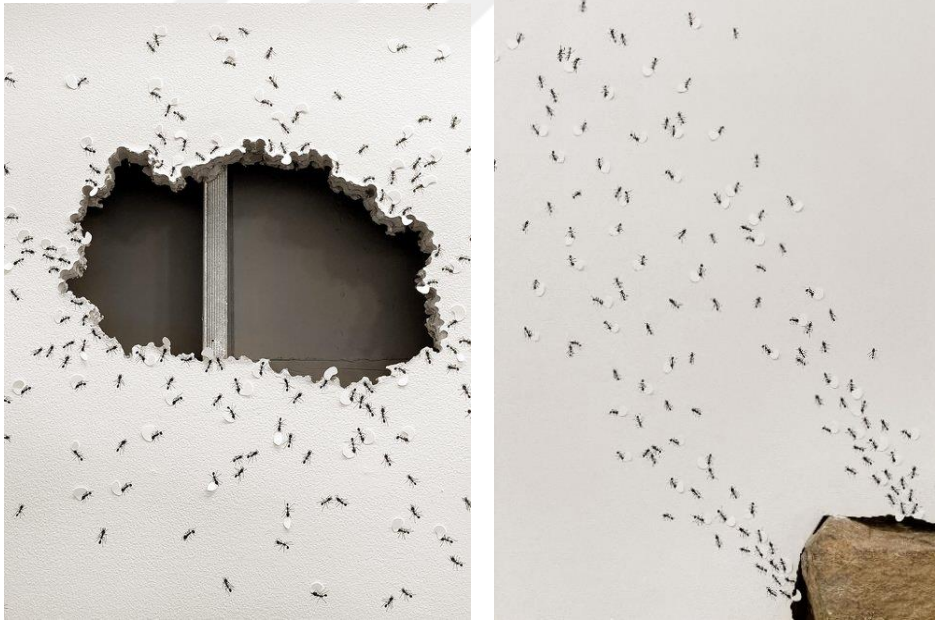
Yine de We Rule'daki çizimler, böceklerin insanlardan ayrıldığı önemli bir yolu vurgulamaktadır. Ekosistemlerinin entegre bir parçası olarak, karıncalar eylemlerini dünya ile uyum içinde gerçekleştirirler. İklim değişikliğinin daha ince göstergelerinden biri olan biyolojik çeşitlilik kaybı ve uzak bölgelerde yerin altına gömülmüş ekosistemlerdeki böcek çöküşü genellikle halk tarafından fark edilmemektedir. Chalmers, insanlar ve bu ekosistemler

arasındaki bu hızla artan boşluğu kapatmak ve doğal dünyayla olan ilişkimizi ve doğal dünya üzerindeki etkimizi yeniden inceleyebileceğimiz bir mercek sağlamak için çizimin anlatı olanaklarından yararlanıyor(Catherine Chalmers, 2023).

Chalmers, böcekler ve türleri hakkındaki önyargıları inceleyerek insan olmanın ne olduğu ve insanın böcekler dünyasıyla ilişkisinin ne olduğu sorusunu araştırıyor. Chalmers'ın belirttiği gibi, "Günümüzde insanlar kendi dünyalarındaki bariz ölüm ve şiddet gerçeğini inkâr etme eğilimindeler." Ve bu özellikle zararlılar veya evcil hayvanlar kategorisine girme eğiliminde olan hayvanlar için geçerlidir. Amerikan Hamam Böceği, hamamböceği yaşamı ve hayatta kalma yasalarının tuhaf ve çarpık insan tezahürleri haline geldiği, bir biyolojiden ziyade sıradan ev hamam böceğinin mitolojisine dönüştüğü bir ekosistem sunar. Ekosistemi hem doğal hem de zarif bir şekilde abartılmış; bir kameranın merceğinin arkasından şizofrenik bir şekilde görülüyor ve aynı zamanda hamam böceğinin birebir perspektifinden çekiliyor. Amerikan Hamam Böceği, hamamböceği yaşamı ve hayatta kalma yasalarının tuhaf ve çarpık insan tezahürleri haline geldiği, bir biyolojiden ziyade sıradan ev hamamböceğinin mitolojisine dönüştüğü bir ekosistem sunar(Artdaily, 1996).

Şekil 51

Chalmers, 2022, Büyüklüğün Yapıcıları, Enstalasyon, Duvar Üzerine Kalem ve Kağıt.

(Catherine Chalmers)

Şekil 52

Chalmers, 2022 - 2023, Yerleştirme Çekimleri.

(Catherine Chalmers)

Şekil 53

Chalmers, Amerikan Hamamböceği, Heykel.

(Catherine Chalmers)

Ergin İnan'ın Eserlerinde Böcek Formu

Ergin İnan'ın (1943) fantastik gerçekçi tabloları hem kültürel hem de evrensel imgeleri kullanarak ekolojik, biyolojik ve manevi bağlamda ele alınmakta, evrensel imgelerin yanı sıra kültürel imgeler de kullanılmaktadır. Kaligrafi, yazı, eski dinsel metinlerin sayfaları, eski mezar taşlarını anımsatan yazılı yüzeyler, portreler, kelimeler, eller ve böcekler yeni ve özgün bir anlatım biçimi içinde bu resimlerde yer alıyor. Kullanılan imgelerin hiçbirisi yeni, bilinmeyen

ve yaratılmış imgeler değildir. Tüm gerçekleri ile bilinen nesneler olarak sanatçı ve izleyici tarafından açıkça görülebilen nesnelerdir. Rönesans ustalarının çizgi ve anlatım çabaları ile teknik ustalıkları, Ergin İnan'ın mistik arayışları ile Doğu-Batı sentezine ulaşmakta ve eserler olağanüstü yapılmaktadır. Sanatçı kendi iç dünyasını doğada aramakta ve seçtiği nesneleri böcekleri veya embriyonik insanları betimlerken resimle yazıyı birleştirmektedir. Doku ve ayrıntı titizliği içinde üçüncü boyutu önemsemeden renklerin parlak boya katmanları ile rengi bir öge olarak kullanmaktadır. Çizgi, çatlak olarak veya kağıtta leke ve ton olarak kullanılmakta, eskimişlik etkisi yapan yırtılmış ve sararmış sayfa yüzeyleri ile geçmişe göndermeler yaparken metafizik duygu çağrışımları ile psikolojik yanı ağır basan yapıtlar üretmektedir. Bu mistik duyarlılıkla şekillendirilen yapıtlarda en ilkel ve basit canlılardan, en gelişmiş insana dek tüm canlıların yüz yüze olduğu yaşam ve ölüm diyalektiği vurgulanmakta, yaşamla ölüm karşı karşıya değil yan yana ve birbirini tamamlar biçimde yer almaktadır. Bu anlayış içinde doğa tüm canlılar, bitkiler, böcekler, akrepler, balıklar ve insanlar islam tasavvuf felsefesi, metafizik ve mistik duyarlılıklarla, gerçeklik duygusu içinde, ama gerçek olmayan nesneler bütünü olarak resimlerde kullanılmakta, çok elementli karmaşık görüntüler içinde tevekkülle yaşam ve ölüm sorgulanmaktadır(Ersoy, s.139).

Ergin İnan'ın böcekleri eserlerinde konu almasının öyküsü onun yurtdışındaki eğitimini tamamladıktan sonra ki döneme denk gelmektedir. Ergin İnan eve döndükten sonra ailesini ziyaret etmek için Malatya'ya gitmiştir. Prof. Emilio Vedova'ya bir mektup yazmaya karar vermiştir. Mektubu yazarken bahçede toprağın üzerinde gezinen böcekleri fark etmiştir. "Bir sanatçının başka bir sanatçıya gönderileceği mektubun dili resimden başka ne olabilir ki" düşüncesi ile böcekleri mektuba resmetmiştir. Böceklerin İnan'ın eserlerine girip yer etmesi işte bu mektupla başlamaktadır. Ergin İnan, daha sonra da pek çok arkadaşına, kıyısında köşesinde böceklerin dolaştığı mektuplar yazmaya devam etmiştir. (Belgiç, 2021, s.171)

Çağdaş Türk resminde eşsiz bir yeri olan Ergin İnan özellikle gravür tekniğindeki eserlerinde, soyut insan düşüncelerini ve kavramlarını irdeleyen bir sanatçıdır. Tablolardan orijinal baskılara uzanan işlerinde, çok yönlü görsel varlıkları fantastik ve gerçekçi bir üslupla evrensel ve kültürel imgelere dönüştürmüştür. İnsan figürlerini, böcekleri, kabukluları, sürüngenleri, kelebekleri ve gözyaşlarını birleştirerek minyatürleri anımsatan bir dizi kompozisyon geliştirmiştir. Ergin İnan eserlerinde geleneksel süsleme ve hat motiflerini başarılı bir şekilde bir araya getiriyor. Yer yer düzenlemeler üst üste getirilerek kaligrafik görünümlü alacalı bir desen ortaya çıkmaktadır. Böceklerden ve harflerden oluşturduğu mektup dizilerini gerçekleştirmiştir. İmgeleri biraz daha sıkışık bir düzende, kısmen doğrusallıktan uzaklaşarak parlak renkler kullanarak eserler üretmeye başlayan Ergin İnan, aynı yaklaşımı,

özgün baskı eserlerinde de sergilemiştir. Eserlerinde geleneksel hat sanatı kaligrafik özellikleri örneklerini ve zaman zaman da mimari formları eserlerinde konu olarak ele alan bir sanatçıdır. Sanatçının öncelikli olarak yazıyı ve daha sonralar da nesneleri konu aldığı çalışmalarının yanı sıra Berlin de ilk olarak ele aldığı kent görünümleri konusu özgün bir manzara anlayışını ortaya çıkarmaktadır. Kentsel dokularla çalışırken tarihsel anıtların nüfus ve coğrafyanın şekillendirdiği ve oluşturduğu hayatı kendi içinde yorumlayarak ve hatta yaşayarak betimlemektedir. Bu özellikleri daha da çok vurgulamak için İstanbul, kaçırılmaması gereken bir örnek olmaktadır. Geleneksel hat sanatı ve kaligrafik özelliklerini ve yazı karakterlerini kullanarak yaptığı eserler kolâjı çağırıştıran bir anlayışa sahiptir (Bayramoğlu, 2013, ss.18-19-20).

Şekil 54

Ergin İnan, 2006, Ağustos böceği, Karton Üzerine Serigrafi.

(Sanat,2018)

Şekil 55

Ergin İnan, 2001, Arı, Ahşap üzerinde Yağlı Boya.

(Sanat,2018)

Şekil 56

Ergin İnan, 1989, Mevlana'ya Resim, Gravür

(Sanat,2018)

Şekil 57

Ergin İnan, 2001, Kompozisyon, Tuval Üzerinde Karışık Teknik.

(Sanat,2018)

Jan Fabre' in Eserlerinde Böcek Formu

Jan Fabre, 14 Aralık 1958 tarihinde Anvers'te dünyaya geldi. Eğitim hayatına ilk olarak Belediye Dekoratif Sanatlar ve El Sanatları Enstitüsü'nde başladı, ardından ise Anvers Kraliyet Güzel Sanatlar Akademisi'nde eğitimini tamamladı. Sanatçı, kariyerinin başlangıcından itibaren tiyatroyla sıkı bir bağ kurarak, tartışmalı ve dikkat çeken performanslarıyla adından söz ettirmeye başladı. 1970-80 yılları arasında yaşadığı sokağın adını değiştirerek "Jan Fabre Caddesi" olarak adlandırdı. Ailesinin evinin kapısına, Van Gogh'un anısına, "Jan Fabre burada yaşıyor ve çalışıyor" yazılı bir plaket yerleştirdi. Ayrıca, kendi kanını kullanarak solo performanslarında çizimler yaparken, "The Bic-Art Room" performansında üç gün üç gece boyunca kendisini nesnelerle dolu beyaz bir küpün içine kilitledi. 1986 yılında kurduğu Troubleyn/Jan Fabre adlı tiyatro topluluğu bünyesinde, uluslararası alanda birçok başarılı tiyatro yapımına imza atmaya devam etmektedir. Jan Fabre, heykel ve çizim arasındaki etkileşime odaklanarak, bronz ve mücevher böceği kanat kasalarını kullanarak tablo benzeri heykeller meydana getirir. 40 yıllık kariyeri boyunca tiyatro yönetmeni, koreograf, görsel sanatçı ve yazar olarak ün kazanmış olan sanatçı, eserlerinde hayvan iskeletleri, peluş

hayvanlar, böcekler ve kan gibi tartışmalı unsurları kullanarak sembolizm ve motiflere özel bir vurgu yapar. İnsanlarla hayvanlar arasındaki ilişkiyi eserlerinde değişimin önemli bir unsuru olarak ele alır; Fabre, bedenin varoluşsal anlamını keşfetmek ve bedenin akışkan sınırlarını anlamak için bedenle ilgili teatral kaygılara odaklanır. Brüksel Kraliyet Sarayı'nın tavanını süsleyen bir enstalasyon ve Leuven'deki Ladeuzeplein meydanına konumlandırılan dev bir mücevher böceği tasvir eden "Totem" heykeli, Jan Fabre'nin önemli eserleri arasında bulunmaktadır. Bu eserler, sanatçının özgün ve etkileyici çalışmalarının sadece birkaç örneğidir. Jan Fabre'in "Ölüm Meleği" adlı oyunu, ilk kez 2006 yılında İstanbul'da 15. İstanbul Uluslararası Tiyatro Festivali ve 4. Tiyatro Olimpiyatları'nda izleyiciyle buluştu(Kolekta,2020).

Fabre, eserlerinde metamorfozu ana kavram ve yapı olarak benimseyen sanatçılardan biridir. Doğanın merkeze alındığı bu yapıtlarında, sıradan doğa süreçlerinden başlayarak doğanın ihmal edilen, bilinmeyen her parçasını keşfetmeyi amaçlar. Doğadaki hareketlerin ve döngülerin yanı sıra, genellikle göz ardı edilen küçük canlılara, yani böceklerle de ayrı bir ilgi gösterir. Bu canlılar, Fabre için doğanın döngüsünü devam ettiren ve doğanın metabolizmasını şekillendiren önemli unsurlardır. Fabre'in eserlerinde, resimlerinden çizimlerine, heykellerinden enstalasyonlarına ve performanslarına kadar, böceklerle sıkça karşılaşılır. Sanatçının babasının hayvanat bahçesine götürdüğü geziler, genç Fabre'in biyoloji ve diğer bilimlere olan ilgisini artırmıştır. 1970'lerin sonunda gerçekleştirdiği metamorfoz denemeleri, Fabre'in canlılar dünyasına duyduğu merakı gösterir; sineklerin kanatlarını keserek solucanlara yerleştirmesi gibi. Ayrıca, Fabre'in Fransız böcekbilimci Jean-Henri Fabre'in yazıları ve çizimlerini incelediği ve bu kaynaklardan etkilendiği bilinmektedir. Fabre, böceklerin milyonlarca yıl boyunca hayatta kalmayı başaran, çevre koşullarına uyum sağlayan canlılar olduğuna inanır. Böceklerin muazzam bir hafıza kapasitesine sahip olduklarını ve anıları taşıdıklarını vurgular. Fabre'a göre, böcekler, evrimsel geçmişlerinden kaynaklanan bu adaptasyon yetenekleriyle birer eski bilgisayar gibi işlev görürler. Özellikle bok böceği üzerinden yaptığı çalışmalar ve bu canlıya özel performansları, Jan Fabre'in böceklerle verdiği değeri açıkça ifade etmektedir. (Amy, 2004).

Çeşitli eserlerinde sıkça kullandığı böcekler, Jan Fabre'in çalışmalarında bazen bir yapısal iskelet oluştururken, bazen de geniş yüzeyleri kaplamıştır. Sanatçı, bu böcekleri birleştirerek oluşturduğu çalışmalardan biri olan "Heaven of Delight" (2002) üzerinde üç yıl boyunca çalışmıştır (Şekil 55). Bu çalışmada, sanatçı genellikle kuytu ve köhne olarak nitelendirebileceğimiz böcek yaşam alanlarından alınan böcekleri tavana yerleştirerek, ısıtılı böceklerin göz alıcı bir şekilde yüceltilmesini sağlamıştır. İzleyici hareket ettikçe renklerin ve

şekillerin değiştiği, titreşen bir doku oluşturulmuştur. Bu eser, klasik ve resmi bir yapının salonunda büyümlü bir atmosfer yaratır. Kullanılan böcek kanatlarının sayısının bir milyonun üzerinde olduğu bu çalışmada, ışığın açısına bağlı olarak kanatlar farklı renklere dönüşebilir; florasana yeşilden maviye, maviden zümrüt yeşiline ve hatta koyu sarı veya kadifemsi yosun rengine kadar. Bazı noktalarda kabuklar, yumuşak tüyler gibi görünebilir. Sanatçı, bu kabukları korumak amacıyla boyanın uzun süreli bir çözüm olmadığına inanarak böcek kanatlarını kitin ile kaplar. Kitin, kabuklara pırıltı kazandıran dayanıklı bir malzemedir. Bu ince yüzey aynı zamanda ışığı çeker, yansıtır ve dönüştürür. Bu eserde yağlıboya kullanılmaz, çünkü bu yöntemde kabukların orijinal rengini koruma avantajı vardır (Kozlu İsmailoğlu, Korkmaz, 2018).

Şekil 58

Jan Fabre, 2002, *Heaven of Delight (Sarayda Böcek Var!)*, Enstalasyon

(Kozlu İsmailoğlu, Korkmaz, 2018)

Sanatçının hayvanları ve böcekleri kullanarak gerçekleştirdiği eserlerden biri olan "Beekeeper" (1998–99), Ostende'deki bir müze koleksiyonunda yer almaktadır (Şekil 56). Bu eser, Peter Bruegel'in "The Beekeepers and the Birdnester" (yaklaşık 1568) adlı çizimini temel alır ve kendi anlatım dilini kullanarak bu çalışmayı yeniden üretir. Heykel, yüzlerce parlak kabuklu böcekten oluşturulmuştur.

Fabre, eserinde boşlukta asılı duran bir erkek meleği tasvir eder ki bu melek aynı zamanda bir tür papazı temsil etmektedir. Sanatçı, arı yetiştiricilerini arılara yol gösteren ve onlara rehberlik eden kişiler olarak görür. Melek ise orijinal, mükemmel ve eşsizdir. İnsanın ruhsal bir boyuta ulaşma arzusunu sembolize eden melek, Fabre'in eserinde öne çıkan bir tema oluşturur. Eser, bir yandan arı yetiştiricisine, diğer yandan ise meleğe bir çağrışım yaparak, Fabre'in bu iki kavramı birleştirme isteğini yansıtmaktadır (Amy, 2004).

Şekil 59

Jan Fabre, 1958, Beekeeper, Heykel

(Truong, 2017)

Self Portrait As the Biggest Worm of the World (2008) enstalasyonunda, Jan Fabre kendi yüzünün yer aldığı bir tırtıl larvasını mezar taşlarının arasına yerleştirmiştir (Şekil 57). Sanatçı, yaşamın kutsallığını vurgulayarak ölümü izleyenlere sunmaktadır. Tırtıl larvası, bir süre sonra kelebeğe dönüşecek ve kısa bir hayatın ardından ölecektir. Fabre, kendi yüzünü bu düzenlemede kullanarak, mezar taşları üzerine yerleştirilen bu enstalasyon aracılığıyla insanın, bir süre sonra ölümle buluşup dönüşüme uğrayarak yeni bir başlangıç yapma sürecini anlatmaktadır.

Şekil 60

Jan Fabre, 2008, Self Portrait As the Biggest Worm of the World, Otoportre

(Kozlu İsmailoğlu, Korkmaz, 2018)

Damien Hirst' ın Eserlerinde Böcek Formu

Damien Hirst'ün eserlerinde en sık rastlanan hayvanlar, genellikle kelebeklerdir. 1980'lerin sonlarına doğru yaptığı resimler, tek bir renkle boyanmış tuval yüzeyi üzerine yerleştirilmiş kelebeklerden oluşmaktadır. İlk kelebekli işini 1989 yılında gerçekleştiren Hirst'in temel amacı, kelebekler aracılığıyla güzellikleri ve yaşamın kırılganlığını ifade etmektir. İnce antenleri ve kolayca zarar görebilen kanatlarıyla kelebekler, resimlerin kavramsal yapısıyla tamamen uyum içindedir(İren,s.103).

Ölümle olan takıntısıyla bilinen Hirst için ölüm, çürüme veya yok olma değil, tam aksine hayatın kutlanmasıyla ilişkilendirilen bir durumdur. Hirst, kelebekler gibi böcekleri de büyük bir ilgiyle incelemiştir. Çünkü böcekler, ölümün içinde bulunan hayatın sembolünü taşırlar ve hayatın kırılganlığını gösterirler. Böcekler, ölü olmalarına rağmen renklerini ve güzelliklerini koruduğu için, Hirst'e göre kelebekler gibi ilgi çekici hale gelmişlerdir. Sanatçı, "Entomology" serisine 2009 yılında başlamıştır. Her bir resim, binlerce böcek türünün Hammerite ev tipi boya kullanılarak geometrik desenler biçiminde düzenlenmesiyle oluşturulmuştur(Doğan, s.11).

Şekil 61

Damien Hirst, 2009, Limbo, Kolaj,

(Gökkuşığı Radley, 2016)

Bu dönemde, 2000'li yıllarda devam eden bir resim serisine başlayan Hirst, ölü kelebekleri yapıştırarak kullanmaktadır. "Aşk Bu Mu?" adlı bu serinin ilk resmi, 1989-1992 tarihli "Erkekler ve Kızlar İçin" adlı iki eşit parçadan oluşan diptik resimdir. Bu eserde renk renk kelebekler bulunur, ancak Hirst, tuval yüzeyi için belirlediği renkleri sadeleştirmeyi tercih etmiştir. Renk seçimi oldukça basittir; kızlar için pembe, erkekler için mavi. 90'larda gerçekleştirdiği bu seriden bazı örnekler şunlardır: "Seni Seviyorum" (1994-95), "Aşk İstiyorum" (1994-95), "En Güzeli Aşk" (1994-95). Bu eserler, isimlerinden de anlaşılacağı gibi salt sevgi ve aşkın ifadesidir. Kare, daire gibi formlardaki sarı, turuncu, mor gibi tek renkli tuval yüzeylerine çeşitli renk ve büyüklükte kelebekler yapıştırılmıştır. 1997 tarihli "She Loves You", kırmızı bir daire üzerine dağınık bir şekilde yerleştirilmiş mavi ve sarı kelebekleri içerir. 2006'daki "All You Need is Love" adlı eserde ise kelebeklerin yapıştırıldığı tuval yüzeyi kırmızı bir kalptir. Bu iki eser, aşkın ifadesi olmalarının yanı sıra, Hirst'ün The Beatles şarkılarının etkisi altında olabileceğinin bir göstergesi olabilir (İren, s.103) .

Şekil 62

Damien Hirst, 2001, In and out of love, Tual üzerine gerçek kelebekler ve boya

(Wendy Stefansson, 2012)

Damien Hirst, Kaleydoskop serisinin ilk eserini 2001 yılında gerçekleştirdi, ve bu eserlere ilham kaynağı olarak Viktoryen dönem çay tepsilerini kullanmıştır. Binlerce farklı tür ve desendeki kelebekleri bir yüzeye yapıştırarak geometrik desenler oluşturan Hirst'ün eserleri, Budist mandalalarını ve gotik vitrayları anımsatır. Yunan'da Psyche ve Hristiyan ikonografisinde kelebeğin ruhla ilişkisine referans vererek, natürmortlarda kelebeğin yeniden doğuşunu çağdaş bir şekilde simgeler. (Şekil 60)Kaleydoskop serisindeki eserlerinden biri olan "Ben Dünyanın Ölüm Yiyeni Oldum" (2006), iki bin yedi yüz kelebek kullanılarak yapılmıştır. Hirst, hayvan koleksiyonculuğuna eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşarak, kelebekleri bir tepsinin düzleminde sunar gibi yerleştirir ve kelebeklerle motifler oluşturur. Kelebeklerin kısa ömürlülüğüyle ölüm teması arasında bağlantı kurarken, kelebekleri simge olarak kullanmasına rağmen, kelebeklerin güzel renkleri ve görüntüleri ölümden kaçış için yeterli olmamıştır (Şentürk, ss.45-46)

Şekil 63

Damien Hirst, 2006, *I Am Become Death, Shatterer of Worlds, (Ben Dünyanın Ölüm Yiyeni Oldum)*, Tual üzerine gerçek kelebekler

(Artimega, 2024)

Çağdaş sanatçı Hirst, Memento Mori kültürünü temsil eden çalışmalarında, ölümün hatırlatıcısı olarak kullanılan vanitas sembollerini yeniden yorumlamıştır. "Kaleydoskop" serisinde yer alan kelebekler, kısa yaşam döngüleriyle, vanitas resimlerindeki gibi yaşamın geçici doğasını ve yeniden doğuşu temsil etmektedir. Hirst'ün bu serisiyle ilgili olarak, bazı kelebeklerin resim olarak kullanılması için öldürüldüğüne dair çeşitli spekülasyonlar ortaya çıkmıştır. Sanatçı, kelebeklerin resimsel bir öge olarak kullanılabilmesi için öldürülmesi gerektiği konusuna dolaylı bir şekilde atıfta bulunmaktadır(Şentürk, ss.45-46)

Louise Bourgeois Eserlerinde Böcek Formu

Paris'te 1911 yılında doğan bu önemli heykel sanatçısı, başlangıçta resim çalışmalarıyla uğraşmış ve sanat tarihçisi olan eşiyle evlendikten sonra Amerika'da yaşamını sürdürmüştür. Gerçeküstü izler taşıyan resimlere imza atan sanatçı, daha sonrasında heykel çalışmalarına yönelerek varoluşçu düşüncelerini ifade etmiştir, bu düşünceleri matematik eğitiminden kaynaklandığını belirtmiştir. Sanatçı, sanatının kökenini Fransa'da geçen çocukluk yıllarındaki psikolojik çelişkiler ve ailesindeki çatışmalardan aldığını ifade etmektedir. Özellikle babasının annesini aldattığını çocuk yaşlarda öğrenmesi ve bu durumun babasına karşı duyduğu nefreti ile annesine olan bağlılık ve sevgisi, eserlerinin temelini oluşturan belirleyici etmenler olmuştur. Aşk, öfke, yalnızlık, cinsellik gibi temalar, sanatçının eserlerinde kişisel bir öykü olarak izleyicilerle buluşmuştur. Sanatçının aile deneyimlerini bir problem olarak görmesi, aslında ruh halini ve sanatını şekillendiren temel etkenlerden biridir. Hayatının farklı aşamalarında önce çocuk, sonra kadın ve ardından anne rollerini üstlenen bu sanatçı, "Heykel benim bedenimdir, bedenim ise benim heykelimdir," diyerek bedeni ile sanatını birleştirmiştir. Huzursuz ruh hali ve zorlu çocukluk anılarına cesurca meydan

okuyarak, toplumun kadına biçtiği değeri sorgulamıştır. Sanatçı, eserlerinin kadın kimliğinden dolayı olumsuz etkilendiğine inanmış ve bu konudaki düşüncelerini dile getirmiştir. Sanatçının uzun yaşamı boyunca eleştirmenler, eserlerini genellikle Modern, Post modern, Yeni Dışavurumcu ve çağdaş eserler olarak değerlendirmiş; hatta itiraf veya günah çıkarma sanatının kurucusu olarak tanımlamışlardır. Kadınlık olgusunu ve kendi yaşam öyküsünü sanatının temel kaynağı haline getiren sanatçı, annesinin dokuma tezgâhının başında pasif bir hanımefendi olarak hastalığına rağmen çalışmasını, yani ömrünü tüketmesini, babasına duyduğu kin ve öfkeyi de sanatının oluşmasındaki en temel etkenlerden biri olarak her zaman vurgulamıştır. Ayrıca varlıklı bir ailesine rağmen dramatik yaşantısını düzeltmemiş, annesinin ölümü üzerine hayattan uzaklaşmayı düşünecek kadar derin duygusal zorluklarla baş etmiştir.(Şekil 61)Sanatçının en önemli eseri, "Maman" isimli dev örümcek heykelidir. 1999 yılında yaptığı bu eserle adını birçok kişiye duyurmuş ve bu heykel sayesinde büyük bir ün kazanmıştır. Heykel, dokuz metre yirmi yedi santimetrelik dev bir örümceği temsil etmektedir ve sekiz ince bacak, baş ve vücuttan oluşmaktadır. Gövdenin altında on yedi adet beyaz ve gri yumurta bulunmaktadır. "Maman" kelimesi, Fransızca'da "anne" anlamına gelmektedir ve sanatçı için büyük bir öneme sahiptir. Sanatçı, erken yaşta kaybettiği annesini akıllı, sabırlı, yatıştırıcı, makul, narin, vazgeçilmez, temiz ve örümcek gibi faydalı bir arkadaş olarak tanımlamaktadır(Öztürk, s.100).

Şekil 64

Louise Bourgeois, 1999, Maman (Örümcek) Çelik ve Mermer Heykel

(Altaş, 2013)

SONUÇ

Sanat tarih boyunca insanların oluşturduğu değerler değiştikçe onlarla birlikte değişim ve dönüşüm sürecine tabi tutulmuştur. Çalışma bu evrimsel süreç içerisinde sanatın, toplumsal, kültürel ve tarihsel koşullara göre nasıl farklı formlar aldığını ve sanatçıların bu değişime nasıl katkı sağladığını vurgulamaktadır. Özellikle görsel sanatlarda gerçekçilik arayışının önemi belirtilerek, imge ve sembol kullanımının zaman içinde nasıl değişim geçirdiği açıklanmaktadır. Sanatın değişimi, sembolizmin değişimi, ikonların dini ve kültürel rolü, entomolojinin bilimsel önemi ve böceklerin sembolik anlamları üzerine odaklanan çalışma, insanlığın tarih boyunca sanat ve semboller aracılığıyla kendini nasıl ifade ettiğini geniş bir perspektiften ele almaktadır. Semboller, düşünceleri, fikirleri veya nesneleri temsil eden işaretlerdir ve dinî semboller, görünmeyen soyut hakikatleri somut semboller aracılığıyla açığa çıkarmada önemli bir rol oynar. Bu noktada, simge kavramı da kişisel bir işaret olarak öznel anlamlar içerir ve genellikle gizemli bir karaktere sahiptir. Hem semboller hem de simgeler, temsil ettikleri şeyleri farklı biçimlerde ifade ederler, ancak simge daha çok resimsel temsil üzerinden anlam kazanırken, sembol daha genel ve soyut bir düzeyde anlam taşır.

İkon kavramı, Hristiyanlıkta kutsal sayılan kişilerin resimlerini ifade eder. Günümüzde kültürel ikonlar, pop ikonları ve moda ikonları gibi ünlülere atıfta bulunmak için sıkça kullanılan bir terim haline gelmiştir. Aynı zamanda, bilgisayar ve mobil cihazlarda dosyaları ve uygulamaları temsil etmek için kullanılan küçük resimlere de ikon denir. İkonların tarihsel kökenine inildiğinde, Bizans İmparatorluğu'nda "kutsal simgeleri" temsil eden resimlerle ilişkilendirildiği belirtilir. İkonlar sadece sanat eserleri değil, aynı zamanda dini deneyimin ve kültürün önemli birer taşıyıcısıdır. Ortodoks ibadetini zenginleştiren ve Hristiyan inancının derinliklerine dokunan bir rol oynarlar. Modern kullanımda ise, bilgisayar ikonları gibi, ikonlar kültürel ve teknolojik bağlamlarda da yaygın olarak kullanılmaktadır.

Entomoloji, tarih boyunca büyük ilgi görmüş ve Aristoteles gibi önemli bilim insanlarının çalışmalarına konu olmuştur. Bu alandaki ilerlemeler, böceklerin zararlı etkilerini kontrol etmek ve faydalı yönlerini keşfetmek amacıyla bütünleşmiş, haşere yönetimi stratejilerinin geliştirilmesine olanak sağlamıştır. Entomolojinin sağladığı bilgiler, hem doğal yaşamın sürdürülebilirliği hem de insan faaliyetlerinin etkilerini anlamak açısından büyük öneme sahiptir. Böcekler, sadece bilimsel bir konu olarak değil, aynı zamanda sanatın ve sembolizmin içinde de yer almış, farklı din ve kültürlerde çeşitli anlamlar taşıyan önemli semboller olmuştur.

Mısır bok böceği (Scarabeus Sacer), metinde öne çıkan bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Mısır sanatı ve kültüründe önemli bir sembol olarak kabul edilen bu böcek, dışkıları yuvarlayarak yaşam döngüsünü temsil eder ve tanrı Khepri'nin güneşin yeniden doğuşunu simgeler. Mısır'ın zengin kültürel mirasında Scarabeus Sacer'in popülerliğini uzun süre sürdürmesi, böcek sembolizminin tarih boyunca nasıl önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Böcekler, farklı din ve kültürlerde çeşitli anlamlar taşıyan ve sembolik bir derinlik içeren önemli sembollerdir. Çeşitli inanç sistemlerinde tanrılaştırılan böcekler, doğa olaylarının yorumlanmasında ve sembolik anlamların ifadesinde rol oynar. Pupa dönemlerindeki değişimleri, yenilenmeyi ve varoluşu simgelerler. Bu bağlamda, böcekler sadece dini inançlarda değil, aynı zamanda estetik semboller olarak da önemlidir.

Sanat tarihinde böceklerin evrimini, Orta Çağ'dan günümüze sanatçıların böcekleri nasıl tasvir ettiklerini ve bu tasvirlerin taşıdığı sembolizmi ele almaktadır. Orta Çağ'da böcekler genellikle hayatın kısırlığı ve ruhsal üstünlük gibi temaları simgelerken, Rönesans döneminde detaylı ve gerçekçi tasvirleriyle dikkat çekerler. Sanat tarihinde, böceklerin hem estetik ilham kaynağı hem de sembolik anlamlar taşıyan önemli unsurlar olduğu vurgulanmaktadır. Modern sanatçıları arasında Marcel Duchamp, Salvador Dalí, Jennifer Angus, Yüksel Arslan, Mümtaz Yener, Rafael Gomez Barros, Catherine Chalmers ve Ergin İnan, Jan Fabre, Damien Hirst, Louise Bourgeois gibi sanatçıların böcekleri nasıl kullanarak çeşitli temaları işledikleri ve toplumsal konulara nasıl değindikleri anlatılmaktadır. Bu sanatçıları, böcekleri kullanarak ölüm, yaşam, toplumsal konular, çevresel sorunlar ve insan-tabiat ilişkisi gibi geniş bir yelpazede konuları ele almışlardır. Böcekler, sanat eserlerinde kullanıldıkları bağlamda sembolizmin ötesinde, doğanın karmaşıklığını ve insanın çevresiyle ilişkisini sorgulama aracı olarak da önemli bir rol oynamıştır.

Sonuç olarak, sanatın ve sembolizmin değişimi, ikonların tarihsel ve kültürel önemi, entomolojinin bilimsel katkıları ve böcek sembolizminin zenginlikleri üzerinden insanlığın derinliklerine ve anlam arayışına ışık tutmaktadır. Sanat tarihinde, geçmişten günümüze kadar olan süre zarfında, böceklerin sanat eserlerine yansıdığı şekiller, o dönemin kültürel, toplumsal ve tarihsel şartlarından etkilenerek ortaya çıkmıştır. Sanatçıları, her dönemde böcek kavramını farklı biçimlerde ele alarak, toplumsal veya kişisel meseleleri bu canlılar aracılığıyla çeşitli teknik ve yöntemlerle eserlerine yansıtmışlardır. . Bu sanatçıları, böcekleri kullanarak ölüm, yaşam, toplumsal konular, çevresel sorunlar ve insan-tabiat ilişkisi gibi geniş bir yelpazede konuları ele almışlardır. Böcekler, sanat eserlerinde kullanıldıkları bağlamda sembolizmin ötesinde, doğanın karmaşıklığını ve insanın çevresiyle ilişkisini sorgulama aracı olarak da önemli bir rol oynamıştır.

Böcekler, insanlar için iğrenç olabilir; ancak birçok sanatçı, onlardan ilham alarak eserlerine şekil vermiş ve bu etkileşim günümüzde de devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- Albrecht Dürer, (2016, 19 Aralık). Geyik Böceği, 16. Yüzyıl, [Kağıt Üzerine Sulu boya ve Guaj boya]. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Albrecht_D%C3%BCr%C3%A4r_-_Hirschk%C3%A4fer_%281505%29.jpg
- Allen, W. (2018, 11 Temmuz). İki azizle birlikte Meryem Ana Sina 6. Yüzyıl [Ahşap Üzerine Çinili]. <https://brewminate.com/virgin-theotokos-and-child-between-saints-theodore-and-george-in-byzantine-art/> adresinden alındı.
- American Entomologist, (2013). Salvador Dali, (1930), The Font Tablosundan Detay, [Ahşap Üzerine Yağlı Boya]. [https://www.google.com/search?sca_esv=556249635&sxsrf=AB5stBhyUJ_xGl7xGLrb3DabT6fUMDF9jQ:1691829981674&q=Kritsky,+G.,+Mader,+D.+%26+Smith,+J.,J.\(2013,+Spring\).+Surreal+Entomology,+The+Insect+Imagery+of+Salvador+Dali.+American+Entomologist,+29-37.&tbm=isch&source=univ&fir=92DljvoHXB-19M%252CWFSXwpHNlnPJKM%252C_%253BVfm78YODYDcMvM%252CWFSXwpHNlnPJKM%252C_%253BHHfXi8YVENuEnM%252CWFSXwpHNlnPJKM%252C_%253B4wCqF_HlqNIRIM%252CWFSXwpHNlnPJKM%252C_%253BHttgDhW32TpZNM%252CWFSXwpHNlnPJKM%252C_%253Bx1GbxjqF0Ka3tM%252CWFSXwpHNlnPJKM%252C_%253BFt4_LWP37GWnYM%252CGFyAMju5NE6WmM%252C_%253BmT-WXfLOOB_EsM%252CWFSXwpHNlnPJKM%252C_%253BP6Qv4dOdvxV9zM%252CGFyAMju5NE6WmM%252C_%253BPT_P140TkiTs3M%252CWFSXwpHNlnPJKM%252C_%253Bt_-ySwAESoi3ehuQfwfwl9pOr54Q&sa=X&ved=2ahUKEwjgw8_o3daAAxUrQvEDHRqrAaAQJkEegQICBAC&biw=1366&bih=651&dpr=1#imgsrc=92DljvoHXB-19M](https://www.google.com/search?sca_esv=556249635&sxsrf=AB5stBhyUJ_xGl7xGLrb3DabT6fUMDF9jQ:1691829981674&q=Kritsky,+G.,+Mader,+D.+%26+Smith,+J.,J.(2013,+Spring).+Surreal+Entomology,+The+Insect+Imagery+of+Salvador+Dali.+American+Entomologist,+29-37.&tbm=isch&source=univ&fir=92DljvoHXB-19M%252CWFSXwpHNlnPJKM%252C_%253BVfm78YODYDcMvM%252CWFSXwpHNlnPJKM%252C_%253BHHfXi8YVENuEnM%252CWFSXwpHNlnPJKM%252C_%253B4wCqF_HlqNIRIM%252CWFSXwpHNlnPJKM%252C_%253BHttgDhW32TpZNM%252CWFSXwpHNlnPJKM%252C_%253Bx1GbxjqF0Ka3tM%252CWFSXwpHNlnPJKM%252C_%253BFt4_LWP37GWnYM%252CGFyAMju5NE6WmM%252C_%253BmT-WXfLOOB_EsM%252CWFSXwpHNlnPJKM%252C_%253BP6Qv4dOdvxV9zM%252CGFyAMju5NE6WmM%252C_%253BPT_P140TkiTs3M%252CWFSXwpHNlnPJKM%252C_%253Bt_-ySwAESoi3ehuQfwfwl9pOr54Q&sa=X&ved=2ahUKEwjgw8_o3daAAxUrQvEDHRqrAaAQJkEegQICBAC&biw=1366&bih=651&dpr=1#imgsrc=92DljvoHXB-19M)
- AMY, M. (2004). Measuring the Clouds: A Conversation with Jan Fabre.
- AMY, M. (2004). Measuring the Clouds: A Conversation with Jan Fabre.
- Arkeoloji ve Sanat Yayınları, (2023). Meryem ve Çocuk İsa 18. yy. [Mozaik]. https://www.arkeolojisanat.com/shop/urun/fresk-meryem-ana-ve-cocuk-isa_11_16431.html adresinden alındı.
- Arslan, Yüksel- Topor, Roland vb. (1996), Defterler 1965-1994, Ed. Ali Artun, 1. Baskı, Dost Yayınevi- Galeri Nev, Ankara.
- Artive. (2018, 23 Kasım). Simge Boyama Görünmeyi Görmek. https://arthive.com/encyclopedia/3449~Icon_painting adresinden alındı.
- Artnet,(2017),Yüksel Arslan, 1999, Arture 531, [...] gördüm [...] [Kağıt Üzerine Karışık Teknik]. <https://www.artnet.com/artists/yuksel-arslan/2>
- Artsty, (2011). Rafael Gomez Barros, 2014, 5 Grup Heykel,[Enstalasyon]. <https://www.artsy.net/artwork/rafael-gomezbarros-casa-tomada-installation>
- Artsy, (2011). Rafael Gomez Barros. <https://www.artsy.net/artwork/rafael-gomezbarros-casa-tomada>
- Artun, Ali (2013), Tarih Sahneleri- Sanat Müzeleri, Müze ve Modernlik, (3. Baskı) İletişim Yayınları, İstanbul.
- Atar, N. (1996). İkon Sanatından Çağdaş Resme Işık, Tez No: 51381. [Yüksek Lisans Tezi] Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim Ana Sanat Dalı-Eskişehir: Yükseköğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi.

- Alamy, (2022, 23 Aralık). Mısır, MÖ.1153-1147, IV. Ramses Mezarından Detay. <https://www.alamy.com/egyptian-hieroglyphs-walls-in-the-tomb-of-pharaoh-ramses-ix-image569053291.html?imageid=6177F19A-F55A-4466-84E1-7CD8092B1DC7&p=221183&pn=1&searchId=1cecb51d013fb0b350fe950c0191bb2c&searchtype=0>
- Antik Mısır Wiki. (2006, 25 Eylül). Mısır, Khepri Skarabeus, (Kaos sularının tanrısı Nun) <https://ancientegypt.fandom.com/wiki/Khepri>
- Başegmez, Ş. (1989). İkonalar. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Batur, E. (2017). Yüksel Arslan, Arture 183, [Karışık Teknik]. <https://tarihdergi.com/bir-resim-emekcisinin-bir-yazar-cizerin-vedasi/>
- Batur, M. (2016, Mart 16). Mümtaz Yener, Karıncalar Geliyor, [Duralit Üzerine Yağlı Boya]. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/181913>
- Bayramoğlu, M. (2013). 20. Yüzyıl Türk Resim Sanatında Geleneksel Türk Sanat Örneklerinin Etkisi . Kalemisi Geleneksel Türk Sanatları Dergisi, 1 (2) , 1-40 . DOI: 10.7816/kalemisi-01-02-01 <https://www.kalemisidergisi.com/makale/pdf/1406720541.pdf>
- Begic, H. N. (2021). Prof ergin inan'ın tuvalindeki entomolojik imgeler. Izmir Democracy University Social Sciences Journal, 4(2), 159-182.
- Berna, O. K. A. N. (2020). Sanatta ana tanrıça imgesi ve günümüzdeki dönüşümü: bir imgenin evrimi. Sanat-Tasarım Dergisi, (11), 41-51.
- Between, (2023,30 Agustos) Simge ve Sembol Arasındaki Fark. <https://tr.weblogographic.com/difference-between-icon-and-symbol-12279>
- Beytor, B. (2023, 12 Mayıs). Boğalar Salonu [Duvar Resmi]. <https://sanatyapiyo.com/blog/sanatin-dinginligi/>
- Bolivarcı, (2018, Şubat 22). Rafael Gomez Barros, Karınca, 2006-2007,Heykel, [Enstalasyon]. <https://www.museobolivariano.org.co/arte-samario-en-el-gangwon-internationalbienal-2018/rafael-gomez-barros-gangwon-international-bienal-2018-002/>
- Altaş, C. (2013, 5 Kasım). Bourgeois, L. (1999) Maman (Örümcek). [Çelik ve Mermer Heykel]. <https://birgunbiryerde.blogspot.com/2013/11/maman-heykeli-ile-louise-bourgeois.html>
- Brooksbank, F. H. (2020). Antik Mısır: Tanrılar-Kahramanlar ve Fravunlar.
- Catherine Chalmers, (2023). Yönetiyoruz. <https://www.catherinechalmers.com/#/the-drawing-center-installation/>
- Ceren, İ. R. E. N. (2021). KÜLTÜREL ENTOMOLOJİ VE MISIR SANATINDA BÖCEK FORMU. İdil Sanat ve Dil Dergisi, 10(82), 917-925.
- Cevizci, A. (2017). Büyük Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Sel
- Chalmers, C. (2022 – 2023). Yerleştirme Çekimleri. <https://www.catherinechalmers.com/#/the-drawing-center-installation/>
- Chalmers, C. (2022).Büyükliğin Yapıcıları, [Duvar Üzerine Kalem ve Kâğıt]. <https://www.catherinechalmers.com/#/the-drawing-center-installation/>
- Chalmers, C. Amerikan Hamamböceği, [Heykel]. <https://www.catherinechalmers.com/#/sculptures-1/>
- Chatzidakis, N. (2004). Konstantinopolis' in ikonaları. Konferans tarihi, 25.

- Chatzidakis, N. (2004, 25 Kasım). Azize Eudokia 10. Yüzyıl [Mermer Üzerine Renkli Taş Kakma]. <https://books.openedition.org/ifeagd/1698> adresinden alındı.
- Chatzidakis, N. (2004, 25 Kasım). Çocuklu Meryem.(12. Yüzyıl).[ahşap üzerine tempera]. <https://books.openedition.org/ifeagd/1698> adresinden alındı.
- Chatzidakis, N. (2004, 25 Kasım). İlahiyatçı Aziz İoannes (Yahya), 14. Yüzyıl [Küçük Taşlarla İşleme]. <https://books.openedition.org/ifeagd/1698> adresinden alındı.
- Cirlot, J. E. (2001), A Dictionary of Symbols, (1. Baskı) Dover Publications Inc. New York
- Commons, W. (2022, Nisan13). Rafael Gomez Barros, 2010, Fiberglas Karıncalar, [Enstalasyon].https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Casa_Tomada,_Altar_de_la_patria..jpg
- Demirsoy, A. (2003). Yaşamın Temel Kuralları, Omurgasızlar/Böcekler, Entomoloji. Cilt II/Kısım II, II. Baskı, Meteksan Matbaacılık, Ankara, 119-122.
- Demirsoy, A. (2003). Yaşamın Temel Kuralları, Omurgasızlar/Böcekler, Entomoloji. Cilt II/Kısım II, II. Baskı, Meteksan Matbaacılık, Ankara, 119-122.
- DOĞAN, H. (2021). Mandala Desenlerinden İslami Süslemelere Dairesel Örüntüler ve Çağdaş Sanata Yansımaları. Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 27(47), 463-479.
- Ekici, D.K. (2013). Mumya Sandukası Üzerinde Artemidorus' un Portresi 2. yy. [Ahşap Tahta Üzerine Boya]. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/333359> adresinden alındı.
- Enuysal, Makbule Gizem (2010), Sanayi-i Nefise Mektebi'nin Kuruluşundan Günümüze Türk Resmi'nde Hayvan İmgesinin İfade Biçimleri Açısından Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Eser Metni, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. Yüksel Arslan Retrospektif Sergi Kataloğu; Akt.; ENUYSAL (2010), 120
- Ersoy, A.(1998). Günümüz Türk Resim Sanatı. İstanbul: Creative Yayıncılık.
- Ersoy, N. (2007). Semboller ve Yorumları. İstanbul: Dönence Matbaası
- Esed, M. 1996. Kur-an Mesajı, Meal-Tefsir. Dşaret yayınları, İstanbul. S: 1385
- Eyice, S. (2020,1 Aralık). Vladimir Meryemi Eleousa 12. Yüzyıl [Tempera]. <http://sanatokuma.blogspot.com/p/bizans-sanat.html> adresinden alındı.
- Truong, A. R. (2017,6 Ocak). Fabre, J.(1958) Beekeeper. [Heykel]. <http://www.alaintruong.com/archives/2017/01/06/34773439.html>
- Kozlu İsmailoğlu, D. Korkmaz, F. D. (2018,20 Ekim). Fabre, J.(2002) Heaven of Delight (Sarayda Böcek Var!). [Enstalasyon]. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/664985>
- Kozlu İsmailoğlu, D. Korkmaz, F. D. (2018,20 Ekim). Fabre, J.(2008) Self Portrait As the Biggest Worm of the World. [Otopotre].<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/664985>
- Freeman, E. (2020). Icons, an Introduction. <https://smarthistory.org/icons-introduction/>
- Fromm, E. (2017). Rüyalar, Masallar, Mitler: Sembol Dilinin Çözümlemesi. (Çev. Kaan H. Ökten, Aydın Arıtan). İstanbul: Say Yay.
- Gombrich, E. H. (2015). Sanatın Öyküsü (Cilt 9. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gombrich, E.H. (2015). İmge ve göz. (K. Atakay, çev.) Yapı Kredi Yayınları.

- Gomez Barros, R. 2015, Patronus, [Seramik, Akrilik, Ahşap, Demir Değişken Boyutlar].
https://ministryofnomads.com/artists/39-rafael-gomez-barros/works/490-rafael-gomez-barros-patronus-2015/https://tr.wikipedia.org/wiki/Belle%C4%9Fin_Azmi
- Gökkuşluğu Radley. (2016,11 Nisan).Hirst, D.(2009) Limbo. [Kolaj].
<https://enfysjradley.wordpress.com/category/contextualisation/>
- Artimage. (2024). Hirst D.(2006) I Am Become Death, Shatterer of Worls, (Ben Dünyanın Ölüm Yiyeni Oldum). [Tual üzerine gerçek kelebekler].
<https://artimage.org.uk/4894/damien-hirst/i-am-become-death--shatterer-of-worlds>
- Wendy Stefansson .(2012, 2 Ağustos). Hirst, D.(2001) In and out of love. [Tual üzerine gerçek kelebekler ve boya]. <https://inno-particular-order.blogspot.com/2012/08/damien-hirst-in-and-out-of-love.html>
- Hunter, J. M. (2004). The Mormon hive: A study of the bee and beehive symbols in nineteenth-century Mormon culture. California State University, Dominguez Hills. Imagery of Salvador Dali. American Entomologist, 29-37.
- Impelluso, Lucia (2004), Nature And Its Symbols, (3. Baskı) Getty Publication, Los Angeles.
- Inhabitat, (2011, 20 Haziran). Jennifer Angus, 2015, Gece Yarıları Bahçesinde, [Enstalasyon].
<https://inhabitat.com/creepy-crawly-kaleidoscopic-bug-installations-wonder-and-amaze-visitors/insect-fantasia-jennifer-angus-7/>
- İren, C. (2017). 20. yüzyıldan günümüze sanatta böcek formu (Master's thesis, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)
- Jao, Carren, (2011, 15 Haziran). Medyumu Böcek Olan Sanatçı Jennifer Angus ile Tanışın.
<https://web.archive.org/web/20170811042231/https://www.fastcodesign.com/1664074/meet-jennifer-angus-an-artist-whose-medium-is-insects-slideshow>
- Kızıl, H. (2018). Özellikleri Açısından Sembol, Tez No: .e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, 10 (4(22)), 1306-1327
- Klein, B.A. (2007), "Insect and Humans, A Relationship Recorded in Vissual Art", (Der. Bekoff M.), Encyclopedia of Human- Animal Relationship, Greenwood Published, Portsmouth.
- Kollekta,(2020) Jan Fabre. <https://www.kollekta.com.tr/en/artists/jan-fabre/>
- Kozlu İsmailoğlu, D. Korkmaz, F. D. (2018). Geçmişin Ve Metamorfozun İzinde Bir Sanatçı: Jan Fabre. Journal of Arts, 1(3), 9-22.
- Kritsky, G. (2015). Yeniden Gözyaşları: Eski Mısır'da Arıcılık . Oxford Üniversitesi Yayınları.
- Kritsky, G., Mader, D. & Smith, J.,J.(2013, Spring). Surreal Entomology, The Insect
- Kuenzli, Rudolf- Naumann, Francis M. (1996), Marcel Duchamp Artist Of The Century, 4. Baskı, The MIT Press, Cambridge.
- Macalister, A. 1899. Dictionary of the Bible. Volume II. New York, 1899. s: 37
- Marcel Duchamp, 1959, Sculpture-morte [Ölü Heykel].
<https://core.ac.uk/download/pdf/39083753.pdf>
- Marcel Duchamp, Torture-morte (Ölüm İşkencesi) 1959. [Ahşap Üzerine Kağıt Arka Plana Sahip, Boyalı Alçı ve sinek heykeli]. <https://core.ac.uk/download/pdf/39083753.pdf>
- Maria Elena Roldán Morán. Pazo Molinos de Antero- "Galeria virtual, Rosenda Yañez - curator" - Rafel Gomez Barros - La Casa Tomada.

<https://m.facebook.com/media/set/?set=a.294648127239086.62500.112270625476838&tpe=1>

- McClanan, A. (6. Yy). Pantokrator İsa, Sina [Pano Üzeri Ankostik]. <https://www.khanacademy.org/humanities/medieval-world/byzantine1/x4b0eb531:early-byzantine-including-iconoclasm/a/art-and-architecture-of-saint-catherines-monastery-at-mount-sinai> adresinden alındı.
- Medievalpoc, (2018, 5 Mayıs). Sakallı Bir Adamın Mumya Portresi 2. yy. [Ahşap Üzerine Boya]. <https://threadreaderapp.com/thread/992821667851374592> adresinden alındı.
- Melbourne Müzesi, (2006). Böcek koleksiyonu [Fotoğraf]. https://www.hmoob.in/wiki/Insect_collecting adresinden alındı.
- Meleklerin Savaşı (Ayrıntı), 16.yüzyıl, Hieronymus Bosch, Prado Müzesi, Madrid. <https://euclides59.wordpress.com/2020/04/18/el-carro-de-heno-triptico-el-bosco/>
- Morris, B. (2004). Böcekler ve insan hayatı. Berg.
- Nedir,(2023,30 Agustos) ikon nedir. <https://www.nedir.com/ikon>
- Nihrir, (2022, 2 Şubat). Bok böceğinin başıyla tasvir edilen Mısır Tanrıları, MÖ 31. Yüzyıl, MS 4. Yüzyıl [Fresk]. <https://www.nihrir.com/misirda-bok-bocegi/> adresinden alındı.
- Nihrir, (2022, 2 Şubat). Güneşle Birlikte Tasvir Edilen Bok Böceği. [Fotoğraf]. MÖ 31. Yüzyıl, MS 4.yüzyıl [Fresk]. <https://www.nihrir.com/misirda-bok-bocegi/> adresinden alındı.
- Onur, Ö.O. (2017). 1950 Sonrası Çağdaş Türk Resminde İllüstratif Etkiler, Tez No: 492975. [Yüksek Lisans Tezi] Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim Ana Sanat Dalı- Konya: Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Oskay, Reyhan. “Önce Din Sonra Devlet”. İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Bilim ve Teknoloji, (18 Eylül 2015).
- Özcan, S. (2013, 30 Aralık). Arıların saldırısına uğrayan adamların resmedildiği Eski Yunan vazosu. (MÖ 550) [Fotoğraf]. http://sonnurozcan.blogspot.com/2013/12/balarsnn-uzun-tarihinden-ksa-notlar_30.html adresinden alındı.
- Özcan, S. (2013, 30 Aralık). Eski Mısır'ın sembolleri: Balarısı ve su kamışı. Nisu Piramidi. (MÖ 2500 civarı) [Fotoğraf]. http://sonnurozcan.blogspot.com/2013/12/balarsnn-uzun-tarihinden-ksa-notlar_30.html adresinden alındı.
- Özcan, S. (2013, 30 Aralık). Tanrıça Artemis'in eteğindeki arı figürleri (Efes, MÖ 6.yüzyıl) [Fotoğraf].http://sonnurozcan.blogspot.com/2013/12/balarsnn-uzun-tarihinden-ksa-notlar_30.html adresinden alındı.
- Özer, Z., 2003. Yaşamın ve Ölümsüzlüğün Simgesi Bokböcekleri. <http://www.geocities.com/yashongs/bokbocegi.html>
- Öztürk, D. (2019). Günümüz sanatında yaşam ve ölüm sembolü olarak kafatası. Tez No: 579458. [Yüksek Lisans Tezi] Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim Bilim Dalı- İstanbul: Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Picasa, (2012, 14 Şubat). Jan Van Kessel, Dört Kıta, 17.yüzyıl [Tuval Üzerine Yağlıboya]. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kessel,_Jan_van_the_Elder_-_America_complete_-_hi_res.jpg
- Pişkin, R., 2003. Şamanizm. <http://www.darulkitap.com/oku/tarih/dinlertarihi/dinler%20tarihi/dinler2/Samanizm/1.htm> Rivers, V. Z., 2003. Beetles in Textiles. http://www.bugbios.com/ced2/beetles_tex.html.

- Pivada, (2023), Salvador Dalí, 1929, Büyük Mastürbatör, [Tuval Üzerine Yağlı Boya]. <https://www.pivada.com/salvador-dali-buyuk-masturbator-1929>
- Saatchigallery, (2013). Rafael Gomez Barros. https://www.saatchigallery.com/artist/rafael_gomezbarros
- Sabah, (2021, 27 Ağustos). İkon ne demek? TDK' ya göre ikon sözlük anlamı nedir? <https://www.sabah.com.tr/tdk-anlami/ikon-ne-demek-ikon-tdk-sozluk-anlami>
- Sağlam, M.H. (2018). Kuyucaklı Yusuf Romanında Din Duygusu ve Din Diline Ait Semboller. Edebi Eleştiri Dergisi, 2-2.
- Sanat Eğitimi Ansiklopedi, (2022). <http://www.visual-arts-cork.com/painting/icons.htm>
- Sanat Eğitimi Ansiklopedi, (2022). İkon Resminin Özellikleri, Tarihçesi, Bizans/Rus İkon Ressamları. <http://www.visual-arts-cork.com/painting/icons.htm>
- Sanat,(2018). Ergin İnan, 1989, Mevlana'ya Resim, [Gravür]. <https://s.ogren-sen.com/sanat/31/index.html/?page=6>
- Sanat,(2018). Ergin İnan, 2001, Arı, [Ahşap üzerinde Yağlı Boya]. <https://s.ogren-sen.com/sanat/31/index.html/?page=6>
- Sanat,(2018). Ergin İnan, 2001, Kompozisyon, [Tuval Üzerinde Karışık Teknik]. <https://s.ogren-sen.com/sanat/31/index.html/?page=6>
- Sanat,(2018). Ergin İnan, 2006, Ağustos böceği, [Karton Üzerine Serigrafi]. <https://s.ogren-sen.com/sanat/31/index.html/?page=6>
- Sanatın Yolculuğu. (2018, 14 Aralık). İkona Nedir? <https://www.sanatin Yolculugu.com/ikona-nedir/>
- Scott, Miriam Van (1999), The Encyclopedia of Hell, (1. Baskı) Thomas Dunne Books, New York
- Smithsonian, (2023). Jennifer Angus'un Renwick Gallery'deki 2016, In the Midnight Garden, [Enstalasyon]. <https://americanart.si.edu/exhibitions/wonder/online/jennifer-angus>
- Şentürk, S. G.(2019). Çağdaş sanatta ölüm temasının etik ve estetik açıdan incelenmesi. Tez No: 560472. . [Yüksek Lisans Tezi] Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim Ana Bilim Dalı-Sakarya: Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Tansug, S. (1995) Resim Sanatının Tarihi, İstanbul, Remzi Kitapevi
- TDK, (2023, 30 Ağustos). İkon. <https://sozluk.gov.tr/>
- Tilki Sanat,(2023,Mart 11), Yüksel Arslan, Arture 186,[Tuval Üzerine Yağlı Boya]. <https://tilkisanat.com/yazilar-yuksel-arslan-uygarligin-huzursuzlugunda-bir-cizer-yazar/>
- Turedi H. (2022, 16 Mart). Leonardo Da Vinci ve Anatomi. <https://sonakademi.com/leonardo-da-vinci-ve-anatomi/>
- Waida M, 1987. The Encyclopedia of Religion. Volume 7. Macmillan Publishing Company. New York. S: 255- 256.
- Wikimedia Commons, (2018, 14 Kasım). Jan van Kessel, Kelebekler, Güveler, Örümcekler ve Böcekler, 17.yüzyıl, [Bakır Zemin Üzerine Yağlıboya]. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jan_van_Kessel__A_Study_of_Butterflies,_Moths,_Spiders,_and_Insects_-_BF.1978.10_-_Museum_of_Fine_Arts.jpg

- Wikimedia Commons, (2010, 10 Mayıs). Jan van Kessel, Örümcek ve Böcekler, 17.yüzyıl, [Bakır Zemin Üzerine Yağlıboya].
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Spiders_and_insects_mg_0150.jpg
- Wikimedia Commons, (2012, 30 Eylül). Albrecht Dürer, Çok Sayıdaki Hayvanıyla Bakire, 16. Yüzyıl, [Suluboya Resim].
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Albrecht_D%C3%BCrer_-_Mary_among_a_Multitude_of_Animals,_c._1503_-_Google_Art_Project.jpg
- Wikimedia Commons, (2012, 9 Ekim). Peter Paul Rubens, Asi Meleklerin Düşüşü, 17. Yüzyıl, [Meşe Ağacı Üzerine Yağlı Boya].
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Pieter_Bruegel_the_Elder_-_The_Fall_of_the_Rebel_Angels_-_Google_Art_Project.jpg
- Wikimedia Commons, (2016, 15 Şubat). Jan van Kessel, Bir mayıs böceği, böcek, odun biti ve diğer böcekler, Auricula dalı, 17.yüzyıl, [Bakır Zemin Üzerine Yağlıboya].
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jan_van_Kessel__A_Cockchafer,_Beetle,_Woodlice_and_other_Insects,_with_a_Sprig_of_Auricula.jpg
- Wikimedia Commons, (2020, 4 Temmuz). Jan van Kessel, Haşarat, 17.yüzyıl, [Bakır Üzerine Yağlıboya].
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jan_van_Kessel_the_elder_%281626-1679%29_-_Insects_-_312_-_Fitzwilliam_Museum.jpg
- Wikimedia Commons, (2021, 2 Nisan). Georg Flegel, Natürmort, Ekmek ve Tatlılar, 17. Yüzyıl [Kayın Ağacı Üzerine Yağlıboya].
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:George_Flegel_StillLife_with_Bread_and_Confectionary.jpg
- Wikipedia , (2022, Mayıs 3) Belleğin Azmi.
https://tr.wikipedia.org/wiki/Belle%C4%9Fin_Azmi
- Wikipedia , (2022, Temmuz 22) Andrea Mantegna, 1480, Ölü İsa'ya Ağıt, Tuval Üzerine Tempera. [https://en.wikipedia.org/wiki/Lamentation_of_Christ_\(Mantegna\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Lamentation_of_Christ_(Mantegna))
- Wikipedia .(2016, 22 Ekim). İkon. <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0kon>
- Wikipedia, (2020, 5 Aralık). Pantokrator İsa ikonu, 13.yüzyıl [Mozaik].
https://tr.wikipedia.org/wiki/Pantokrator_%C4%B0sa_%28Kariye_M%C3%BCzesi%29_adresinden_alındı.
- Wikipedia, (2022 Mayıs) Salvador Dali, 1931, Bellegin Azmi, [Yağlı Boya].
- Wikipedia, (2023, 21 Haziran). İsa ve annesi Meryem'i betimleyen bir ikon, 15.yüzyıl [Tempera]. https://tr.wikipedia.org/wiki/Meryem_adresinden_alındı.
- Wikipedia, (2023, 24 Şubat). Andrei Rublev İsa İkon, 15.yüzyıl [Ahşap Üzerine Tempera]. https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0kona#/media/Dosya:Rublev's_savior.jpg adresinden alındı.
- Wikipedia, (2023, 26 Mayıs). Ortodoksluğun zaferi (suretlere ibadetin tekrar inşası) 14. Yy. [Ahşap Üzerine Ankostik].
https://tr.wikipedia.org/wiki/Ortodokslu%C4%9Fun_Zaferi#/media/Dosya:Triumph_of_Orthodoxy.jpg adresinden alındı.
- Wikipedia. (2007,10 Aralık). Tutankhamun'un göğüs takısı, MÖ 1336-1327, altın, gümüş ve meteorikcam.https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Tutankhamun_pendant_with_Wadjet.jpg

- Wikiwand, (2023). John M. Entomoloji Araştırma Koleksiyonu [Fotoğraf].
<https://www.wikiwand.com/en/Entomology> adresinden alındı.
- Yılmaz, N. (1994). İkon Sanatı. Art Deco, Dekorasyon ve Sanat Dergisi, 19. İstanbul: Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık AŞ.
- Zengin Sözlük. (2017, 17 Haziran). Antik Mısır, Güneş Tanrısı Khepri
https://zenginsozluk.com/khepri_9223?ref=bkz&b=a pep

İNTERNET LİNKLERİ

- <https://www.harpersbazaar.com.tr/lifestyle/2019/10/15/karinca-terbiyecisi-rafael-gomezbarros>”
- <https://www.gazetedurum.com.tr/kultur-sanat/ic-gozunu-acabilmek-icin-disaridakini-kor-et-bir-endulus-kopeci-15905#:~:text=Bir%20End%C3%BCI%C3%BCs%20K%C3%B6pe%C4%9Fi%2C%20iki%20s%C3%BCrrealist,b%C3%B6l%C3%BCnd%C3%BC%C4%9F%C3%BC%20bir%20d%C3%BC%C5%9F%20g%C3%B6rd%C3%BC%C4%9F%C3%BCn%C3%BC%20anlat%C4%B1r.>
- <http://rivistalagazzettaonline.info/redactor/1636>
- <https://sharperiron.org/article/bible-and-ancient-near-eastern-mythology>
- <http://www.alaintruong.com/archives/2017/01/06/34773439.html>
- <https://artimage.org.uk/4894/damien-hirst/i-am-become-death--shatterer-of-worlds>
- <https://birgunbiryerde.blogspot.com/2013/11/maman-heykeli-ile-louise-bourgeois.html>
- https://henkanskulturblogg.files.wordpress.com/2015/04/dhs11784t_771_0.jpg
- <https://sonakademi.com/leonardo-da-vinci-ve-anatomi/>
- <https://www.facebook.com/angelos.janfabre/photos/a.10151086747855610/10158703336505610/?type=3>
- https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/damien_hirst_kimdir/21

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel bilgiler	
Adı Soyadı	Yıldız ÇİÇEKLİ
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü (2016-2020)
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Resim Ana Sanat Dalı (2020-2023)
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Sanatsal Faaliyetler	
İş Deneyimi	
Stajlar	-
Projeler	-
Çalıştığı Kurumlar	-
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	